

Sebastià Bosom i Isern

Puigcerdà

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

23 MONOGRAFIES LOCALS

PUIGCERDÀ
Sebastià Bosom i Isern

41 QUADERNS DE LA REVISTA DE GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA de GIRONA

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 41

Sèrie: Monografies locals (Núm. 23)

Primera edició en català: març 1993

Tiratge: 2.500 exemplars

Edició:

Diputació de Girona/Caixa de Girona

Director de la Col·lecció:

Joan Domènech

Consell assessor:

Gabriel Alcalde, Narcís-Jordi Aragó, Joan Badia,
Lluís Bayona, Martí Cama, Narcís Castells,
Ramon Ceide, Josep Clara, Josep M. Corretger,
Marta Franch, Víctor Gay, Miquel Gil, Gaspar Jou,
Jordi Cuadras, Enric Marquès, Jordi Mascarella,
M. Aurora Martín, Enric Mirambell, Joan Miró,
Joan Nogué, Narcís Puigdevall,
Josep M. Rus, Josep M. Salvatella, Erundí Sanz,
Carles Sapena, Montserrat Vayreda, Josep Vicens,
Mariàngela Vilallonga, Carme Vinyoles.

Maquetació:

Pep Caballé

Redacció i administració:

Pujada a Sant Martí, 5. Telèfon (972) 205700.

Apartat de Correus 11, 17080 Girona.

Secretaria i distribució: Fina Poch.

Subscripcions: Nuri Sumsi.

Fotocomposició i impressió:

Alzamora Artgràfica, S.A. Olot

ISBN: 84-8067-015-0

Dipòsit legal: Gl.152/93

PORTADA: Vista parcial de l'estany.
(Foto: Sebastià Bosom)

Índex

Situació	5
Cronologia	6
1 - Repoblació o fundació?	8
2 - Les muralles	10
3 - Les fires	12
4 - El mercat	14
5 - L'estany	16
6 - La sèquia	18
— Convents	20
7 - El campanar	22
8 - El rellotge	24
9 - Els hospitals	26
10 - Verge de la Sagristia	28
11 - El comerç	30
12 - La moneda	32
— Bandera, escut i títols	34
13 - Via fora, foc!	36
14 - L'arxiu	38
15 - Bruixes i inquisidors	40
16 - La frontera	42
17 - El departament del Segre	44
18 - L'Escola Pia	46
19 - Ara uns, ara els altres	48
— La Festa de l'Estany i les llegendes	50
20 - Capitalitat	52
21 - Vila liberal	54
22 - Els bombers	56
23 - Isidrets i ninots	58
24 - Mutualisme i cooperativisme	60
25 - El tren	62
26 - La premsa	64
27 - L'ensenyament	66
— El terror de 1936	68
28 - I a partir de 1936	70
29 - Teatre i cinema	72
30 - Els esports	74
31 - Esports de gel	76
32 - Música i diversió	78
33 - Les creences	80
— Eleccions i referèndums	82
34 - L'urbanisme	84
35 - La cultura	86
36 - La ràdio	88
37 - Demografia	90
38 - Nuclis del terme	92
— Bibliografia, agraïments i procedència de les fotografies	94

Situació

Al cor del Pirineu, a l'alta vall del riu Segre i al nord de Catalunya, es troba Puigcerdà, capital de la Cerdanya.

La vila s'assenta damunt del turó que li dona nom, el qual és provinent de la morrena frontal de la glacera que havia recorregut la vall de Querol, on transcorre el riu del mateix nom o Aravó, que juntament amb els rius Raür i Segre delimiten el puig i el seu terme originari.

Situada a una altitud de 1200 m tenia una extensió de 9,58 km² que va engrossir-se el 1969 amb l'annexió del terme de Vilallobent de 9,00 km². A més, el seu terme inclou els nuclis d'Age, Ventajola, Rigolisa i els barris del Pont de Sant Martí, Sant Perí, la Granota o Sant Julià i la Duana, aquest ja quasi integrat al nucli de Puigcerdà.

5

Limita amb els termes de Fontanals, Bolvir, Guils i, marcant la frontera, amb els d'Enveig, Ur, Palau de Cerdanya, Oceja i Bourg-Madame, on es troba la duana que serà retirada el 1993.

Donat el seu caràcter pirinenc, de sempre han estat un repte i preocupació les comunicacions, les quals, però, enllacen directament amb les ciutats que l'envolten.

Per carretera, amb Girona a través de la collada de Toses via Ripoll-Olot; amb Barcelona, a través de l'anterior via Ripoll-Vic o bé, a través del túnel del Cadí per la 1411; amb Lleida mitjançant l'antiga 1313 direcció la Seu d'Urgell-Oliana i amb Perpinyà per la N-116 i amb Tolosa per la RN-20 que amb la propera obertura del túnel de Pimorent s'establirà una via directa vers París. Per ferrocarril hom pot prendre la direcció Barcelona i la de Tolosa-París.

Cronologia

Diversos textos i troballes fan pensar en un assentament antic.

- 1177** Alfons I dona permís i terrenys per a construir l'església.
- 1182** Establiment de la fira.
- 1260** Primera notícia escrita de l'estany
- 1280** Un incendi destrueix gran part de la vila.
- 1318** S'adquireix la sèquia.
- 1393** Puigcerdà compra Saltèguet a Pere de Lozano.
- 1428** Un fort terratrèmol destrueix gran part de la població.
- 1479** S'inicia la construcció del castell.
- 1482** Consagració de la capella de Nostra Senyora de Gràcia.
- 1514** Primera encunyació de moneda.
- 1588** Es pacta La "Unió" per tal de perseguir els bandolers.
- 1642** Construcció del pou de la neu o del glaç destruït o soterrat incomprensiblement el 1990.
- 1678** Setge del duc de Noailles i vot de celebrar processó i festa per la Verge de la Sagristia, a partir d'aleshores Patrona.
- 1728** L'Escola Pia s'estableix a Puigcerdà.
- 1812** Creació del Departament del Segre.
- 1837** Primer setge carlí infructuós. Títol d'"Heroica".
- 1861** Creació del cos de bombers.
- 1875** Aparició del primer setmanari: "El Puigcerdanés".
- 1879** Fundació de l'associació "Casino Ceretà".
- 1881** Restauració de la capella de Sant Marc. Construcció del pont de la Granota. Inauguració del monument de Josep Cabrinetty.
- 1882** Instal·lació del telègraf. Creació de "La Ceretana", societat de transports Ripoll-Puigcerdà.
- 1886** Comença la festa de l'Estany.
- 1886** El govern dona permís per a enderrocar les muralles.
- 1887** Inauguració de la nova església de Rigolisa.
- 1890** En agraïment a molts barcelonesos, es dona el nom de plaça Barcelona.
- 1893** Fundació del "Círcol Agrícola Mercantil".
- 1895** Inicien les obres de la central elèctrica del Cúcuru.
- 1913** Visita de la infanta Isabel.
- 1922** Arriba el tren a Puigcerdà.
- 1924** Visita d'Alfons XIII.
- 1928** Aterratge a Puigcerdà del primer avió que arribava a Cerdanya. Era un Haviland pilotat per Guillem Xuclà.
- 1929** Inauguració de la línia fèrria Puigcerdà Aix-les-Thermes.

- 1930** Inauguració del monument dedicat a German Schierbeck.
- 1932** Primera travessada nedant a l'Estany feta pel Club Natació Atlètic Barcelona.
- 1936** "El Cojo de Málaga", cap de la CNT, es fa amb el poder absolut.
- 1938** Incendi fortuït de l'antic edifici gòtic de l'Ajuntament.
- 1939** Entrada de les tropes franquistes.
- 1946** Inauguració de l'església de Sant Domènec com a Parroquial.
- 1946** S'iniciava el culte evangèlic.
- 1955** Inauguració del nou edifici de l'Ajuntament.
- 1956** Es fa el primer partit sobre gel a Puigcerdà.
- 1960** Creació de la Cooperativa Agro-pecuària de la Cerdanya.
- 1969** Incorporació municipal d'Age i Vilallobent.
- 1971** Fundació del Club Esquí Puigcerdà.
- 1972** Marxa dels Escolapis i posada en marxa de l'Institut.
- 1972** Fundació de la Penya Barcelonista.
- 1976** Obertura del primer "Saló del Regne" dels Testimonis de Jehovà.
- 1977** Creació de l'associació Amics de Cerdanya.
- 1978** Legalització de l'Institut d'Estudis Ceretans.

- 1980** Creació del Club de Radioaficionats.
- 1981** Se celebrava la primera Diada de la Cerdanya
- 1982** La Cooperativa adquireix l'edifici de la SALI.
- 1984** Intent del Govern Central de suprimir la línia fèrria Puigcerdà-Barcelona i forta reacció política i popular en contra.
- 1986** Primer títol de lliga d'hoquei sobre gel per al Puigcerdà, primer equip català a aconseguir-lo.
Puigcerdà, seu del campionat mundial d'hoquei sobre gel del grup C.
- 1991** Inicien les obres de remodelatge general del parc i de l'estany i arranjament de la sèquia.
- 1992** Excavacions arqueològiques a l'estany i a Sant Agustí.

REPOBLACIÓ O FUNDACIÓ?

1

Hi ha hagut la tendència a creure que Puigcerdà fou fundada per Alfons I el Cast, vers el 1177, i des d'aquesta perspectiva se celebrà el seu vuitè centenari. Aquesta creença es basa en un document que diu que per utilitat i conveniència de tota la Cerdanya, el monarca fa mudar la població d'Ix al lloc anomenat Montcerdà i que compareixent Arnald de Perexens, bisbe d'Urgell, aquest li pregà que li assignés i donés un lloc per a construir l'església i cases a honra de Déu i de Santa Maria d'Urgell. El rei, amb el consell d'altres bisbes i barons, li ho concedí.

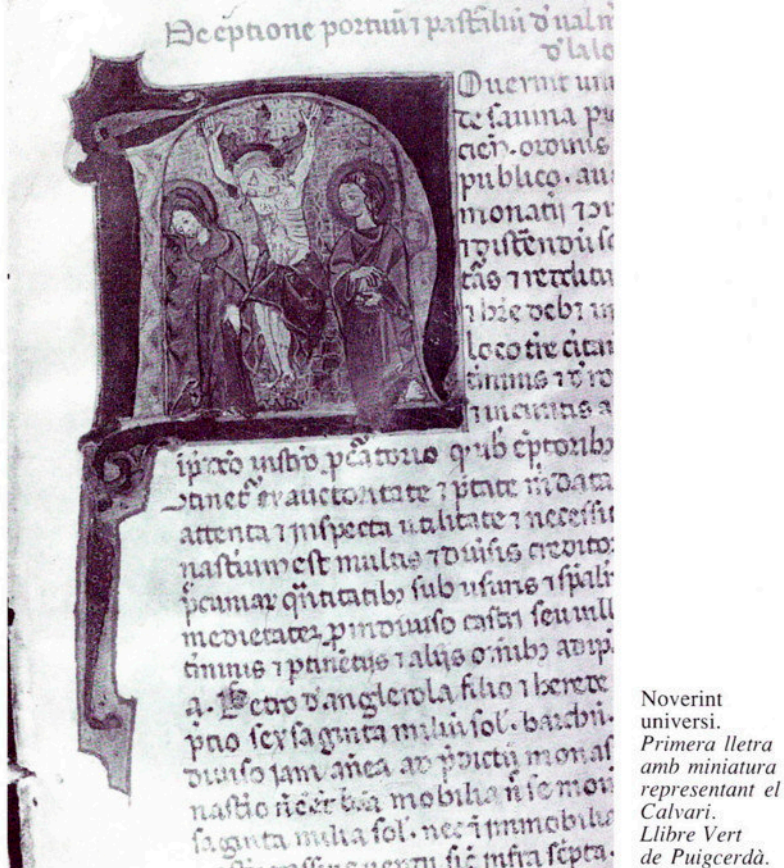
Malgrat que aquest document sembla deixar clar que el

monarca donà un estatus jurídic a una nova població, podria parlar-se de repoblació, ja que és molt probable que l'indret ja hagués estat poblat amb anterioritat, tal com diu Jaume Martí, el qual es basa en notícies antigues i troballes arqueològiques.

En primer lloc, són diverses les citacions antigues d'un "oppidum ceretanum" o "podio cerdano", les quals, pel seu significat només podien referir-se a aquesta vila de "puig cerdà", ja que és l'única

població de Cerdanya que ha mantingut l'arrel de la denominació inicial, identificant-se, per tant, amb totes aquestes notícies. És probable, però, que per raó de ser un lloc fortificat (oppidum) hagués estat destruïda en diverses ocasions.

La seva privilegiada situació és un dels altres elements a tenir en compte. Dominadora de la plana i de la vall del Querol, té ben controlades les entrades a la comarca, sent perfectament lògic un assentament des d'antic.

Noverint universi.
Primera lletra amb miniatura representant el Calvari.
Llibre Vert de Puigcerdà.

Pel que fa a les troballes arqueològiques, cal dir que han estat escasses, molt possiblement pel posterior assentament damunt d'elles i la poca tasca arqueològica portada a terme. Seguint, però, Jaume Martí, es tenen diverses notícies pel que fa al cas, les quals les cataloga d'anteriors a la pressuposada fundació de 1177. Entre d'altres, poden esmentar-se l'ara romana, les restes de la rajoleria de baix, de cal Tixaire, del Casino Ceretà i d'altres indrets de la població, com ara les tombes trobades prop de l'hospital que ell data d'abans del segle XIII, que, per ocupar més extensió que el cementiri de la primitiva església (nau central de Santa Maria), és de creure que fins allà arribava la part edificada en temps de l'adjudicació del terreny, l'any 1177.

D'altres troballes posteriors són les diverses monedes romanes i ibèriques trobades prop del nucli, com també un ponderal ibèric localitzat al costat de l'estany.

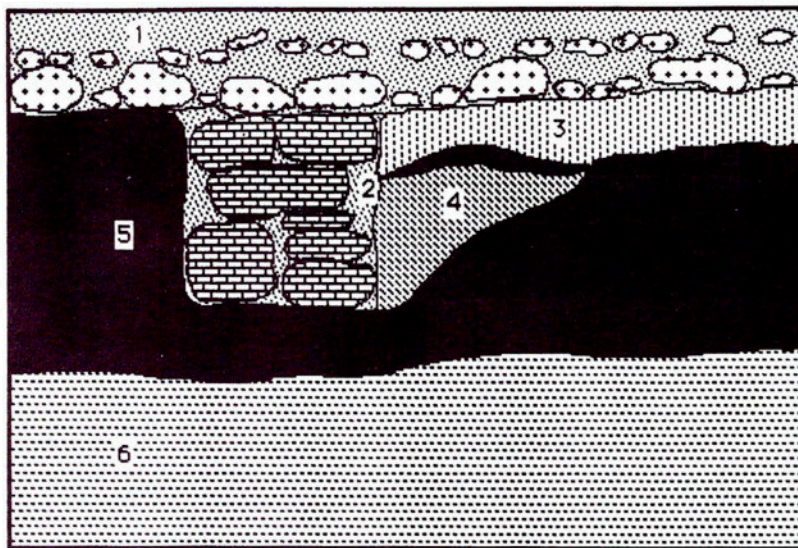
Jaume Martí situa el nucli originari entorn de les places Cabrinetty i de l'Ajuntament, on presumiblement hi havia el castell, el qual, segons la Marca Hispànica, fou llegat per Guillem Ramon, comte de Cerdanya, al seu fill Guillem Jordà el 7 d'octubre de 1095.

A la vista de tot això, sembla més convenient parlar de repoblació que no pas de fundació, la qual possiblement es féu sobre un territori força abandonat que s'hagué d'estructurar de nou vers el 1170-1177.

Quoniam humane. Primera lletra amb miniatura on és representada Santa Maria de Puigcerdà. Llibre Vert de Puigcerdà.

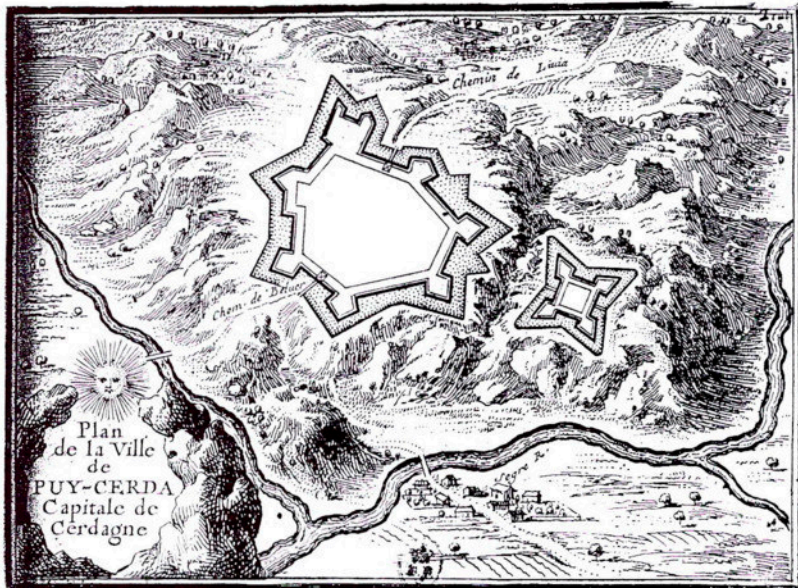
Secció de les estructures localitzades al fons de l'estany en la prospecció arqueològica realitzada el 1992.

1- Empedrat de còdols petits (dalt) i més grans (a baix). Segle XIII.
2- Mur. Segle XII? 3-Tapàs amb còdols i llosetes. 4- Granit descompost.
5-Tapàs (llims grisos). 6- Argiles groguenques.

LES MURALLES

2

Plànol del perímetre emmurallat de Puigcerdà del segle XVII.

No hi ha dubte que Puigcerdà sembla una població més nova del que és en realitat. Els comptats vestigis d'altres temps i l'estructura del nucli antic són les úniques proves de l'antigor. Molt menys es podria afirmar, sense tenir-ne indicis certs, que hagués estat emmurallada.

El 1181, el rei Alfons I li concedia el privilegi pel qual l'eximia de la questia, lleuda i peatge, tot manant que es murallés. Sembla que aquell primer projecte era molt ambiciós, ja que el circuit havia d'arribar al pla de Rigolisa. Tot i trobar-se avançades les obres, però, pareix que es desestimà el projecte vers 1270, portant-se a terme un tancat molt més

reduït que passava aproximadament pels actuals carrers de Sant Agustí, coronel Molera, Higini de Rivera, patis dels col·legis, font d'en Llanes, Beates i pla del Fort.

Els monarques i el mateix consolat o ajuntament donaren tot un seguit de provisions i normes adreçades a la construcció i urbanització entorn de la muralla, com ara que no es podia construir al seu costat o que ningú no utilitzés les valls o fossats per a d'altres activitats. També, que es fessin torres, trinxeres o barbicanes i, fins i tot, es concedí la possibilitat de cobrar una cisa per al seu finançament. Malgrat tot, les obres no anaren de pressa i,

per tal motiu, el 1342 el monarca feia pressió perquè s'invertissin més diners. D'altra mena d'impostos o exaccions es varen concedir per part dels reis per tal de fer millores o reformes.

La fermesa de la muralla ha anat restant ben palesa al llarg dels segles, aguantant moltíssims atacs i intents d'assalts i, malgrat sucumbir en comptades ocasions, en d'altres, tot i el bombardeig, ha resistit. La darrera muralla, ja no tan forta com les anteriors, es va començar a enderrocar el 1880 tot cercant l'obertura de la població.

Possibles restes de la muralla de la zona del castell al paratge anomenat Torreó.

Al llarg del temps hi ha hagut diversos portals, podent-ne comptar nou. El del castell, el qual es trobava quelcom apartat de la vila, prop de la font del Cúcuru; el de Querol, prop del castell; el del Call o de framenors, no lluny de la del Querol; el de la Morera a la confluència de la plaça Barcelona amb el carrer dels Ferrers; el de Llivia o predicadors, al final del carrer Alfons I; el de França o d'Escoles Pies, tocant a l'Institut d'Ensenyament; el d'Age, dessota la font d'en Llanes; el d'en Calva, per la

plaça del Sol i el de la Barrada a ponent, probablement a la confluència del carrer Beates amb el carreró que baixa pel costat de l'hotel Maria Victòria.

Restes de la muralla de l'època de les guerres carlistes a la cantonada del carrer dels Ferrers amb Coronel Molera, avui desaparegudes.

Descripció de la porta de Llivia

“En todo tiempo de día está abierta. Tiene un baluarte con otra puerta. Es muy fuerte porque antes de que el enemigo entrase por ella, primero habría de romper tres puertas y aún cuatro, a saber: la del baluarte, una de hierro, la tercera del mismo muro que se cierra con llaves y cadena y, aún otra que está alta entre las dos paredes con unas puntas de hierro muy grandes y gruesas que rompiendo dos palos que descenden, caheria bajo y serviría de otra puerta fuerte. Y aún sin todas éstas, pueden entretejer unas muy largas u fuertes cadenas que están a la parte de dentro y pasarlas por unas grandes argollas de hierro que se ahinean a la pared de la torre que serviría (...) para impedir la caballería...”

TRIGALL, Joan, *Descripció de Puigcerdà*. Manuscrit de 1603, còpia de Joan Mújavia de 1768. Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà.

LES FIRES

3

La fira fou un element revitalitzador de l'economia vilatana. Avui és la més important del ram cavallí en l'espècie bretona de la Cerdanya.

Amb la repoblació de Puigcerdà feta per Alfons I, el monarca i els seus successors s'obligaren a proveir la població de tots aquells elements o privilegis jurídics i econòmics necessaris per a afavorir un creixement demogràfic i, així, cercar el desenvolupament imprescindible per a afermar un assentament important que garantís la frontera superior.

Una de les primeres concessions va ser la de la fira. Atorgada pel juny de 1182, s'establia perpètuament i anual, posant els firaires sota la reial protecció. El privilegi fou confirmat repetidament pels monarques successors.

Fruit, segurament, del volum comercial assolit i de la necessitat d'expansió, l'infant Jaume de Mallorca, tot confirmant la primera fira, concedeix, el maig de 1270, permís per a celebrar una segona fira per Tots Sants, estenent la seva reial protecció als firaires i mercaderies durant els dies de vinguda, estada i anada. S'establien, doncs, dues fires que perduraren fins al 1868, data a partir de la qual només restà la de tardor.

Aquesta s'ha mantingut fins als nostres dies entre octubre i novembre, mentre que la primera tenia lloc entre carnestoltes i abril, com succeí el 1868, darrera data coneguda d'aquesta fira.

De la de tardor se sap que antigament es donava a conèixer amb tambors i trompeta i que el verguer anava llançant castanyes i avellanes per atraure els minyons. I que es feia una

● P U I G C E R D À ●
(CERDANYA)

GRANS FIRES
— DE —
BESTIAR

DIES 21, 22 i 23 DE NOVEMBRE

RAMADERS: TRACTANTS:

Aquesta Fira, una de les més importants de Catalunya, és la que us ofereix més avantatges.
Facilitats d'embarc. — A peu mateix d'estació.
Situada al bell mig de la comarca, és a propòsit per a ramaders i tractants.

Tota la Cerdanya hi portarà la seva excel·lent producció

Demaneu detalls Dies 21, 22 i 23 de Novembre 1932

*Cartell
anunciador de la Fira
de 1932.*

cavalcada amb processó solemne amb capes, relíquies i pendó vermell, a la qual assistien el veguer, cònsols, gremis, etc., tot fent un tomb pel firal per a inaugurar la fira.

Les fires acollien tot tipus de mercaderies o productes, com encara succeeix actualment. Malgrat tot, a partir del segle XIX el tràfic s'orientà en gran mesura cap al bestiar, havent-se relegat avui dia al cavallí, en especial a la representació de

la variant del bretó existent a la Cerdanya, i fent un concurs entre els millors espècimens. Al final del segle passat, el concurs s'havia celebrat entre els diferents tipus de bestiar, des del gallinaci fins al cavallí, tot passant per la millor llaurada o l'aparador de botiga més ben realitzat.

Actualment, és una de les fires més rellevants de l'Estat pel que fa al bestiar equí, assolint-

AVISO AL PUBLICO.

LA Villa de Puigcerdá Ca béza de Corregimiento , y Capital de la Cerdá ña ha obtenido la Real Gracia de celebrar dos Ferias de todo genero de Frutos , Ganados , y Manufactúras al año ; la primera desde el dia ocho , al diez y siete de Abril ; y la segunda desde el quatro al onse de Octubre , francas de Drechos Municipales , à imitacion de las Poblaciones del Principado que gozan de igual Franquicia ; señalando para principales dias de ambas Ferias , los trece , catorse , y quince de Abril ; y los nueve , diez , y onse de Octubre .

Descripció del cavall bretó de Cerdanya

*Alçada de la creu alta
Cos llarg i massís
Cap llarg
Cua i crina abundants
Extremitats fermes i robustes
i amb pèls en ploma
Els colors predominants són
l'alatzà, el castanya i el peixard.*

Font: Pere-Miquel Parés i Casanova, veterinari.

se en les darreres edicions unes xifres de participació que oscil·len entre 600 o 700 caps, amb un volum comercial força elevat.

A més del bestiar, cal destacar tot el recinte firal, el qual ocupa més de 10.000 m² distribuïts entre diversos indrets de la població i la recent Expo-Fira, que, en un local cobert, acull diverses parades de representacions o empreses de Cerdanya.

Notificació de la celebració de dues fires d'acord amb la concessió del rei Carles el 1799.

EL MERCAT

4

El mercat se celebrava a la plaça Major, avui Cabrinetty, presidida per una estàtua d'aquest militar mort a Alps.

Concedit mitjançant un privilegi d'Alfons I l'any 1181, d'aleshores ençà ha estat una realitat econòmica viva fins a l'actualitat. Com en el cas d'altres concessions reials, també fou confirmat repetidament pels monarques successors. L'atorgament establia que se celebrés el dijous de cada setmana i s'atorgava la reial protecció a tots els mercadejants i a llurs mercaderies a excepció dels traïdors, homicides, falsificadors, saltejadors, sodomites, lladres, heretges, desertors i altres.

El mercat de Puigcerdà era un vertader centre comercial de tota la Cerdanya i tenia el seu

propi edifici al mig de la plaça Major (avui Cabrinetty), on hi havia els pesos i mesures de control propis de la vila. Dessota els porxos s'instal·laven les taules i balances, les quals eren arrendades per la vila a una persona, i aquesta les sots-arrendava als mercaders que volien parar en el mercat, els quals tenien l'obligació de fer-ho abans d'anar a vendre a particulars. L'esmentada casa s'utilitzà per a d'altres quefers i va ésser enderrocada el 1607.

El dia de celebració ha estat al llarg del temps motiu de canvis i discussions. El dijous i el diumenge eren els dies que es disputaven el mercat. El 1522,

es decidia, després d'haver-se fet un temps el diumenge, que tornés al dijous, tal com deia el privilegi, cosa que havia canviat en 1832, quan el rector demanava a l'Ajuntament que no es fes el diumenge, ja que interferia les obligacions religioses dels vilatans i dels forans. Tot i que el consistori va nomenar una comissió, sembla que no va variar-se el dia, ja que vers 1881 persistia d'igual manera, fet que era aprofitat pel jovent per a fer ball a la plaça tot animant el mercat. A l'actual segle, també

hi ha hagut ocasions que s'ha intentat fer-lo el dilluns, com ara el 1948, havent-se desestimat sempre.

També l'indret on celebrar-lo ha comportat certes discussions a partir del segle passat. El 1881, a instàncies de 120 veïns que al·legaven una major comoditat per als habitants de la part alta de la població, demanaren un nou mercat a la plaça dels Herois. La petició fou concedida a condició que es respectés l'arbrat allí existent. El 1936, l'Ajuntament acordava accedir a la petició d'Isidre Palomera en la qual demanava traslladar part del mercat al passeig Deu d'Abril, instal·lant-s'hi aleshores la roba i la quincalleria.

Ja recentment, han estat diverses les ocasions que per part de veïns de la plaça Cabrinetty han rumorejat que volien que tornés el mercat o, almenys, una part del mateix per tal de repartir, des d'un

Pes validat pel Consolat o el mostassaf, funcionari municipal, mitjançant el repicat d'un mont floronat, escut de Puigcerdà.

punt de vista comercial, la gent que cada diumenge va al mercat.

A partir del 1887 es començaren a numerar i taxar els llocs de venda segons els metres lineals desitjats. Ja molt més recentment, es limitaren el nombre de places fixes i eventuais, havent-se redactat, tanmateix, en el present segle, diversos reglaments.

Vista parcial del mercat dominical al passeig Deu d'Abril.

L'ESTANY

5

16

La primera notícia escrita de la seva existència data del dia 2 de desembre de 1260, quan el responsable de les propietats de Sant Miquel de Cuixà cedia a Arnald de Prat un terreny que es trobava al costat de l'estany.

A la llum de les recents excavacions realitzades al seu interior, on han aparegut murs, un paviment, ceràmica grisa medieval i vidrada verd-manganès del segle XIII, es pot gairebé assegurar que fou construït a la primera meitat d'aquest segle tot aprofitant un lloc adient per a la seva impermeabilització.

Alimentat per la sèquia, ha

estat el gran subministrador d'aigua, tant per al regadiu, com per a la neteja dels recs i clavegueres dels carrers i per a fer front als incendis, tasques que encara aconsegueix.

A més, també se n'extreien d'altres aprofitaments que normalment eren arrendats. El glaç, tallat en blocs rectangulars, s'emmagatzemava al pou de la neu o del glaç, construït el 1642 i irresponsablement destruït o soterrat al final de 1990. El peix era un altre dels béns. Se sap que en el segle XVIII hi havia truites, barbs, bagres i anguiles. Finalment, el llot era el darrer aprofitament, el qual es venia com a guano.

El quiosc i l'embarcador de 1884 varen iniciar un nou concepte d'aprofitament de l'estany, com ara l'esbarjo.

Ja en el segle XX, s'ha portat a terme un nou tipus d'explotació: el turísticorecreatiu.

L'arrendador havia d'acomplir, a més dels requisits econòmics, d'altres que han anat variant, com ara la conservació dels arbres, obres de manteniment, vigilar la pesca furtiva, la neteja i la venda del peix en subhasta pública, com també tenir una barca a disposició de l'Ajuntament.

La neteja sempre fou, en especial en els segles XVIII i XIX, una tasca que preocupava per tal d'evitar possibles contagis. Les neteges més documentades són les de 1806, 1885, 1927, 1933 i 1984. El 1797, el corregidor va fer una crida a tots els pobles perquè hi col·laboressin amb carros. Ho van fer tots els actualment gironins.

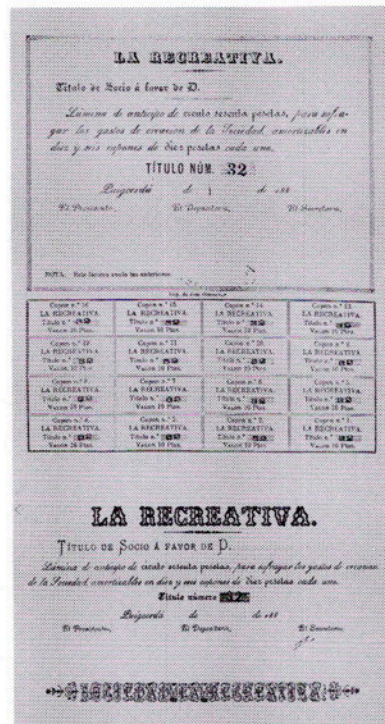
Al llarg de la història sempre s'ha tingut en compte la seva conservació, essent, però, els segles XVIII i XIX els de més activitat. A mitjan XVIII es va portar a terme

Anguiles pescades a l'estany vers els anys trenta.

l'empedregament lateral i en 1797 s'aixecaren més les parets. Amb la descoberta turística en finalitzar les guerres carlines, es va procurar el seu embelliment. El 1884 es féu un quiosc al bell mig de l'estany, que es tragué en 1930 i es construí l'embarcador. En 1903 ja era usual que hi haguessin barques, s'anaren replantant arbres i, el 1930, s'il·luminà. Actualment s'està portant a terme l'obra més important que haurà d'afectar-lo tant en la forma com en l'entorn i en l'enllumenat.

Parlant de l'estany, bé cal dir quelcom del parc. Porta el nom del cònsol de Dinamarca a Barcelona, German Schierbeck, en record de la

La societat "La Recreativa" fou fundada amb la intenció de millorar l'aspecte de l'estany i fomentar-hi l'esbarjo.

persona que el va idear en 1890 i contractà l'arquitecte paisatgístic francès Raveau. Va morir abans de veure el seu disseny totalment aconseguit, el qual contemplava part de la urbanització de l'entorn. La seva filla Maria és la que va inaugurar l'avinguda del seu nom l'any 1924.

LA SÈQUIA

6

*Llit de la sèquia
abans de les obres de
1991-1992.*

18

La sèquia, rec o canal de Puigcerdà, neix a Riutés, prop de la Tor de Querol, prenent les aigües del riu anomenat Aravó o Querol. Fa tres quartes parts del seu recorregut dins de la vall d'aquest riu, actualment sota administració francesa i, la resta transcorre pel pla de Rigolisa fins a arribar a l'estany.

La primera notícia que es coneix és del 14 de maig de 1310, quan els cònsols de la vila pagaven al Procurador reial cinc-cents ducats per tal d'ajudar a pagar les despeses de fer venir el rec a la població. El mateix document, a més, expressa quelcom

d'important, com és que sense aquest canal la vila estaria perduda. Afirmació que ha estat sovint present en el pensament puigcerdanès al llarg del temps, el qual ha comportat un afany de conservació i defensa dels drets sobre aquell, segurament per ser l'única aigua corrent que arriba al puig on es troba Puigcerdà.

El 5 de setembre de 1318, la població va comprar al rei Sanç l'aigua de la sèquia. La concessió diu que ho fa perquè es puguin regar els horts i prats i s'empri per a altres coses útils a la comunitat, podent-ho fer tal com sembli convenient.

D'aleshores ençà, Puigcerdà ha procurat en gran mesura vetllar pels drets adquirits, tot portant a terme, alhora, el seu manteniment amb la neteja periòdica de la sorra, el control dels ulls, la regulació de les tandes de regatge, etc. Notícies d'aquestes n'hi ha quispap-les, entre les quals destaca la regulació feta en les Corts de Monzó de 1585 referent a l'obligació de tancar els ulls quan s'acabés de regar, sota pena de 30 sous, 3 i 5 lliures segons la reincidència.

Més difícil fou mantenir el dret de propietat i ús en moments

d'enfrontaments bèl·lics o diplomàtics, els quals s'agreujaren amb el malaurat Tractat dels Pirineus de 1659. El gener de 1678, el governador de Montlluís feia tallar el canal. Hagueren d'endegar-se gestions amb el monarca francès per a procurar-ne la devolució o, almenys, l'aigua, fet aquest que s'aconseguí el gener de 1688. Això no obstant, amb un seriós agravant com era que el monarca actuava com a titular i només féu una concessió per a dos anys a canvi d'un cens. Després es prorrogà i el cens es reduí.

Actual presa d'aigua de la sèquia al riu Querol, prop de Riutés.

Els problemes continuaren al llarg del segle XVIII i provocaren no menys recursos per part de Puigcerdà, com ara la súplica impresa feta al monarca espanyol vers el 1728. En ella s'exposava els greus i continuats problemes que tenien amb els pobles veïns de la Tor de Querol i Enveig, i es demanava la possibilitat de fer arribar l'aigua del riu Querol mitjançant la pertinent maquinària, des del propi terme municipal.

Amb el tractat de límits entre ambdues corones, signat el 26 de maig de 1866, i en el seu article 20, es reconeixia la propietat privada del canal a

Actual fisonomia de la sèquia després de les darreres obres.

favor de Puigcerdà. En les disposicions addicionals signades el 1868 s'establí un reglament en què es creava una comissió internacional, de la qual és president l'alcalde puigcerdanés, i es regulava l'ús de l'aigua.

Recentment, donat el mal estat de conservació, s'ha portat a terme un costós projecte d'arranjament de 9 km, obra que permetrà una mínima pèrdua d'aigua.

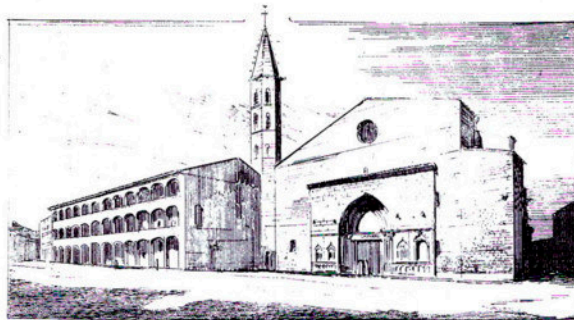
L'ingent apogeu de la vila al llarg dels segles XIII i XIV va comportar l'assentament de diversos ordes mendicants, els quals foren molt afavorits de bell antuvi tot i acabar, almenys dos, amb greus problemes econòmics, perdent-se tanmateix els seus edificis. Dels més antics, en Joan Trigall en féu una interessant descripció en 1603.

SANT DOMÈNEC

Dels dominics, n'hi ha constància el 1288, encara que és en un document de 1290 quan es parla pròpiament de fundació. Pervisqué fins a l'any 1835, data en què fou desamortitzat. D'aleshores ençà ha tingut diverses utilitzacions: presó, jutjat, magatzem, escoles i caserna. El seu campanar fou enderrocat el 1868 per tal d'evitar el perill d'una ensulsiada, i el claustre, del qual resta una galeria, fou destruït vers 1810-1814, durant l'ocupació napoleònica.

"Otro monasterio muy grande y rico junto a la calle y puerta de Livia es el de frailes Predicadores o de la orden de Santo Domingo. Su templo también es muy grande, hermoso y rico. Hará cerca de 150 años que se cayó por un terremoto, después lo volvieron a edificar. Tiene una puerta grandísima y hermosísima, toda de piedra jaspe muy bien labrada y muy lisa, tanto que yo muchas veces, cuando era muchacho, limpiando primero con la ropa o con el pañuelo, me miraba en ella (...) Tiene también un coro muy grande con dos órdenes de sillas labradas y más de veinte altares y retablos. Con su grande órgano y otro organillo en la capilla de Ntra. Sra. del Rosario, aunque está en la misma nave. (...) Tiene muy buenos y ricos ornamentos, así de plata como toda suerte de sedas, como casullas, capas, etc.

Tiene una hermosa torre o campanario, con tres campanas y unos grandes claustros (...) con muy lindos pilares de piedra redondos todos y cada uno de una pieza. Tiene una huerta grande y pozo. Viven (...) veinte frailes de continuo (...) Hay

Convent de Sant Domènec.

noviciado y dan el hábito. Continuamente leen en él o curso de artes y teología..."

SANT FRANCESC

Fou fundat l'any 1320. Ocupava un gran espai que limitava al nord amb l'actual carrer de Sant Agustí. Tenia cementiri i se sap que una nova església es va inaugurar l'any 1333. El terratrèmol de 1428 va afectar força l'església, que s'hagué d'arranjar. El convent, en un principi depenia del custodi de Narbona, i passà posteriorment al de Barcelona. El 1568 s'iniciaren els problemes dels franciscans per a mantenir el convent, i acabaren per deixar-lo al cap de poc. Llavors l'ocuparen els jesuïtes, que foren reemplaçats pels augustinians el 1578. Fou destruït el 1835.

"(...) Yo he visto en él veinte o más (frares) y ahora no son tantos (...) Hay en el noviciado y dan y visten el hábito a los que lo piden y merecen. El templo es grandísimo y altísimo, con arcos de inmensa grandeza. Por la parte de dentro las altas paredes y losado están hermosamente pintadas, con grandes y hermosas capillas y retablos (...) Que después por ser demasiado grande y para ahorrar gastos lo redujesen como está ahora. Cierto que si esto es verdad, excedía a todos los de Cataluña en

Excavació
arqueològica de les
restes del convent de
Sant Francesc. 1992

grandeza, y aún del modo que está hoy día, creo que iguala o compite con los más grandes. (...) Tiene este templo un muy bueno y grande órgano (...) Los claustros son muy grandes, con tres capillas (...) Finalmente, hay en este monasterio mas de veinte y ocho altares (...) De sus ricos ornamentos de plata y vestuarios no digo nada por ser demasiado largo..."

SANTA CLARA

Ocupat per clarisses, fou fundat vers el 1351 i s'ubicava dessorra la plaça de l'Ajuntament. En 1840 encara hom podia veure gran part de la seva estructura en runes.

"... Tiene un sitio apartado del poblado, aunque dentro de los muros a la parte de poniente junto a una buena fuente que por ellas se llama de las monjas. Este monasterio por su antigüedad se caía por lo que la villa lo ha derribado todo y casi ya vuelto a edificarlo de nuevo desde sus fundamentos (...), han de hacer aún los claustros y muchas otras cosas..."

Font: Joan TRIGALL; Descripció de Cerdanya i Puigcerdà. 1603.
Còpia manuscrita de 1768 feta per Joan Mitjavila. Arxiu Històric
Comarcal de Puigcerdà.

CARMEL DE PUIGCERDÀ

(Convent de clausura)

Amb la fundació portada a terme el 22 de desembre de 1885 pel bisbe Salvador Casañas i Pagès, s'acomplí un desig de mitjan segle, del bisbe Caixal, el qual havia proposat la fundació a Bonaventura Morer de cal Montserrat d'Age. Aquesta va entrar al convent del Carmel de Mataró i ja com a monja persistí en la idea de la fundació. El primer convent fou interí, molt petit, però a poc a poc, es pogué anar engrandint gràcies als donatius de particulars. El 1889 ja hi havia una nova ala, podent-se començar les obres de l'església l'any 1890, sota la direcció de l'arquitecte Calixt Freixa. Es beneí el 4 de desembre de 1897. El convent ja estava acabat pel que feia a l'estructura. Tot l'interior s'anà fent a poc a poc, tot i que es continuaren realitzant algunes obres més fins als anys cinquanta. Finalment, amb la progressiva construcció de l'entorn i mancades de la volguda solitud, la comunitat de Carmelites Descalces marxà de la vila el 1982.

21

Convent de clausura.

EL CAMPANAR

7

22

És de pensar que s'inicià la construcció de l'església de Santa Maria el 1177 i també la del seu campanar o torre, senyal inequívoca que sobresurt per damunt dels llosats de Puigcerdà i que s'ha convertit, conjuntament amb l'estany, en símbol vilatà. És, doncs, l'única resta dempeus d'aquella església que va ser desmuntada el 1936.

D'una alçària de 35 m, descansa sobre quatre pilars rectangulars, a partir d'on arrenca la torre octogonal coronada per una ampla terrassa des d'on la vista panoràmica de la contrada és

extraordinària. A l'igual que la resta del patrimoni arquitectònic, ha sofert greus danys al llarg dels segles, en especial incendis, ja per culpa dels llamps, ja per accidents fortuïts. La darrera reconstrucció important fou endegada el 1737 i va finalitzar el 1776. El 1876 s'hi feren obres al capdamunt.

L'última rehabilitació va iniciar-se fa uns anys i encara resta per finalitzar. Amb ella es tenia previst obrir-lo al públic per primer cop a la història. En aquesta darrera acció s'ha netejat el primer pis, s'ha canviat l'escala, s'ha fet una obertura al cim molt més còmoda

Pujada de la campana gran el 1935.

i s'han vidrat els finestrals de la cara nord, abans tapiats.

És notable la portalada ogival interior de marbre roig d'Isòvel, la qual corresponia a una de les portes de l'església. És del segle XIV i s'hi observa un bon treball. A la seva dreta hi ha un baix relleu d'un traginer amb el seu pollí o burro. Té cinc arquivoltes alternant-se les cilíndriques i les pentagonals. Per damunt, una d'esculpida amb decoració floral. Els capitells florals descansen sobre fines columnes. Va ser restaurada el 1887.

Dessota el campanar hi ha una creu que es féu vers els anys quaranta com a símbol de devoció del que havia estat l'indret. A la creu hi ha esculpida la Verge de la Sagristia i el Crist crucificat. Més avall, un escut, barreja del de Cerdanya amb el de Puigcerdà i els apòstols.

El campanar ha tingut diverses funcions, principalment de

caràcter religiós i social. En primer lloc, feia la tasca que li era pròpia de campanar en tocar els tocs de campana en les diverses funcions religioses, i també per a anunciar la mort del papa, monarca o bisbes.

De caràcter molt més social era tocar a foc amb la campana gran, fet que va substituir-se per la sirena que encara funciona avui dia. Tanmateix,

Portalada gòtica interior de sota el campanar.

ha servit fins fa poc per a tocar les hores del rellotge. Una funció més esporàdica, tot i la necessària freqüència, ha estat la de lloc de vigilància en períodes de guerra, com també de defensa mitjançant els tiradors allí situats.

Finalment, amb la possible obertura al públic, gaudirà d'una nova funció adequada als nostres dies com és la turística.

Creu de sota el campanar dels anys quaranta.

EL RELLOTGE

8

24

Sembla que fou el 23 de febrer de 1415 quan s'endegà la història del rellotge de Puigcerdà, concretament amb l'acord del Consell quan diu que aquell es faci a la vila. Malgrat que hi havia problemes econòmics, s'arranjaren amb l'aportació creditícia d'un dels cònsols. D'aleshores ençà, els diferents rellotges s'han anat succeint tot marcant el temps dels puigcerdanesos i de molts cerdans.

Se sap poca cosa d'aquest primer, però es pot dir que en 1541 el mestre Joan Boer, campaner del cementiri del convent de Sant Domènec féu de nou la campana de les hores, essent els padrins

n'Antoni Pasqual i Joana Paraire, i fou batejada amb amb els mateixos prenom a més de Salvaterra. Al cap de poc, el 1547, el mestre Pere Santfeliu, rellotger de Lleida, féu el guarniment i les rodes. Hi trobà defectes, però, Stropi Delfici, rellotger de Perpinyà. El 1572, pel preu de 40 ducats, s'hi introduí el toc dels quarts d'hora.

Al llarg d'aquest temps s'anaren arranjant els problemes de mal funcionament.

Amb tot, però, ja amb dos-cents anys, aquest rellotge no permetia gairebé res més, per la qual cosa el consell general de la vila decidí de fer venir el rellotger Joan Casals.

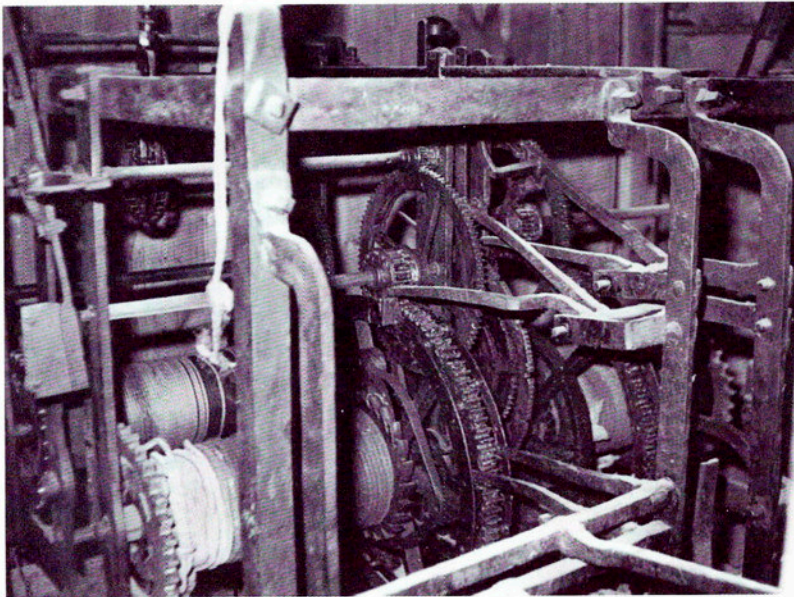

El Sr. Manel Giménez, "Manelet" per a molts vilatans encarregat de donar corda al rellotge, abans de la seva jubilació.

El consolat, el 3 de maig de 1610, pactava amb ell la construcció d'un de nou. El comú acceptava donar el ferro, carbó i eines necessàries i tres càrregues de blat pels dies i estones que li havia fet perdre des que arribà a la població. A més, li pagava 105 ducats i li donava la gàbia de l'anterior. En Casals es comprometia a fer un rellotge nou de 25 quintars, exprés per als cònsols, ben acabat, incloent-hi el toc dels quarts.

Aquest va durar quelcom més de dos-cents anys, no sense problemes, però. Alguns, propis de la maquinària, i d'altres, d'infortuni. Entre els darrers, cal esmentar el llamp que caigué el 14 de novembre de 1642 trossejant les cadenes, que caigueren sobre les campanetes dels quarts. També, amb l'incendi fortuït del 6 de juliol de 1680, es fongueren les campanes del rellotge, les quals foren

*Detall de la
maquinària del
rellotge de 1844.*

recompostes per en Calassa, campaner d'Olot. O bé, quan va restar greument danyat, el 25 de juliol de 1733, en caure-li un altre llamp.

Es va haver de canviar en 1844. Es vengué com a ferro vell en pública subhasta. El rellotge nou es va costejar amb els beneficis de les representacions de la Passió realitzada per diversos veïns de la vila. El seu constructor fou Bonaventura Lafita de les valls d'Andorra, que arribà el dia 17 de desembre.

Aquest és el rellotge que existeix actualment i del qual s'ha gaudit fins fa uns anys.

*Portalada de l'església
de Santa Maria que
donava al carrer
Major i vista del
campanar amb l'esfera
del rellotge.*

Ara resta mut i molt deteriorat per les darreres obres. Fins a assolir els nostres dies també ha passat per mals moments. Les reparacions i afinaments han estat continus. Amb tot, amb l'arranjament definitiu del campanar, és d'esperar que també ell tingui el benelplàcit i de nou, a més de ser una atracció, ens torni a dir als puigcerdanesos, cerdans i forans l'hora en què vivim.

ELS HOSPITALS

9

Actual fisonomia de l'hospital de Puigcerdà-Centre Hospitalari de la Cerdanya.

26

L'actual centre hospitalari, conegut antigament com a Hospital Major o Hospital de Pobres, és una de les institucions més antigues de la població. Construït vers el 1185-1189, el rei Pere el confirmà als particulars de Puigcerdà i el va posar sota la seva reial protecció en 1190. El 1202, el rei li concedia un sester de sal i les escorries de l'oli que venien els revenedors setmanalment. El 1206, el bisbe li donava la llicència per a tenir església i cementiri propis.

Era i és del municipi, essent el consolat el qui nomenava uns administradors que el gestionaven, i havien de retre comptes anualment. Aleshores,

era més un lloc d'acolliment per a persones desvalgudes o pobres malalts, els quals s'alimentava, tractava i enterrava en cas de defunció. A més, s'acollia els expòsits, els batejaven i es pagava les dides. De més grans tornaven a l'hospital on menjaven, els vestien i calçaven fins que entraven com a aprenents els nois, i es casaven les noies.

El personal solia ser, fins al segle XVIII, un hospitaler, la seva muller i un metge. D'aquests darrers cal destacar Miquel Bernades i Francesc Piguillem Verdacer. El 7 d'agost de 1887, el bisbe Casañas celebrà la solemne funció religiosa en la qual

s'instituïa la congregació de les Germanes de la Caritat que sota la invocació del sant Àngel Custodi es creava específicament per a aquest hospital, la qual encara perdura, invocació que provenia de la confraria instituïda en 1630.

Tot i existir certs reglaments anteriors, fou en el segle XIX quan hi va haver una preocupació referent a això, essent el de 1843 el precedent dels que haurien de marcar l'època moderna. Actualment, hi ha una junta administrativa

PRINCIPIOS
DE BOTANICA,

SACADOS

DE LOS MEJORES ESCRITORES,
Y PUESTOS
EN LENGUA CASTELLANA

POR EL DOCTOR

DON MIGUËL BARNADES,

primer Profesor de Botanica en el Real Jardín
de Madrid, y Socio Honorario de la Real
Academia Medica Matritense.

PARTE PRIMERA.

CON LAS ESTAMPAS NECESARIAS.

EN MADRID:

En la Imprenta de ANTONIO PEREZ DE SOTO.
Año de MDCCLXVII.

Portada de l'obra més
coneguda de Miquel
Bernades i Mainader,
fill de Puigcerdà,
metge i botànic.

formada per regidors i
persones del poble presidida
per l'alcalde.

A hores d'ara, el Centre
Hospitalari de la Cerdanya
disposa de 29 llits i 46 a la
residència, com també dels
serveis de medicina general,
cirurgia general, cirurgia
ortopèdica i traumatològica,
ginecologia i obstetrícia i
pediatria, a més d'urgències.

Dades estadístiques de l'Hospital

	1987	1988	1989	1990
Ingressos	411	896	1107	848
Estades	5.925	5.565	6.747	5.285
Urgències	11.933	13.496	18.608	21.187
Parts	74	80	89	63
Proves laboratori	43.478	45.638	60.353	81.014
Ecografies	502	678	688	558
Espirometries	102	111	75	54
Sessions rehabilit.	2.292	3.128	3.940	6.527
Peticions R.X	6.161	5.915	7.475	7.362

Font: Hospital de Puigcerdà.

Un altre hospital fou el de
Bernat d'Enveig. Fundat l'any
1259 pel seu titular i fet efectiu
testamentàriament en 1263, es
tractava d'una almoina
establerta per als pobres de
Puigcerdà, la qual durant uns
dies repartia el pa i la farina que
es guardava en una casa així
anomenada.

Va desaparèixer en 1591,
consignant-se, amb les seves
rendes, al monestir de Santa

Clara. Se sap que es trobava
prop de l'església de Santa
Maria, molt possiblement al tros
de carrer Major que connecta la
plaça de l'església amb la
rambla Josep M. Martí.

Signatura autògrafa
de Francesc
Piguillem i Verdacer,
fill de Puigcerdà i
introducció de la
vacuna de la verola a
Espanya.

LA VERGE DE LA SAGRISTIA

10

Les autoritats municipals i el bisbe dirigint-se a l'església de Sant Domènec per inaugurar-la com a parròquia. 3 d'agost de 1946.

28

El 1177 s'endegava la tradició mariana a la vila, quan el rei Alfons I cedia al bisbe Perexens de la Seu els terrenys on construir una església que es va posar sota l'advocació de Santa Maria.

La imatge allí venerada, presumptament traslladada des d'Ix, era una marededéu de la llet, sent una de les més antigues de la contrada. La gran devoció que tingué va afavorir un gran auge del temple, arribant a tenir en el segle XVII 55 capellans al col·legi de preveres de Santa Maria, amb uns ingressos molt superiors a d'altres comunitats pirinenques.

La seva denominació és una

d'aquelles curiositats històriques, ja que rebé el nom a causa d'haver estat traslladada a la sagristia per motiu d'obres. Posteriorment, en anomenar-la, hom la referia per l'indret on es trobava, i li quedà aquest nom.

La seva festa, celebradora el 8 de setembre, data del setge fet pel duc de Noailles a la vila el 1678 amb dotze o tretze mil homes enfront d'un milenar de soldats i cinquanta cavalls. Els puigcerdanesos van resistir nombrosos atacs al llarg de tot el mes de maig, no tenint opció els francesos a entrar a la vila. El dia 29, però, mancats de reforços s'avingueren a una molt honrosa capitulació després d'haver mort tres mil

francesos i haver-ne ferit a 1.500 a canvi de poquíssimes baixes vilatanes.

La vila, havent fet el vot de fer una processó anual en cas de sortir-ne victoriosos, i entenent que la Verge els havia donat ànims i valor per haver resistit i deixat tan malmès aquell poderós exèrcit, en 1679 acomplí el vot tot fent, alhora, grans festes.

L'any 1936 es va enderrocar l'església parroquial de Santa Maria, fet aquest avalat pocs

anys abans en una revista local on s'al·legava l'interès urbanístic. Foren cremats els motius de culte i documentació i, entre ells, l'antiga imatge. Finalitzada la guerra civil, un grup de persones de la població i de la colònia estiuenca, al front del qual hi havia Wifred Degollada i Barnola, decidiren costejar una nova imatge. Aquesta va arribar el dia 30 d'agost de 1940 i el dia 31 es féu l'acte oficial enmig del fervor popular. Fou, però, el dia 8 de setembre, com era lògic, que tingué lloc el solemníssim ofici que presidí el consistori amb l'alcalde Pujol al capdavant. La junta de la Verge ofrenà a l'Ajuntament una bandera que fou apadrinada per la Sra. de Matas, i a continuació es féu la processó amb el Sr. Degollada com a pendonista.

La imatge estigué a la incomprensiblement enderrocada església dels Dolors, habilitada després de la guerra com a parroquial, fins que fou inaugurada la de Sant Domènec, l'agost de 1946, després d'haver-se permutat aquesta amb el solar de la de Santa Maria entre l'Ajuntament i el bisbat.

Entorn d'aquesta festa religiosa s'hi afegí al final del segle passat, i sobretot a l'actual, d'altres elements festius,

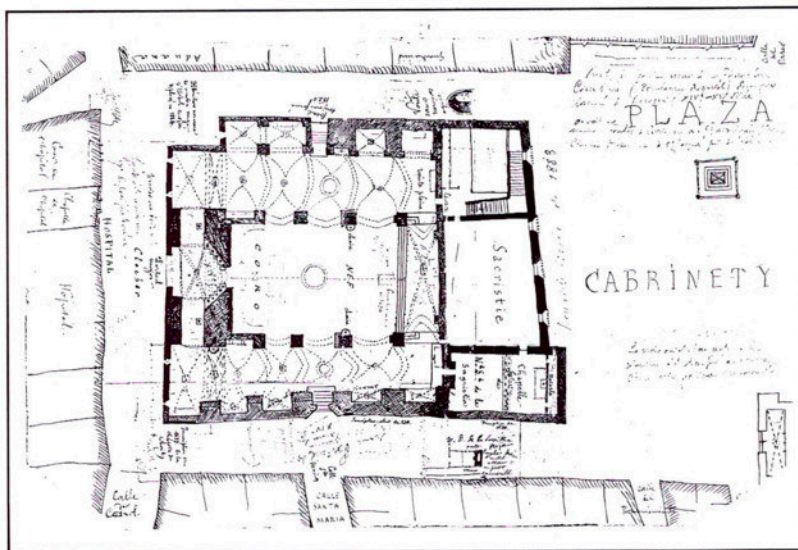
Imatge de la Verge de la Sagristia cremada el 1936. Talla romànica que segons Jaume Martí era possiblement la més antiga de la Cerdanya.

essent notables els focs d'artifici que es fan en el marc del campanar, únic testimoni actual de l'església de Santa Maria.

Prova d'aquesta devoció són també les representacions de la Verge amb el Nen que es troben en una miniatura del Llibre Verd i en alguna de les monedes encunyades per la vila.

Planta de l'església de Santa Maria.

EL COMERÇ

11

30

Es nombrosos privilegis i afranquiments concedits a una població activa permeteren endegar ben aviat una dinàmica comercial que la vila ja no abandonaria mai més.

Al costat de les primeres concessions del mercat i de les fires, màxims exponents comercials d'aleshores, es va anar bastint una classe social de comerciants i de menestrals organitzats en gremis que afiançaren en gran mesura aquell sistema urbà en detriment del rural, relegat aquest, principalment, a la resta de poblacions. Malgrat tot, i gràcies al dret de control sobre el blat i moltes pastures, fou rellevant el paper de la

població sobre el comerç de cereals i bestiar. Juntament amb això, creixé tota una indústria i comerç entorn dels draps, la qual fou molt notable al llarg dels segles XIII i XIV i que revitalitzà les rutes comercials interiors, en especial les que anaven nord-sud del Pirineu.

Al final del segle XIV i al llarg del XV, la pesta, la crisi general, les guerres i el terratrèmol de 1428 que va enderrocar gran part de la vila, afectaren seriosament tot aquest moviment comercial, el qual no es va poder tornar a

recuperar fins a l'actual segle, ja que, tot i mantenir un notable ritme, la continuada sèrie de guerres fins al segle XIX i el bandolerisme no afavoriren una marxa del tot normal.

En finalitzar les guerres carlines, va endegar-se una nova faceta econòmica que vindria a estimular a poc a poc el comerç. El paisatge cerdà va cridar l'atenció al final del segle XIX i principi del XX, a una classe benestant barcelonina que inicià el turisme, el qual fou el revulsiu econòmic d'una població que havia estat obligada a viure dins de les

El carrer Major en plena activitat a principi de segle.

Hotel Cerdanya

Foal d'En Llana, 47 Teléon, 84 PUIGCERDA

Carnaval de 1936

La Direcció de L'HOTEL CERDANYA es compliu en assabentar que durant els tres dies de Carnaval restarà obert, tota la nit, i ofereix al públic el seu acurat servei de Restaurant-Bar

Sopars i Ressonps a preus molt econòmics

Si voleu ésser ben servits feu els vostres encàrrecs a

L'HOTEL CERDANYA

1001 - 1001

*Tot tipus
d'establiments
feien la seva
oferta. 1936.*

muralles. El progressiu enderrocament d'aquestes, l'arribada del tren, la descoberta d'una bella natura i la frontera foren factors decisius per a recuperar un ritme que s'havia perdut des de feia temps.

Passat el parèntesi de la guerra civil, a poc a poc es reprengué la dinàmica del turisme, el qual, en fer-se més popular, creixé notablement, tot convertint la població en un important centre comercial fins a aplegar més del 60% dels establiments de la comarca, fent una variada oferta a través del seus 240

comerços. Recentment, un nou factor ha fet qüestionar els comerciants sobre la seva pervivència, en sentir-se seriosament amenaçats per les grans explotacions o supermercats d'empreses foranes que s'han anat establint darrerament.

Descripció comercial del 1603

"Hay muchas y grandes tiendas de mercaderes, en las cuales se venden de toda suerte de sedas y paño y telas, de apotecarias, cereros; y sin éstas muchísimas de revendedores de aceite, pescado seco y otras casi infinitas cosas. Y las frecuentadas tabernas y bodegonas que no son pocas, en los cuales se vende de casi toda suerte de vino y muy excelente y sabroso porque lo traen del Rosellón. Así que con el dinero se halla todo y es de las bien abastecidas villas que sean en España por su tamaño, y aún lo es más en tiempo de paz, que de Francia traen a vender mil cosas. Hay otras tiendas de toda suerte de oficiales (...) En fn, es más ciudad que villa"

TRIGALL, Joan. *Descripció de Cerdanya i Puigcerdà*. 1603. Còpia manuscrita de Joan Mitjavila de 1768. Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà.

Senyora:

Vegi l'assortit de cotilles

que hi ha al

Carrer de la Llibertat, 45 - PUIGCERDA

(Instal·lació provisional)

on en trobarà de gran elegància i economia

FAIXES ORTOPEDIQUES
FAIXES CAUXU PER APRIMAR
SOSTENIDORS I TIRANTS

Especialitat en les formes més modernes
i en tot lo fet a mida.

Arreglos i reforma de tota mena
de cotilles.

Carrer de Llibertat, 45

MAPA DE PUIGCERDA

La publicitat estigué molt present des de la darrerria del segle XIX. Als anys vint i trenta fou quelcom usual. Maig de 1933.

LA MONEDA

12

32

En diverses ocasions Puigcerdà va obtenir llicència per a encunyar moneda, en especial al llarg del segle XVI. La primera notícia d'emissió data de l'any 1514, quan el monarca concedeix, amb les limitacions habituals, emetre menuts, amb un avantatge important: que podien córrer per tota la Cerdanya. S'assentava, doncs, la seva àrea d'influència, la qual venia a coincidir amb l'administrativa. Sembla que en aquest any hi hagué dues emissions: una, de 500 lliures de menuts; i l'altra, de 1500 lliures. Els beneficis foren destinats a la reparació dels murs i valls i a fer algunes peces d'artilleria. Aquesta

moneda portava com a motiu el puig floronat, a igual que les de 1575.

Carles I, l'any 1523, donà de nou llicència per a batre fins a 1.500 lliures; però diversos problemes entre les seques de Puigcerdà i Perpinyà feren retardar l'emissió. Amb tot, el 1525, el rei manava al mestre de la seca de Perpinyà que batés 2.000 ducats en ardots i menuts a Perpinyà o a Puigcerdà a benefici d'aquesta darrera i amb la particularitat que havien de tenir curs legal al Rosselló i a la Cerdanya.

Els cònsols puigcerdanesos acordaven que si els de Perpinyà no volien fer la moneda amb els seus encunyats, volien que els ardots portessin a una cara la Verge amb el Nen i, a l'altra, les barres d'Aragó. Als menuts hi havia d'anar d'igual forma la Verge i una

Menut de Puigcerdà, de billó, de l'època de Ferran II. Sense data

creu a darrere. Finalment, es feren a Perpinyà, segons les instruccions de la vila.

Es va encunyar de nou moneda els anys 1576 i 1580, la primera amb llicència de 1575 i la segona amb data desconeguda.

Aquestes encunyacions varen provocar força problemes amb Perpinyà, la qual al·legà que corrien molts diners puigcerdanesos falsos. Per tal motiu, el 1582, la vila manava retirar-los per tal de contramarcats-los amb una "P". Segons el cronista Onofre d'Ortodó, només es varen trobar trenta ducats de menuts falsos sobre un total de deu mil ducats,

*Diner d'aram de
Puigcerdà de l'època
de Felip I. 1576*

*Cinc rals d'argent de
Puigcerdà
corresponent a la
Guerra dels
Segadors. 1641.*

Així mateix, peces de cinc rals amb l'inusual nom de Principat de Catalunya.

constant molts diners l'operació de sanejament.

Amb la Guerra dels Segadors, se'n van emetre de nou. En un primer moment, varen ser diners de coure a nom del rei Felip I, posteriorment, del monarca Lluís XIII de França.

Saltant en el temps, l'any 1931 la cooperativa la "Mutua Puigcerdanesa" va emetre monedes d'ús intern de diferents valors: una pesseta, dos rals i vint-i-cinc cèntims.

Finalment, el 1937, es va fer la darrera emissió de diners en paper moneda. D'aquella se

sap que fou feta a la impremta del "Secretariat Català" d'en Salvador Rosàs Bayer de Barcelona i que se'n féu d'una pesseta, dos rals i vint-i-cinc cèntims.

*Paper moneda
d'1 pesseta, de
Puigcerdà, emesa el
juny de 1937.*

Escut de la coberta del llibre de testaments de 1329 dels notaris Bernat Blanc i Arnald Embertad.

Escut de principi del segle XIX.

BANDERA I ESCUT

Puigcerdà té documentada des del segle XV una bandera, de la qual no es té cap mena de descripció. Ha de pensar-se, però, que aquella havia de tenir representades les seves armes: el mont floronat. Com a màxim, segons es desprèn en dibuixos antics dels llibres notariaus, podia haver-hi al seu interior les armes de Catalunya. Aquella bandera es va perdre amb el temps. Actualment, és vermella amb la representació del mont floronat en groc.

L'escut, en canvi, ha estat des de sempre ben definit tot i que hi ha hagut variacions ornamentals, alguna de les quals l'afectà greument. Des d'antic són les seves armes les representades en documentació, escultura i segells. Com a primera representació gràfica

trobem la miniatura de la lletra capital del llibre de privilegis conegut com a "Trasllat del Llibre Verd", de 1298, que és una de les representacions municipals més antigues del Principat. La seva descripció actual és la d'escut caironat: de gules, un mont floronat d'or. Per timbre, una corona de comte.

El 1986, a instància de l'aleshores regidor de Governació, Eudald Fages Campi, i de l'Arxiu, varen voler-se oficialitzar ambdues representacions i a tal efecte es van demanar els pertinents informes a la Societat de Vexil·lologia de Catalunya i a la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica i Sigil·lografia. Aprovats per l'Ajuntament i, l'escut, pel Departament de Governació de la

*Escut de la fi del
segle XIX i
començament del XX
fins al 1986.*

*En l'època
republicana es va fer
desaparèixer la
corona.*

*Escut oficialitzat el
1986, basat en la
miniatura del
Trasllat del llibre
Verd de 1298.*

Generalitat de Catalunya segons Decret 43/1987 de 29 de gener de 1987, varen ser oficials a partir de l'estiu del mateix any.

TÍTOLS

La història i el coratge dels seus habitants en temps passats varen permetre que fossin atorgats a la vila diversos títols honorífics que avui dia es van oblidant de la memòria popular.

El d'*Insigne* fou atorgat l'any 1344 en fer presoner, al castell de Torre Cerdana de Porté, el rei Jaume III de Mallorca, que havia estat declarat en rebel·lia per la Cort, i confiscats els seus béns.

El de *Fidelíssima* fou obtingut el 1583 per la victoriosa resistència contra els hugonots que,

segons mossèn Galceran, s'hagué de fer a causa d'una traïció d'un resident a la vila.

El d'*Heroica* li va ser concedit pel Govern per tal de recompensar la ferma resistència que féu contra els carlins en els atacs i setge del 17 al 28 de novembre de 1837.

El de *Sempre Invicta*, atorgat per un Decret de la Presidència del Govern central amb data de 8 de setembre de 1874, era el reconeixement al vigor amb què es féu front als atacs i setge carlí de 1874. En aquest moment fou creada una medalla commemorativa.

VIA FORA, FOC!

13

36

Al crit de "via fora, foc!", la població puigcerdanesa endegava l'angoixant tasca de fer front als incendis. Puigcerdà, malauradament, l'hagué de conèixer bé, en especial en 1280, quan es produí el més important de la seva història en cremar-se gran part de la vila. Per tal motiu, el monarca atorgà un privilegi en el qual concedia desgravacions o eximia d'impostos i permetia moratòries en el pagament dels deutes als damnificats. Alhora, demanava a tots els cerdans que col·laboressin en les tasques de desenrunament i reconstrucció de les cases. Poc després, el 1309, un segon incendi greu cremà vint-i-set cases i moriren nou persones.

La població va esforçar-se a cercar solucions i, per això, el 1310, els cònsols paguen al Procurador Reial la suma de 500 ducats per tal de costejar la portada del rec reial dins de la vila. També es prengueren mesures urbanístiques, com ara la concessió del rei Sanç de Mallorca i comte de Rosselló i Cerdanya en permetre l'eixamplament i ordenació dels carrers.

És, però, en 1342, quan es troba la primera normativa quelcom complexa pel que fa al cas, succeint-se des d'aleshores una preocupació continuada, en especial perquè la construcció amb fusta i la palla i herba emmagatzemada

eren, sens dubte, els elements que permetien la gran magnitud dels incendis. En aquest sentit es troben força preceptes com ara el del rei Pere, del 1379, on manava que ningú no gosés entrar a la vila més de dues càrregues asinines d'herba o palla. En 1495, el consolat permetia entrar quelcom més, amb la condició, però, que es col·loqués en lloc que ho pogués veure el mostassaf. En el segle XVI es reduí a una canastra d'algun tipus de combustible i s'obligava a treure tota mena

L'antic Consolat o Ajuntament ocupava un interessant edifici gòtic que va incendiar-se fortuïtament el 1938.

d'herba o palla de dins la població en el termini de tres dies.

Entre d'altres normes, cal destacar la de netejar sovint les xemeneies, de no entrar de nit als pallers o magatzems perillosos amb espelmes i llantiors i de no caminar pels carrers amb torxes o d'altres elements perillosos en especial

si feia vent, amb l'obligació de fer-ho amb fanals protegits de vidre.

Pel seu costat, el consolat comprava dues mànegues el 1680 i les encarregava a uns vilatans, els quals havien de presentar-se, igual que els fusters i paletes, al primer avís de foc, sota pena de tres lliures de multa i quinze dies de presó.

Normatives de 1342

1. *Tots els habitatges han de tenir una galleda plena d'aigua, tant de dia com de nit, havent d'anar al lloc del sinistre en cas d'incendi.*
2. *Els deseners —encarregats de grups i distribuïts per carrers— han de tenir a seva casa una semal o portadora plena d'aigua.*
3. *El Consolat farà fer quatre escales.*
4. *Davant d'alarma tots els homes aptes han de presentar-se al lloc de l'incendi, en especial els paletes, fusters, ferrers i serrallers, equipats de destrals i d'altres estris útils.*
5. *Està totalment prohibit portar qualsevol mena d'arma o artífici innecessari.*
6. *Resta prohibit treure res de la casa sinistrada sense permís del propietari; i si algú roba quelcom serà castigat i degudament anunciat mitjançant un pregó.*
7. *Que l'aigua de l'estany sigui conduïda vers el call dels jueus i des d'ací dirigida al carrer Querol i als altres carrers principals.*

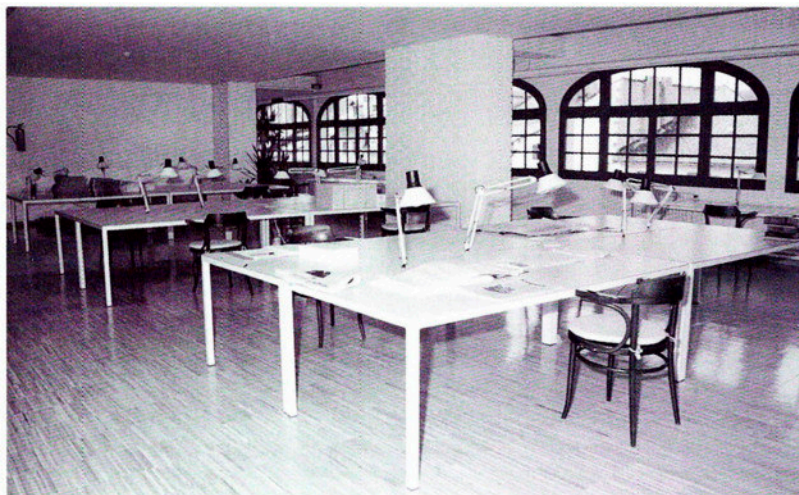
Font: Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà. Registre de consells de Puigcerdà, 1342-1345, fol. 5 i Sv.

Inauguració del nou edifici consular.
12 de febrer de 1955.

L'ARXIU

14

Vista de la sala de consulta de l'Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà.

38

És, sens dubte, un dels grans desconeguts de la història vilatana, tot i que en ell es troba gran part d'aquesta. Sortosament ha pogut sobreviure a una gran quantitat d'accions o elements perjudicials, molt especialment a l'incendi de la casa consular pel gener de 1938, i en el qual només se salvaren les seves dependències.

El que no es pogueren evitar foren els diversos robatoris o espoliacions a què s'ha vist sotmès. Així, per exemple, els portats a terme per l'exèrcit francès en més d'una ocasió en les seves ocupacions militars, o bé d'altres més greus per la seva voluntarietat, com ara els

volums, pàgines arrancades i documents solts del fons Salsas dipositat a Perpinyà o bé el "Dietari de Puigcerdà" i el "Llibre de privilegis" de la vila sostrets de l'arxiu a la primeria de l'actual segle i llegats a l'Institut d'Estudis Catalans per J. Miret i Sans. Aquests, varen ser reclamats contundentment vers 1921-1923 i, malgrat semblar que havien estat retornats, no va ser així, com tampoc no ho foren en les poc conscienciades reclamacions municipals de 1988 i 1989.

El seu origen és coetani al de la vila quan, a l'igual d'altres arxius antics i de forma natural, es començaren a guardar aquells documents de cabdal

importància per a la població, en especial els privilegis i provisions reials, els quals formaven la base jurídica del municipi. D'aleshores ençà, han estat usuals les normes i accions orientades a la custòdia, salvaguarda i arranjamant de la documentació, essent en l'actualitat quan ha rebut major atenció i ha deixat de ser el racó dels papers vells. Aquelles normes i accions antigues s'orientaven, principalment, a l'ordenació o a l'adquisició d'armaris i rateres.

Pel que fa a l'ordenació, cal dir que eren els secretaris els qui en tenien cura. Amb tot, sovint s'havia contractat alguna persona per fer-ho.

És en 1808 quan es troba Antoni de Tord, regidor aleshores, en qualitat d'arxiver, càrrec aquest que es va consolidar amb la inauguració d'un nou arxiu el 20 de gener de 1930 en el marc d'una vetllada cultural en la qual hi hagué una notable assistència.

Jaume Martí Sanjaume havia estat nomenat arxiver i amb ell l'arxiu prengué un caràcter propi, tot endegant la seva faceta cultural. L'ordenació i les investigacions portades a terme, li permeteren poder

editar diversos llibres i treballs, alguns dels quals quedaren truncats pel seu assassinat l'any 1936. No seria fins a la inauguració del nou edifici consular, l'any 1955, quan l'Ajuntament es va plantejar de nou el redreç de l'arxiu, nomenant-se com a responsable Ramon Guerra Reijosa. Amb tot, la seva tasca fou de curta durada, ja que el 2 de novembre es designava Salvador Galceran i Vigué com a arxiver municipal, el qual ostentà el càrrec fins a l'any 1989, compartint amb Sebastià Bosom i Isern l'esmentada tasca des de 1983.

L'any 1981, el conseller de Cultura, Sr. Max Cahner,

Vista parcial del dipòsit de l'Arxiu Històric Comarcal.

39

visitava la vila i es parlava d'endegar un arxiu comarcal. Finalitzades les obres de rehabilitació de l'antic convent de Sant Domènec, pogué inaugurar-se pel juny de 1989.

L'abril de 1989 es portava a terme el trasllat de la documentació de Puigcerdà al nou Arxiu Comarcal amb l'ajut, entre d'altres, de Josep Brunet, Martí Solé i la col·laboració de la brigada municipal.

BRUIXES I INQUISIDORS

15

Estany de Malniu on se solien celebrar actes de bruixeria.

La Cerdanya depenia, en l'àmbit jurisdiccional de la Inquisició, de Catalunya, com també el Roselló, el Conflent i el Capcir, comarques aquestes que passaren a dependre de Perpinyà el 1642 i, definitivament, a França el 1659 amb el Tractat dels Pirineus, data en la qual també ho feren els pobles cerdans annexionats a la corona francesa.

La delegació inquisitorial a Cerdanya actuava amb seu a Puigcerdà on hi havia el comissari que tenia jurisdicció a tota la contrada. Aquest tenia la facultat de rebre denúncies, acumular i remetre proves al tribunal. D'aquests, es poden

esmentar Antoni Orús i Blanc, prevere, que actuà com a mínim des de 1597 a 1604 i Joan Pere Orús i Blanc, el qual substituï el seu possible germà en 1603 i que encara era comissionat en 1633.

De l'actuació d'aquest tribunal, se'n coneix poca cosa i no sembla que tingués una gran activitat, malgrat de trobar-se al costat de la frontera i ser aquesta un punt conflictiu per la possible entrada d'heretgies. La Inquisició també tingué competència sobre jueus, sacrilegis, supersticions, visionaris, sodomia i bruixeria entre d'altres. D'aquest darrer cas, hi ha notícies prou significatives. L'any 1620, el rei

Felip III, coneixedor de la gran quantitat de bruixes que hi havia al Principat, especialment als comtats del Rosselló i la Cerdanya, cregué adient donar un perdó general amb la condició que els reincidents havien de ser castigats amb més rigor. També Laurent Carvell, francès establert a Perpinyà que anava reconeixent bruixes pels pobles, explicà que el dimoni li havia dit que al Rosselló i la Cerdanya hi havia més de 200 bruixes.

Un cas concret, força curiós, és el d'Aldonza Rossa, natural de Bellver, de 13 anys, coneguda com la "bruixeta de Bellver". Un dia que anava a Puigcerdà a vendre una gallina per encàrrec del seu pare, va trobar pel camí una dona anomenada Juanga, que tenia fama de bruixa. Aquesta li va comentar que anava a casa del diable i li

proposà de renegar de Déu i de fer-se bruixa, cosa que es va portar a terme a la capella de Nostra Senyora de Quadres. Arribada a Puigcerdà, s'establí com a minyona. Una nit se li aparegué la Juanga i la va portar a l'hospital. Es posaren un ungüent i, fent una exclamació, sortiren per la xemeneia al final de la qual

Les bruixes eren nombroses a la Cerdanya i el Conflent. Ninot d'una bruixa de Vilafranca del Conflent.

Familiars coneguts de Puigcerdà

L'any és la primera data que es coneix d'ells com a familiars.

- 1592 Joan Bages, tintorer
- 1598 Pere Màrtir Bosc
Mestre Gallart Troncó,
sabater
Joan Francesc Quintà
Antoni Port, mercader
- 1599 Gracià Llinyau
Pere Màrtir Lluc,
tragner
Joan Badés
- 1600 Guillem Feliu
- 1604 Antoni Dagués
- 1643 Miquel Galí, mercader

(Font: Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà. Registre del Tribunal del Sant Ofici 1597-1605.1.Fons religioses.)

esperaven un home i dotze dones. Tots, volant, se n'anaren a l'estany de Malniu on varen celebrar el sàbat o festa dels bruixots.

Una altra institució del Sant Ofici que també s'establí ací com arreu fou la dels "familiars", els quals eren els intermediaris entre l'inculpat i el tribunal. La seva tasca era la d'investigar i saber qui era el delinqüent, esbrinant-ne les circumstàncies, però sense jutjar-lo.

LA FRONTERA

16

42

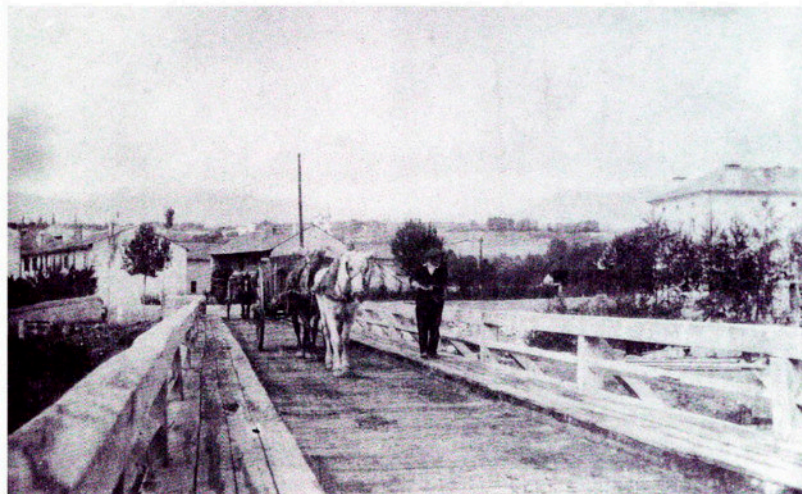
És, sense cap mena de dubte una de les paradoxes més grans de la Cerdanya. Provocada per una més de les contínues guerres entre Espanya i França, va ser pactada arbitràriament per les dues monarquies, el 1659, mitjançant el tractat dels Pirineus. Amb aquest, i amb acords posteriors, l'Estat espanyol cedia un seguit de territoris. Entre ells, part de la comarca cerdana, tot provocant un anacronisme històric, ja que es partionava una unitat geogràfica, social i econòmica.

La picardia francesa davant de la negligència o desinterès espanyol va permetre que França s'assegurés els passos

del coll de la Perxa i del Pimorent, fent assequibles, com es demostra posteriorment, noves invasions. Espanya, per contra, només fou capaç de defensar Llivia.

Més greus encara varen ser les negatives espanyoles davant de les ofertes franceses de retornar aquests territoris catalans, imposant per força aquesta frontera antinatural. Aquesta i la duana varen quedar al peu de la "vila", denominació de Puigcerdà que ha perdurat fins fa ben poc, incloent-hi la part francesa.

La frontera, abonada per polítiques centralistes i intransigents de dos governs estranys i llunyans a la terra, i

Vista parcial del pont internacional i duana francesa de Bourg-Madame o La Guingueta a principi del segle XIX.

també per les guerres, aconseguí, a partir de l'actual segle, marcar diferències entre ambdues parts de la comunitat cerdana. Paral·lelament, però, ha estat consentida tanmateix pels mateixos cerdans, en especial puigcerdanesos, quan aquesta era una bona excusa econòmica i els cerdans o turistes francesos venien a comprar a la vila amb el consegüent guany que representava una moneda molt més forta que l'espanyola.

Puigcerdà havia reclamat en força ocasions la reunificació cerdana. Aquesta actitud de la

El 12 d'octubre de 1986 se celebrà la "Festa d'Europa sense fronteres", marc en el qual el president Jordi Pujol va inaugurar la Plaça d'Europa a tocant a la duana espanyola.

capital de la comarca persistí fins a la guerra civil espanyola. A partir d'aleshores, especialment a causa de les guerres i la situació política espanyola, aquesta reivindicació va restar a l'inconscient. Només actes puntuals com ara la inspecció de les fites, discussió sobre les aiguës, pastures, etc. foren la relació institucional, la qual també tenia la seva representació més festiva en l'acte de "confraternidad

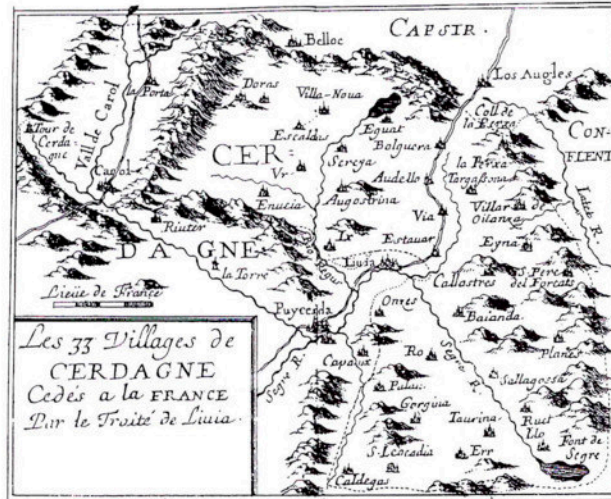
hispano-francés" de la festa de l'estany, el nom del qual deixava per assentat i assumida la realitat de la divisió fronterera.

Avui, el fet fronterer està canviant ràpidament i aquella idea d'unitat reclamada durant

"La frontera, al començ del segle, era una cosa poc menys que il·lusòria, i continuà així fins a la primera guerra mundial, la del 1914. Tothom passava per allà on volia, i com volia. El Tractat dels Pirineus en la pràctica no tenia, encara, plena vigència en la nostra Cerdanya, ni pràcticament ni políticament, com ho prova el fet que els fadrísterns (nom no usat a la nostra comarca per a designar els fills segons) de les pagesies de la Cerdanya francesa, per encarrillar la seva vida, no anaven a situar-se a Tolosa, Perpinyà o París, sinó a Barcelona, on, en un moment donat residien 5 batlles de pobles cerdans francesos, que s'havien fet, com altres paisans seus, una posició en la ciutat comtal."

(Font: Bragulat Sirvent, Jaume: Vint-i-cinc anys de vida puigcerdanesa, 1901-1925. Barcelona, 1969).

Plànol dels 33 pobles cerdans que s'annexionà França en 1659-1600.

tant de temps ha ressorgit i, ara més que mai, el marc polític fa preveure que, malgrat hi hagin dues administracions, els cerdans són més capaços d'anar plegats. L'establiment de la Diada de Cerdanya ara ja fa dotze anys marcà el preàmbul del que poc després hauria de succeir. Ara ja s'han establert col.laboracions entre les dues administracions locals, com també entre entitats culturals o financeres.

EL DEPARTAMENT DEL SEGRE

17

La darrera ocupació francesa de la Baixa Cerdanya va tenir lloc el 17 de setembre de 1810, quan les tropes napoleòniques ocuparen Puigcerdà. Amb tot, no seria fins al 24 d'abril de 1812 que fou efectiu l'assentament, ja que la guarnició de Montlluís de 500 o 700 homes no pogué frenar les diverses incursions de les tropes espanyoles de Campoverde, Eroles i Fernández Villamil, entre d'altres.

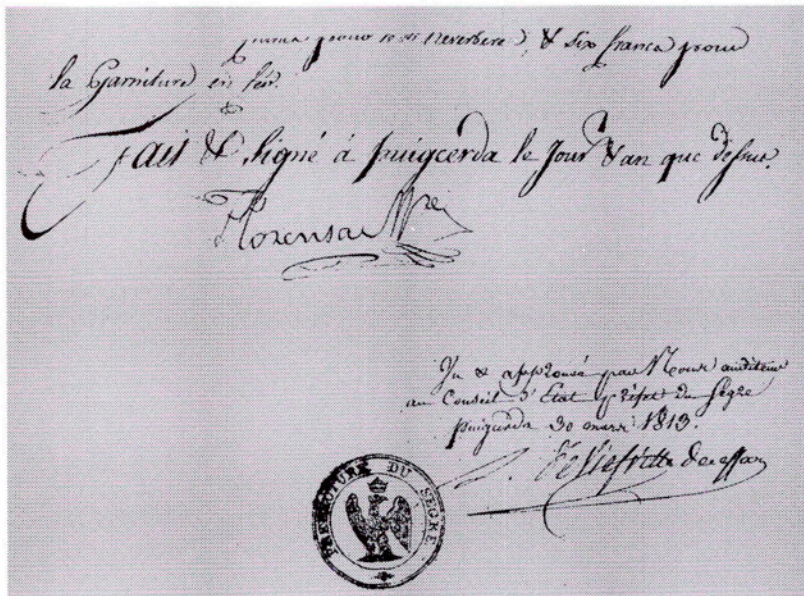
El 1812, però, amb els reforços del baró Quesnel va poder-se aplicar el decret de Napoleó pel qual es disposava que el Principat de Catalunya

s'organitzés segons el model francès en quatre departaments, un dels quals, el del Segre, havia de tenir la capital a Puigcerdà. La instal·lació dels nous funcionaris es féu de forma gradual d'acord amb l'ocupació militar. El prefecte nomenat fou Vieville des Essars i Girot-Libois i Billig els subprefectes de Talarn i Solsona, respectivament.

El departament acollia l'antic corregiment de Puigcerdà, a excepció de la vall de Ribes, el corregiment de Talarn i la part nord del de Cervera. L'ocupació, però, només fou efectiva a Cerdanya, moment en el qual es va plantejar la

necessitat de reunificar administrativament la comarca, fet que no va arribar a produir-se.

Els afrancesats de Puigcerdà constituïren la comuna immediatament després de la presa de possessió del prefecte. El *maire* (alcalde) Florensa la presidia, essent designats adjunts Tresserra i Junoy. Ells configuraven el consell executiu, ja que la resta de quinze consellers foren consultius. En general, però, hi hagué greus problemes per a

Signatures del
"maire" (alcalde)
Florensa, del prefecte
del Departament
Vieville des Essars i
segell de la
Prefectura del Segre.

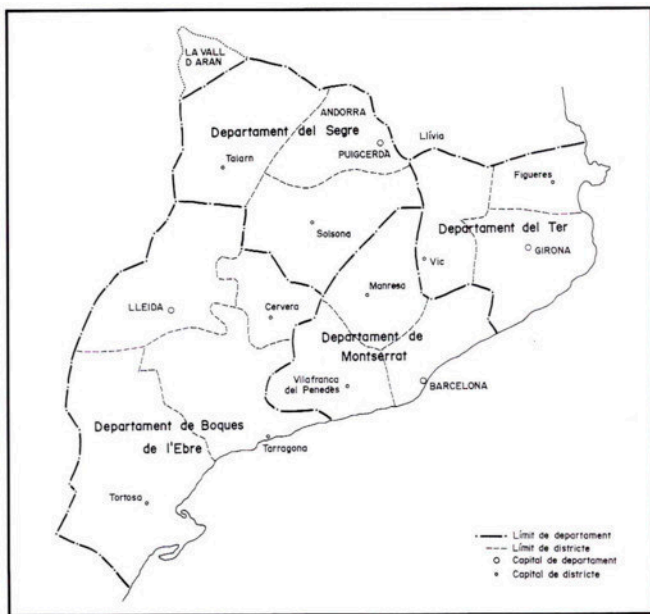
cobrir les places, en especial les dels administratius.

El gran nombre de tropa i les seves necessitats van predominar sobre l'acció civil, malgrat els projectes de govern: pavimentació dels carrers, plantació d'arbres entorn de l'estany i la seva neteja, trasllat del cementiri, il·luminació de la població, construcció d'un pont a Tallorta, etc. La població, mancada de recursos i enfront a les elevades despeses de l'exèrcit en subministraments i en la construcció del fort Adrià —construït prop del pou del glaç—, no pogué avançar

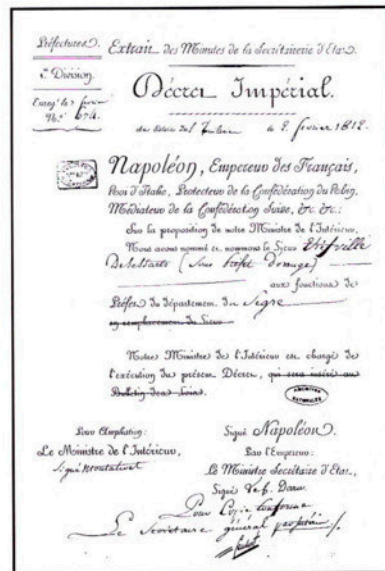
degudament en el camp civil. Això, juntament amb la inestabilitat política i el rebuig generalitzat de la població, no va permetre un assentament estable.

La vida monàstica, respectada en un principi, va veure l'exclaustració a causa de les necessitats militars. Sant Domènec va ser convertit en caserna i l'església en paller, perdent-se els claustres. Santa Clara es convertí en hospital militar i Sant Agustí, ja malmès, va acabar destruït.

El malestar dels responsables

Divisió departamental de Catalunya. Puigcerdà fou la capital del Departament del Segre.

Decret imperial de Napoleó del 2 de febrer de 1812 nomenant Vieffville des Essarts prefecte del Departament del Segre.

civils francesos, el frec a frec d'aquests amb els militars i el desastre de Rússia varen provocar una forta crisi l'abril de 1813. El prefecte Vieffville va restar excedent i al seu lloc, com a subprefecte, va ser nomenat F. de Béranger. A principi del 1814 l'exèrcit va començar a replegar-se i dies després acabaven els dinou mesos reals d'ocupació francesa i d'efímera annexió administrativa.

L'ESCOLA PIA

18

Antic edifici de l'Escola Pia al carrer d'En Calva, després conegut pel nom de l'esmentada congregació.

Des de feia un temps la vila tenia problemes amb el professorat quan en sessió del 18 de setembre de 1728, el corregidor Juan Fernández Millán féu la proposta de parlar amb els escolapis d'Oliana. S'acordà favorablement i es comissionà el regidor Rossell. A través del bisbe es contactà amb el pare Joan Crisòstom de Sant Jaume, el qual va enviar el rector de Balaguer, Bartomeu Mir per pactar i convenir amb la població les condicions de la fundació.

El dia 28 se signava el pacte de la fundació. El municipi oferia casa, escola i església a més de 400 lliures barceloneses. La

primera casa, al carrer dels Tarongers, s'ocupà el 13 de desembre. El dia 28, però, donat que aquella era molt petita i no s'hi podia encabir l'estudi, l'Ajuntament es veié obligat a llogar-ne una altra al costat.

L'èxit d'alumnat va provocar que el pare Miquel dels Àngels, a mitjan 1729, reclamés més espai, i proposà que la corporació li cedís la casa anomenada Casalt, situada al carrer d'en Calva (actual carrer Escoles Pies), la qual permetia fer uns bons estudis com també l'església prevista. S'acceptà i es féu el canvi vers 1730. L'església s'inaugurava el 17 de febrer de 1732 amb

l'assistència del consistori, preveres de la parroquial, gremis, etc.

El 1886 s'inaugurava un nou edifici en el mateix indret, fet pel constructor Llorenç Casi. Constava de dos departaments aixecats i separats destinats als grans i als petits.

El 1958 s'endegaren les obres del que seria el darrer edifici de l'Escola Pia de Puigcerdà. L'important edifici projectat se situava al costat de l'existent i

en ell es donava cabuda, a més, a l'internat ja existent, ocupat aquest principalment per fills de famílies barceloneses. La ingent obra portada a terme fou la que, tanmateix, ofegà econòmicament aquesta comunitat, sent el motiu aparent de la marxa de l'Escola Pia de la vila el 1972, no sense una dolguda protesta vilatana.

L'Escola Pia fou una institució molt ben acollida des d'un bon inici i que va saber guanyar-se totes les simpaties dels vilatans. Va ser l'encarregada de dir la missa per als cònsols cada dissabte a la capella que

es condicionà el 1741 a l'edifici de l'Ajuntament. També és de ressenyar l'acció de la junta revolucionària de 1868, quan aquesta va demanar al president del Consell de Ministres que respectés la comunitat escolàpia o el fet que ells fossin, molt sovint, elegits per a la predicació de Quaresma i d'altres festivitats.

En els inicis del seu ensenyament hi havia tres mestres: un de llegir, escriure i comptar, l'altre de llatinitat i el darrer de retòrica. Això sembla que va perdurar fins a principi del segle XIX. El 1815 hi va haver la seriosa intenció

Enderrocament de l'antic edifici de l'Escola Pia.

d'ampliar els estudis a la lògica, metafísica, ètica i física a fi que els alumnes poguessin accedir a les ciències majors de les universitats. Posteriorment, s'integrà progressivament als plans d'estudis establerts, realitzant-se com a màxim, a les seves darreries, fins a COU.

El nou edifici de les Escoles Pies fou una important empresa i les seves instal·lacions foren d'una gran qualitat.

ARA UNS, ARA ELS ALTRES

19

La Vila, enturonada i fortificada, encara mantenia, als anys cinquanta, força bé la fisonomia de l'emmurallament.

48

No hi ha cap mena de dubte que l'exèrcit francès i les seves contínues incursions varen ser, des del segle XV, un malson per a Puigcerdà i la resta de la comarca. Cerdanya, lloc de pas, bon graner i amb força ferratge, va servir no tan sols per a facilitar el pas pels Pirineus, sinó també per a abastar les tropes.

L'esperit d'uns —els francesos— per a conquerir i el dels altres —els espanyols— per a defensar, van provocar que la comarca i, en especial, la vila esdevinguessin un camp de batalla continuat. Els atacs, ocupacions, setges i recuperacions del territori, foren una de les causes directes de

l'empobriment d'aquesta població. Al desgast sofert per les despeses militars de tot ordre: subministraments, allotjaments, obres, requises i armament, se li ha de sumar el patiment de la població civil que hagué de viure en un perill força constant, tot sofrint saqueigs i rapinyes que provocaren un desencís generalitzat, una reculada econòmica important i una greu despoblació.

A les despeses generals, s'hi afegiren les de la xarxa d'espies i amics que la vila havia bastit en els segles XVI i XVII. Repartits per diverses poblacions franceses, tenien l'encàrrec d'advertir dels moviments de tropes franceses.

Les ja antigues pretensions franceses sobre el Rosselló varen anar estenent-se vers el Pirineu, endegant-se per part francesa la dialèctica que la frontera havia de ser la carena pirinenca. Aquest fet va anar provocant un "estira i arronsa" entre ambdues parts, especialment de la francesa. Aquesta dialèctica, però, va anar acompanyada de la trista realitat bèl·lica, de la qual n'hi ha alguns fets que ho demostren clarament, en especial si hom valora l'important desplegament militar. Militarisme justificat per la necessitat que, per a

Atacs, invasions i setges més importants

ANY MES	FRANCESOS			ESPANYOLS			OBSERVACIONS
	TROPA	MORTS	FERITS	TROPA	MORTS	FERITS	
1477, juny	600-700	48	molts			100	Intent d'escalament de Puigcerdà
1496, tardor	1000				3	1	Ocupació de Llívia. Tropa de Puigcerdà persegueix l'enemic
1511, set.							Atac i resistència de Puigcerdà
1522, oct.	6000						Saqueig de la vall de Querol
1544, set.		3000					Incendi de Vià, Bajanda i Ro.
1583, abril	650			40 i paisans	2	5	Saqueig de la vall de Querol
1598, maig	3000	entre tots	700		2	forces	Saqueig de la Cerdanya
1653, juny				800	5-6	34-36	Setge de Puigcerdà (5 dies)
1678, maig	12000			2600			Setge de Puigcerdà. Es resisteixen 33 assalts durant 4 setmanes i 17 dies més amb una bretxa a la muralla. Capitulació
1693, set.		5000					Saqueig general de la Cerdanya.
1793, agost							Entrada a Puigcerdà
1810							Es destrueix el fortí i malmeten convents. Millores urbanístiques

GALCERAN i Vigué, Salvador: *Dietari de la fidelíssima Vila de Puigcerdà*. Fundació Vives Casajuana. Barcelona, 1977.

controlar la comarca, havia de conquerir-se Puigcerdà, plaça forta de difícil accés i demostradament ben defensada per les tropes i els seus habitants.

Aquest trist joc entorn del control de la comarca va perdurar fins a l'ocupació napoleònica, deixant, però, el llast d'un tractat que dividí la contrada i que ha sobreviscut fins als nostres dies. Joc

aquest en el qual la vila tingué un important protagonisme tot i que la rifa la feien uns altres. La realitat, però, és que durant tots aquests segles Puigcerdà va ser una espina per als francesos.

La Diada de Cerdanya és un intent voluntari i intern de la contrada de retrobament cerdà. Enganxina de la celebrada a Bourg-Madame (La Guingueta).

La respectable posició en què va restar la Vila en finalitzar les guerres carlines i l'immillorable paisatge de la Cerdanya, varen ser causes directes del fenomen turístic de la darrerria del segle passat i principi de l'actual. L'anomenada *Colonia veraniega* va entendre's perfectament amb la classe dirigent dels Martí, Duran... Tots aquests elements contribuïren, juntament amb el tarannà general de la societat, a un renaixement cultural que s'emmarcava dins de l'àmbit català. És en aquest moment quan, amb el Casino Ceretà i el Círcol Agrícola Mercantil principalment, fan cap a la Cerdanya personatges com ara Jacint Verdager, Narcís Oller, Santiago Rusiñol, Enric Granados, Joan Maragall, etc.

Dins d'aquest clima i molt probablement en el marc del Casino Ceretà, és on Josep M. Martí ideà en 1886 la celebració de la "Fiesta nocturna a la veneciana" que al cap de poc s'anomenaria **FESTA DE L'ESTANY**.

Les actuals carrosses ens recorden aquelles tartanes, brecs i d'altres vehicles que s'engalanaven antigament amb motiu de la festa. Algunes d'elles reflecteixen un sentiment de la població vers un fet concret de l'esdevenir vilatà o comarcal. Altres són al·legories d'alguna entitat puigcerdanenca o bé es fan ressò de fets o ambients passats, forans, etc.

La festa integra des del seu inici uns elements estables: les esmentades carrosses amb la corresponent cercavila, la pujada nocturna a l'estany amb torxes, els focs d'artifici en el marc del llac i l'Himne Cerdà que fou estrenat en el marc d'aquesta festa, l'any 1890, amb lletra de Francesc Matheu i música del mestre Sánchez Gavagnach. Els focs d'artifici a la nit i en el marc de l'estany són l'altre element estable en el qual la natura hi col·labora gratament. Cal fer esment que el 1913 es dedicà una festa a la infanta Isabel i que la de 1932 fou dedicada al president Francesc Macià.

Un altre element que ha estat usual és l'acte

*Carrossa al·legòrica
als esports de la neu.
Festa de 1960.*

anomenat avui dia de germanor i que es coneixia com a "Acto de confraternidad hispano-francés", el qual venia a ser un acte que implícitament acceptava la divisió fronterera imposada. Des de fa ja uns anys s'anomena "Acte de germanor".

La festa se celebra el primer diumenge de l'última desena del mes d'agost.

Entorn de la Festa de l'Estany van néixer dues llegendes que si bé són molt semblants i encarnen un mateix personatge, tenen matisos diferents.

El personatge és l'entranyable **VELLA DE L'ESTANY** que presideix, any rere any, la festa. Nonagenària, amb gipó i caputxó, encarna i perpetua les virtuts de la dona cerdana.

Enamorada de la seva terra i, en especial, del marc de l'estany i de la seva vila de Puigcerdà, sap acudir puntualment a la seva cita tots els anys. I com diu Josep Vinyet, ve, recorre el seu poblet, analitza els avenços del veïnat, omple el seu cor d'alegria i després de compartir un jorn de joia, discretament, per entre branques d'un

saüc ploraner, inicia en un petit vaixell el seu viatge de tornada a la mansió palatina que una fantasia va saber construir-li sota les aigües, on l'esperen aquelles fades que en un dia remot van arribar des del llac Lanós.

L'altra variació de la llegenda és aquella que diu que ella vivia en una de les cases que hi havia en el terreny on avui es troba l'estany. En fer-se aquest i malgrat la seva reiterada negativa a marxar per l'afecte que tenia a l'indret, hagué de fer-ho per força. Cada dia visitava el lloc i en morir es va fer la promesa de continuar les visites. Des d'aleshores, any rere any, apareix un dia del mes d'agost. A la nit, retorna a la seva antiga llar de dessota l'aigua.

Una altra història ja més recent, curiosa, estranya, simpàtica i desvinculada de la llegenda pròpia de l'estany, és la publicada per Isidre Domenjó i Coll, el 1990, titulada *Aigües Serenes*. En ella ens explica les aventures d'una població i de les seves autoritats entorn d'una sirena de cabells rossos que li queien per l'esquena fins més avall d'on començaven les escates. El coll era prim, coll de cigne. Els pits, menuts i fermes, contenien l'encant i la puresa de l'adolescència. S'havia assegut damunt dels primers rocs que formen l'illa que hi ha al bell mig de l'estany i els seus ulls clars —blaus, potser?— guaitaven inexpressius la gent mentre feia moure, desvergonyida, la cua.

Per a capturar-la, l'autor esmenta que hi havia l'alcalde, els regidors, membres de l'Oficina d'Extensió Agrària i, fins i tot, un tècnic de la Confederació Hidrogràfica que hagué de venir expressament. Donat que hi havia diverses administracions, es va posar de manifest el tema competencial. Per sort, la primera autoritat municipal va dir:

"Prescindim-ne de qui tingui les competències. Hem d'anar coordinats. Si no actuem amb mútua col·laboració, no farem res més que destorbar-nos.

Pensem-hi serenament."

*La Vella de l'Estany,
figura de cartró.*

Tothom hi va estar d'acord, però ja fou tard. Ella va iniciar el cant d'una melodia que per a tots fou desconeguda. L'agudesa que emergia de la seva gola s'introduí ràpidament a les orelles dels badaires com si es tractés d'un fibló invisible.

Quan no hi va quedar ningú, féu una cabussada i desaparegué. L'autor diu que l'última vegada que es va buidar l'estany, només es va trobar un bri de cabells rossos enganxat a la comporta de sortida de l'aigua.

LA CAPITALITAT

20

52

Amb la repoblació de Puigcerdà vers el 1170-1176 i el probable trasllat de la població d'Ix a la nova vila es transferí, tanmateix, la capitalitat cerdana.

Des d'un bon inici els monarques varen demostrar la seva intenció de conferir al nou nucli una notable preeminència per damunt de les altres poblacions cerdanes i, fins i tot, de moltes de Catalunya. La gran quantitat de privilegis, l'ambició perimetre inicial de la muralla i l'assentament de tots els estaments oficials, laics i eclesiàstics, així semblen demostrar-ho.

Davant d'aquesta voluntat reial, els pobladors van saber

respondre molt positivament amb una empenta que va portar Puigcerdà a gaudir d'un gran volum comercial i social, assolint, a mitjan segle XIV, un lloc capdavanter a nivell del Principat. Això explica, entre d'altres coses, els tres grans assentaments monàstics, l'important call jueu i la ben organitzada estructura socio-política.

A partir d'aleshores, ha mantingut sempre més aquesta capitalitat sobre un territori més o menys gran en funció de les diverses divisions administratives. Al principi, amb la vegueria, el territori de la qual s'estenia per tota la Cerdanya natural fins a arribar a prop de la Seu d'Urgell (amb

la totalitat del Baridà), tenint com a sots-vegueria la vall de Ribes. Perdé, però, la que han anomenat Alta Cerdanya amb el malaurat tractat dels Pirineus el 1659.

Amb el corregiment, s'incorporà l'actual Alt Urgell com a "Subdelegación de Seo de Urgel".

L'ocupació napoleònica i la seva divisió departamental féu que Puigcerdà es convertís en el cap del Departament del Segre, moment en què tindrà el seu màxim àmbit administratiu. A la fi dels corregiments s'imposà la

Antic edifici consular o ajuntament, cap i casal de tota la contrada.

divisió provincial de 1833, la qual fou molt poc afortunada amb la Cerdanya en partionar-la entre Lleida i Girona, fet que provocà que la capital puigcerdanesa -ara gironina- arribés a tenir la influència territorial més petita de la seva història.

Aquesta trista fragmentació administrativa del territori, però, pogué arranjar-se quelcom amb la creació del Consell Comarcal de Muntanya de Cerdanya, el qual agrupava tots els municipis cerdans sota

l'administració espanyola i, malgrat que hi hagué enfrontaments a causa d'on ubicar la seva seu, aquesta va restar al cap de comarca, la qual cosa es va confirmar amb la creació dels Consells Comarcals.

Aquesta capitalitat, afermada administrativament, també ha estat de sempre corroborada amb un volum demogràfic que s'acosta al 50% de la població de la part espanyola i amb la instal.lació, consegüentment, de l'àrea comercial més

nombrosa de tota la comarca, com també de molts serveis comarcals.

No hi ha cap mena de dubte, que aquest estatus de cap de comarca, ha requerit i requereix, tanmateix, una doble circulació: els pobles han d'anar amb el cap i aquest amb aquells. Mútua col.laboració aquesta que, sovint, ha estat motiu de discussió i ara sembla anar per més bon camí.

*Vista general de
Puigcerdà a la
primera meitat del
segle XX.*

VILA LIBERAL

21

54

El segle XIX va continuar essent un període eminentment bèl·lic per a Puigcerdà, tot i que s'anaren produint les fortes transformacions socials, culturals i productives d'arreu. Iniciat quasi amb l'ocupació de les tropes napoleòniques, aviat es va trobar plenament immersa en els enfrontaments entre liberals i carlins.

Sense estudis més aprofundits i a la llum del "Llibre d'Honor", sembla que fou la matança de força joves puigcerdanesos i cerdans, ocorreguda l'any 1822, al Pasteral de la Celleria de Ter, la que va decantar la vila vers el liberalisme,

provocant un rebuig acèrrim a l'anomenat absolutisme.

Aquest rebuig es va fer efectiu al llarg de totes les confrontacions amb els carlins i en les quals va participar tota la població. Durant la primera guerra, la dels Set Anys, Puigcerdà va haver de sofrir el primer setge que va durar des del dia 18 al 27 de novembre de 1837. El varen portar a terme mossèn Benet Tristany, Pep de l'Oli, Castells i Boquica amb dos mil homes i cent cavalls. No pogueren fer res contra l'organitzada i volenterosa defensa, i s'hagueren de retirar.

Semblant episodi succeí el

Celebració de la festa del 10 i 11 d'abril al peu de l'estàtua d'En Cabrinetty a principi de segle.

10 i 11 d'abril de 1873, quan Savalls, Barracot i Camps amb 1.600 homes van tornar a intentar la rendició de la vila, la qual novament els féu front. Al cap de dos dies d'atacs hagueren de retirar-se en arribar la columna de Josep Cabrinetty, motiu pel qual des d'aleshores és reconegut alliberador de Puigcerdà. En agraïment, se li féu una estàtua i se li dedicà l'actual plaça dels herois, primer, i la Major, després. A més, va restar instituïda una festa i es va donar el nom de Deu d'Abril al passeig de Sant Domènec.

Un tercer setge va tenir lloc des del dia 20 d'agost al 3 de setembre de 1874. El dia 20, F. Tristany enviava el primer escrit cominant a la rendició en el termini de 48 hores. La resposta fou la fermesa i els atacs se succeïren repetidament, i també els bombardeigs, arribant a caure 747 projectils de canons, entre els quals figuraven els del temut canó Deu.

En tots els setges va ser destacable la participació de la població en una o altra tasca.

Uns en la defensa, les dones amb els malalts, ferits i el menjar, els nens recollint cartutxos per fondre'ls i fer noves bales, altres vigilant la propagació d'incendis...

Tanmateix, s'organitzà una ronda volant, la qual sota el comandament de Joan Puigbó i Casamitjana va portar a terme moltes accions al llarg de 1874 i 1875, tant per la Cerdanya com pel Ripollés i el Berguedà.

De la resistència portada a terme en els dos darrers

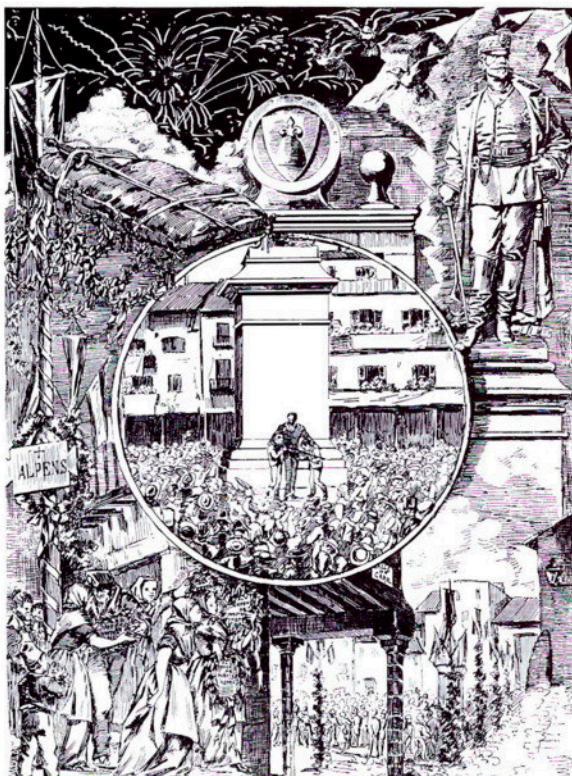
Cançó liberal

Fragment d'una cançó que es cantava a Puigcerdà a la fi del segle passat i principi de l'actual.

*"Els carlins ja vénen,
els carlins ja van,
però dintre la Vila
no hi entraran.*

*Revoto a Déu,
que si m'emprenyeu,
En Cabrinetty ha dit
que a la Vila
no hi entrareu.*

Font: Testimoni oral de Núria Taberner Navarro. Barcelona 1991.

Gravat on són representats els símbols de la festa del 10 i 11 d'Abril en record del setge carlí i alliberació per Josep Cabrinetty.

setges, Puigcerdà va rebre la felicitació de moltes poblacions, institucions i associacions d'arreu d'Espanya, moment en què es va donar el seu nom a molts carrers de ciutats, i també a un vaixell del tipus "monitor".

Siendo V. uno de los individuos armados para la defensa de esta villa, deberé V. acudir al toque de somaten ó generala ú ocupar el puesto de *Alférez* *de* *los* *carlins* *de* *la* *Vila* *de* *Puigcerdà* *de* *1874*, *de* *la* *Junta* *de* *Defensa*, *de* *la* *Vila* *de* *Puigcerdà*, *de* *1874*.

Sr. D. *Antoni* *Guardiola* N.º

Notificació als homes del sometent per a ocupar el seu lloc de defensa, 1874.

ELS BOMBERS

22

Festa dels bombers a principi del segle XX a la plaça Cabrinetty.

56

Tot i els clars precedents d'una certa organització, la creació d'un cos de bombers com a tal es va portar a terme l'any 1861 per iniciativa de l'Ajuntament, anomenant-se aleshores "Compañía de Bomberos". En aquest inici, un dels més reculats de la província, es reuniren, a més de material divers, dues bombes contra incendis.

El creixement progressiu de la població a la darrerria del segle passat, fou el motiu per què aquell s'hagués d'anar equipant amb més mitjans, per la qual cosa es varen portar a terme diverses col·lectes o subscripcions populars voluntàries. El 1868, per a

l'adquisició de diversos estris; el 1872, per a poder costejar dues noves bombes, o el 1899, quan els bombers organitzaren una cavalcada amb orquestra on repartien un full imprès en el qual sol·licitaven l'aportació popular. A més d'aquest sistema, també s'han anat finançant amb el que cobraven per les sortides, amb l'aportació de l'Ajuntament, les subvencions, la loteria o les quines. Capital, tot aquest, que ha anat per al manteniment i adquisició de nou material, ja que el seu personal, amb caràcter de voluntari, no cobrava. La "Unión de Puigcerdà", companyia d'assegurances contra incendis, a més a més, es féu

càrrec del manteniment de les bombes per un import de vuitanta pessetes.

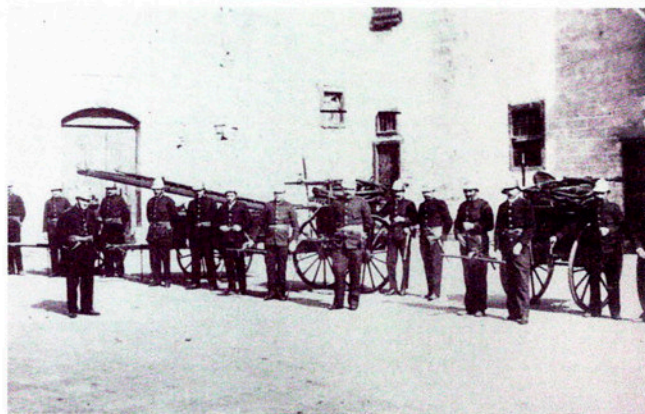
De l'equipament es pot destacar, a més del que s'ha esmentat i com a més representatiu, els uniformes i cascs de 1899 i 1902, les caretes antigàs de 1933 i 1934, la mànega salvavides de 1906, els vestits de gala de 1954, els jeeps de 1965 i 1966, l'aparell d'aspersió d'escuma de 1956, els equips de ràdio de 1972 i 1977 i els diversos vehicles dels darrers anys.

L'organització del que després s'anomenà Cos de Bombers fou progressiva. Així, el 1862

es nomenaven els responsables de les bombes, i designant un cap responsable del parc l'any següent. El 1872, es constituí una junta composta, com a president nat, per l'alcalde tercer (suplent del regidor segon); vice-president, el director de la mutualitat de la vila i tres vocals: el cap dels bombers, l'encarregat de les bombes i el Sr. Josep M. Martí.

Segurament que a proposta d'aquesta junta, el 1872, s'aprovava un reglament que regulava la custòdia i conservació de les bombes i altres estris, essent un serraller nomenat per l'Ajuntament el responsable, el qual havia de tenir-ho en perfecte estat. No podia deixar sortir les bombes si no era sol·licitant-ho

Cos de Bombers davant l'antic Convent de Sant Domènec.

per escrit en un formulari ja establert i en el qual la persona interessada es feia responsable dels desperfectes i del pagament de dues pessetes pels incendis de dins la vila i altres dues pessetes per cada quilòmetre distant de la població.

Aquests primers reglaments foren modificats i ampliat en 1906, 1911 i 1950. Actualment, d'acord amb el conveni signat el 22 de desembre de 1981 amb la Generalitat de Catalunya i la Diputació de Girona, aquest servei municipal passava a dependre tècnicament de la Generalitat, essent el seu àmbit territorial el de la Cerdanya i, amb caràcter subsidiari o excepcional, el de les restants comarques gironines o de Catalunya, respectivament. Amb tot, però, la incorporació dels bombers voluntaris ha de respectar les normes existents dins del Cos de Bombers vilatà.

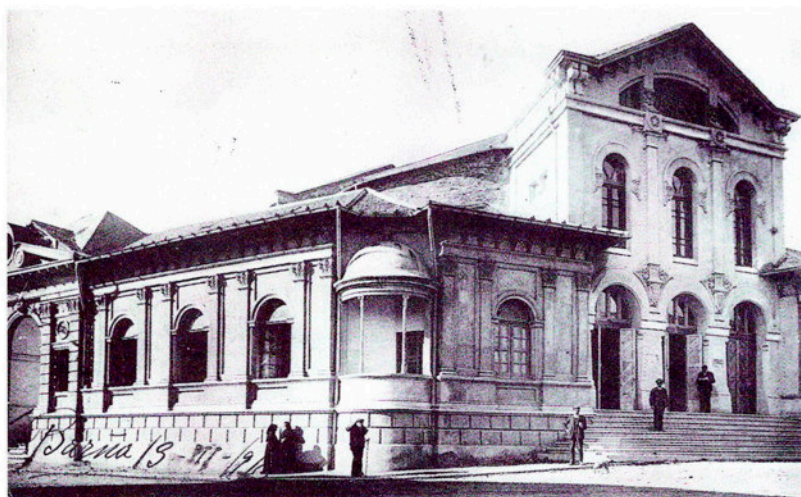
Cos de Bombers format davant de l'església de Sant Domènec el 1887.

ISIDRETS I NINOTS

23

58

"A bans eren els nyerros i cadells els que armaven gresca per Catalunya, més tard els botiflers i vigatans; en aquest segle els cristinos i carlins; ara toca el torn de fer remoure i esvalotar la nostra vila als isidrets i ninots, és a dir, els socis del Círcol Agrícola Mercantil i els del Casino Ceretà". Així començava un article de la revista local "La Voz del Pirineo" per a descriure l'enfrontament entre els casinos de baix i de dalt, altrament coneguts pel dels pagesos i dels senyors o de la cera. D'ací el concepte d'isidret, relatiu al patró de la pagesia i el de ninot o cera, segurament referit a una major finesa i regust en el comportament social.

Vista general del Casino Ceretà.

La primera temptativa de posar en marxa un casino és de 1850-1852, però fou molt efímera. El 1860, se'n constituí un de nou en la mateixa casa que l'anterior i que era la d'En Ramon Cosp. Mancat d'una bona organització, va desaparèixer al cap de dos anys. S'intentà de nou, el 1864, en un espaiós local de casa Rigola, més coneguda pel Café del Siglo. Una disposició del Govern Civil de la província el féu tancar el 29 de juliol de 1867.

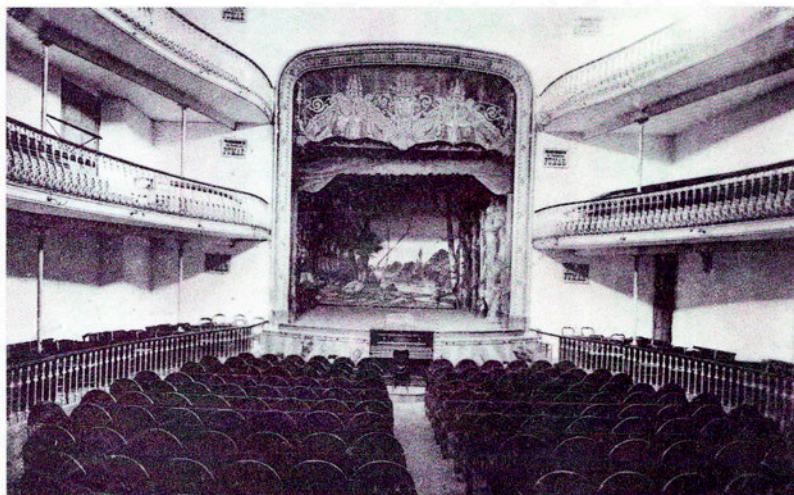
Amb les guerres carlistes pel mig, no es va tornar a fer cap temptativa fins al final d'aquelles, coincidint amb la revifalla general de la població. El 6 d'octubre de 1879 s'inaugurava el Casino Ceretà,

societat fundada l'any anterior que s'instal·là a la casa de Martí Gran. L'augment d'associats féu que haguessin de fer-se dos trasllats de seu fins que el 1890 la junta va plantejar-se construir un edifici propi mitjançant l'edició d'accions. Adquirit el solar i encarregat el projecte a l'arquitecte Calixt Freixa, es va poder inaugurar l'1 de gener de 1893 enmig d'una important i concorreguda cerimònia en la qual es destacà la unitat cerdana i la comarcalitat del casino.

El 31 de juliol de 1904, un incendi en els vestuaris del teatre el va deixar molt malmès. Ja reconstruït, s'inaugurà el 15 d'agost de 1906, i s'hi féu una

gran reforma a l'interior en 1933. Amb la guerra civil, el comitè de la CNT-FAI va incautar l'edifici, i es parà alhora tota activitat cultural. Retornat l'immoble a la societat després de la guerra civil, no reprengué mai més la dinàmica anterior. Relegat a actes puntuals i a cinema, ha sobreviscut fins avui dia, no sense problemes. Actualment, es porta a terme la seva rehabilitació.

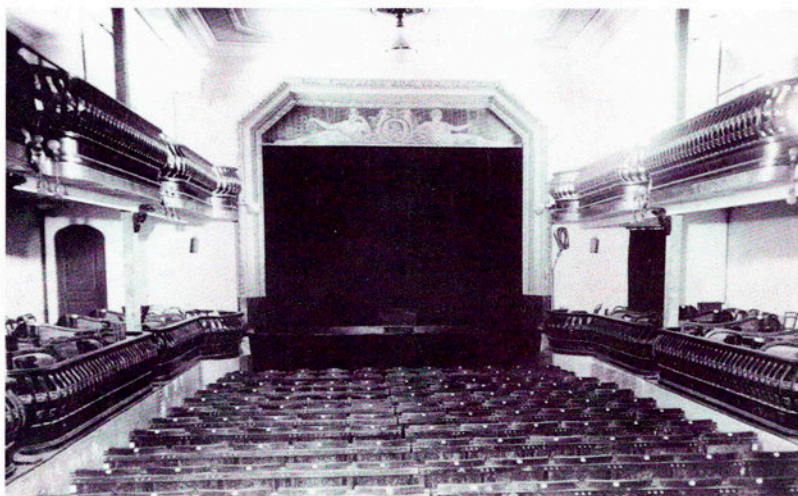
Per la seva banda, per l'abril de 1893, un altre grup social va endegar una nova societat coneguda per Círculo Agrícola Mercantil, la qual adquirí l'antiga casa Descatllar de la plaça Cabrinetty. Fetes unes obres al primer pis, pel setembre inaugurarà la seva seu el casino anomenat de Baix,

Interior del teatre del Casino Ceretà.

amb balls de tarda i nit, guarnint tota la façana amb penjolls i fanals de colors.

Amb la posada en marxa del seu teatre, aquesta nova societat va rivalitzar amb la del

Ceretà, cosa que donà, sens dubte, un revulsiu a la vila que permeté fer reeixir una cultura que havia restat endormiscada pels enfrontaments bèl·lics. Les festes, tertúlies, teatre, cinema, etc., esdevingueren quelcom d'usual fins a la guerra civil, la qual també el va afectar en ser incautat pel mateix sindicat i utilitzat com a cooperativa popular. Malauradament, mai més no va tornar a funcionar, i el seu teatre es convertí en el "Cine Plaza" fins al principi dels vuitanta.

Interior del teatre-cinema del Círculo Agrícola Mercantil, després conegut per cinema "Plaza".

MUTUALISME i COOPERATIVISME

24

60

El 15 de novembre de 1889 tenia lloc una reunió general de propietaris per tal de constituir una societat d'assegurances mútues contra incendis. S'anomenà "La Unión de Puigcerdá". El seu reglament fou aprovat i legalitzat pel desembre, moment en què ja es comptava amb 116 finques a les quals s'adossava la placa distintiva. La companyia reassuradora era la "Lubecker", dels Països Baixos, la qual, ben aviat, transferí la seva cartera a "La Catalana".

Ja petita, el 1982, l'assemblea va acordar-ne la dissolució, donant, l'any 1986, el romanent econòmic de 253.612 ptes. a

l'hospital de la vila. La seva documentació era cedida a l'arxiu.

Vers l'any 1880 es creava "La Moderna Fraternidad" com a mútua de previsió social. Les seves prestacions eren per a malalties de medicina general, cirurgia i, en cas de defunció, una quantitat per a la vídua o els hereus.

Pel març de 1936 es féu la darrera reunió abans del període de guerra. A la següent acta, del 15 de febrer de 1940, tot fent una lloança a Franco, es tornava a establir. El 1958, s'acordava adaptar el reglament de 1933 a la nova legislació, cosa que no va

poder-se fer el 1986 amb les reformes legislatives, i s'hagueren de plantejar els pocs membres la dissolució, la qual fou aprovada en assemblea general extraordinària el dia 3 d'abril. El romanent econòmic, d'acord amb el seu reglament, fou donat a l'hospital. Posteriorment, la seva documentació va anar a l'arxiu.

El 1936, es va portar a terme la creació de la "Cooperativa Popular" sota control de la CNT-FAI, restant molt marginal la UGT, la qual tenia el control de les fàbriques. La cooperativa es va muntar inicialment amb la incautació dels productes de les botigues,

*Moneda de la
"Mutua
Puigcerdanesa".*

podent fer vàlid el seu eslògan que "la cooperativa no vende, distribuey".

Es va ubicar al "Casino de Baix". Estava dividida en seccions i hi treballaven 185 persones. Les seves dependències es distribuïen entre la planta baixa i el 1r i 2n pis. Les seccions eren 28 i cada un dels serveis tenia la seva pròpia administració tot i que els beneficis anaven a la caixa comú del poble.

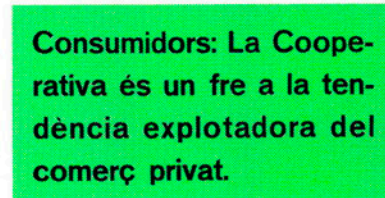
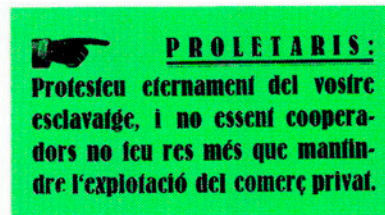
En aquest període, també es

van col·lectivitzar les mines de Das i diverses explotacions agrícoles, com ara els masos Rigolisa, Sec, Po de Sant Martí i de Llivia, i el Gelabert.

D'acord amb l'assemblea plenària de la "Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos de Puigcerdà" del 31 de gener de 1960, el 17 d'abril s'acordà l'elecció d'una junta rectora i també la denominació de "Cooperativa Agropecuària de la Cerdanya", en què figuraven ja 231 associats. Se celebrà la

primera assemblea pel març de 1961, i es presentaren la maqueta i els plànols fets per l'arquitecte Xavier Solà.

El 1982 va tenir lloc la compra de l'antic edifici de la SALI, on s'instal·là la central lletera, la qual va ser inaugurada el 1984. Estigué en funcionament fins a la tardor de 1991. Per la seva part, la cooperativa ha restat a les dependències originals, però es tem per la seva clausura total.

A l'esquerra:
Pòlissa n.º 4 de "La Unión de Puigcerdà" de 1890.

A la dreta,
a dalt i a baix:
El cooperativisme va despertar sentiments a favor i en contra ja el febrer de 1932.

A la dreta, al centre:
Anagrama de "La Moderna Fraternidad".

EL TREN

25

Estació primitiva.

62

Per a molts cerdans del segle passat podia semblar impossible que un ferrocarril pogués arribar a la Cerdanya, per creure insuperables els importants accidents geogràfics existents. Quan els periòdics locals en començaren a parlar vers el 1880-81, els comarcans deuriem comentar mig incrèduls la notícia. La realitat fou, però, que aquells primers comentaris s'afiançaren cada cop més i prengueren forma tangible anys després, de tal manera que la diligència va ser relegada i abandonada.

El darrer quart del segle XIX i el primer de l'actual foren, sens cap mena de dubte, una

important època de progrés pel que fa a la indústria ferroviària. La Cerdanya, tant per part francesa primer, com per l'espanyola després, entrà a formar part de les regions afavorides per aquest esdevenidor. Amb el tren, la comarca visqué un important canvi pel que fa a les comunicacions i, en conseqüència, en la seva relació envers els notables centres socials, culturals i econòmics com eren Barcelona, Perpinyà i Tolosa.

Quatre projectes diferents s'estudiaren per tal de fer arribar el tren a la Cerdanya. Dos d'ells prosperarien, com són el Tren Groc i el

transpirinenc Barcelona-Puigcerdà-La Tor de Querol. Els altres restarien com a projectes. Un, el de 1902, era el d'un tramvia elèctric de Lleida a Puigcerdà. L'altre, el de la línia Balaguer-Puigcerdà. D'ell se'n parlà vers 1910-1911.

El 1881, apareixia un article que parlava dels estudis que es realitzaven referents a prolongar el tren de Ripoll fins a la frontera francesa, tot passant per la Cerdanya. Els comentaris continuaren fins al 1903, data en la qual el to especulatiu donà pas a converses serioses. El 1904, la

premsa francesa i espanyola columnava entorn del conveni signat entre ambdós estats relatiu a la construcció de tres ferrocarrils fronterers. Una d'elles era la del transpirinenc. Consta que l'alegria cerdana fou notable i que l'alcalde puigcerdanès, Pere Puig, ben recolzat per notables vilatans, va convocar una assemblea per tal de constituir una comissió gestora que treballés per vetllar la ratificació del conveni. Paral·lelament, a Barcelona se'n convocava una altra presidida per l'alcalde barceloní.

S'editaren fullets demostratius dels avantatges i endegaren una campanya de mentalització entre els diputats i senadors. La ratificació tingué lloc el dia 28 de gener de 1907, i es feren rectificacions el 1908 i 1909.

Arribada del tren a Puigcerdà. Octubre de 1922.

El compromís internacional ja era vinculant.

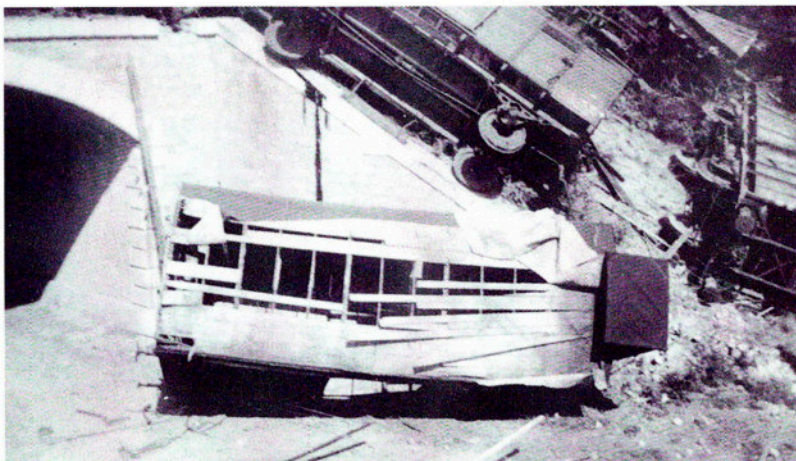
Les obres es portaren a terme amb gran dificultat, car s'hagueren d'obrir 24 túnels, entre els quals destaquen l'helicoïdal o Cargol del Palós de 40 m i el del massís de Toses de 3.605 m. La Primera Guerra Mundial va paralyzar les

obres a la part francesa i va alentir quelcom les espanyoles. Alhora, es feia l'explanaçió de l'estació de Puigcerdà.

El 10 d'agost de 1919 s'inaugurava el tram Ripoll-Ribes i, el 3 d'octubre de 1922, el tram fins a Puigcerdà. Pocs anys després, el 1928, sortia el decret llei autoritzant la conversió a l'ample europeu fins a Barcelona.

Dissortadament, mai no s'ha portat a terme, la qual cosa, juntament amb el precari manteniment i mal servei, ha fet que aquesta línia perdés competitivitat, i s'ha vist amenaçada de tancament.

Accident ferroviari ocorregut a l'anomenat "Pont del tren", al costat de cal Sangrà. Anys trenta.

LA VOZ DEL PIRINEO.

Periódico de Intereses locales, Avisos y Noticias.

Precio de suscripción: España, 2 pesetas trimestrales. Extranjero, 3 pts. Pago anticipado. Se insertan anuncios y recibidos a precios convencionales.

REDACCION Y ADMINISTRACION
Imprenta de Pablo Mas
Puigcerdá.

La Redaccion admitirá los escritos de cuentas que se relacionen con el periódico, siempre que acompañen un programa y mediana porvia mensual. No se devuelven originales.

Precios del mercado.

Trigo,	8 24	pesetas la carga.
Centeno,	8 17	id. id.
Ortado,	8 16	id. id.
Palata,	8 9	id. id.
Carnero,	8 125	id. carnera.
Ternera,	8 125	id. id.
Huey,	8 125	id. id.
Tocino fresco,	8 235	id. id.
Id. seco,	8 235	id. id.
Sal-hachen seco,	8 430	id. id.

APROVISIONES METEOROLOGICAS DE LA SEMANA.

Días	Termómetro Centígr.			Admósfera y observaciones notables.		
	5 h. m.	1 h. t.	9 h. n.	5 h. mañana.	1 h. tarde.	9 h. noche.
18	9	16	12	Nubes.	+	Ha llovido.
19	9	16	12	+	+	+
20	8	17	12	+	+	Lloviendo.
21	9	19	14	Nubes.	+	Serenó.
22	11	19	13	+	+	Nubes.
23	10	18	10	Ha llovido.	Nubes.	Serenó.
24	5	12	7	Serenó.	+	Lloviendo.

Férris y Concurso agrícola en Puigcerdá.

El día 10 de este mes se celebró un concurso que para los días 8 y 9 del próximo Octubre se anuncia. Nuestra respetable corporación municipal y el digno Alcalde que la preside, no han vacilado en medio para que el acontecimiento revista las mayores proporciones, sea por la convocación de todas las especies de ganadería y de productos de la tierra que en las pocas exposiciones ganadero y agrícola ofrece, sea también por la adjudicación de premios de consideración, no solo por su valor intrínseco, si que también por el que representa en su calidad de estímulo.

Por causas de orden superior y económico, y por otras de que no queremos siquiera hacer mención, se ha reservado para otro número la descripción de los productos que al concurso se exhiben en industria y salubridad, nuestra ganadería ha deseado establecerse en valor en el mercado, y nuestros ganaderos han disminuido en su demanda, en los mismos que no hacen los resultados que en estos obtiene el agricultor, para cubrir los gastos de producción.

Cuando esto ocurre, cuando los esfuerzos del industrial se neutralizan por circunstancias de este

extraordinarias como las que actualmente atraviesa el país, las exposiciones, los concursos generales o regionales son sus mejores procedimientos para atraer el interés de todos en intensidad, para alentar sus esfuerzos, por lo mismo, provocando la demanda en el mercado con la manifestación de artículos, y dando lugar a la concurrencia, reguladora de los precios y estímulo de la actividad particular del industrial.

No basta empero en nuestra comarca concursos regionales para alcanzar tan beneficiosos efectos, es preciso que estos se verifiquen con regularidad y en planes más breves y periódicos, para arrugar y fomentar la fama de la ganadería y de algunos productos agrícolas de esta región, siendo por lo tanto necesaria la constitución en esta villa, de ferias o mercados semanales, de ganados y de especies de producción, como en nuestra comarca, a esta corporación municipal corresponde el planteamiento de la mejora, que ha de redundar en beneficio de los generales intereses y del nombre de esta población.

Faltaríamos a un deber de honestidad y de reconocimiento si dejamos de hacer constar la parte principal que al Sr. D. Félix María y Bonaplata, en el acontecimiento que se prepara, se debida, habiendo obtenido del Ministerio de Fomento una subvención

de 2000 pesetas para la mayor esplendor e importancia del regional concurso.

Hecho dicho señor nuestros más sinceros aplausos y al estímulo de la gratitud de esta Redacción.

El país productor, de seguro, acudirá al llamamiento que se le dirige, correspondiendo a los sacrificios que en su favor practica esta corporación municipal, la cual para la adjudicación de premios o primas, ha designado la constitución de un jurado, de cuyos individuos se conocía la alta reputación privada, su saber y experiencia en la industria agrícola y ganadera, representado a la vez grandes intereses en la propiedad territorial, y de los que, por las circunstancias expresadas y por su número, se de esperar verdad, acierto y justicia en los fallos que constituirán su cometido.

La magnífica poesía que en la página tercera aparece, da claramente a comprender que no son los solos nuestros paisanos, los repobles, los que sienten por la Cerdaña la admiración y el entusiasmo, y tenemos una viva satisfacción en poder dar al público este himno de glorificación que a nuestra querida comarca dedica. La traducción que a la poesía acompañamos ha nacido muy lejos de ella. La traducción que a la poesía acompañamos ha nacido muy lejos de ella. La traducción que a la poesía acompañamos ha nacido muy lejos de ella.

"La Voz del Pirineo" va a succeir el primer setmanari anomenat "Puigcerdanés".

LA PREMSA

26

64

En el marc de la premsa cerdana, Puigcerdá és, sens dubte i lògicament, la població que supera amb escreix aquesta iniciativa, en especial pel que fa a la impremsa. Tanmateix, fou la primera d'endegar l'experiència i ha estat la que en un major grau ha editat més revistes de caràcter comarcal i més temàtiques i tendències ha tractat.

El major nombre de població, el fet de tenir les impremtes i una més marcada vida cultural i inquietud, li han conferit, al llarg d'un segle, aquesta preeminència.

La primera publicació, de la

qual a hores d'ara no se'n coneix cap exemplar, fou el "Puigcerdanés". Escrit molt probablement en castellà, va començar l'any 1875 i sobrevisqué fins al 1878. El seu fundador-director fou el dinàmic farmacèutic Josep M. Martí, i s'imprimia a la impremta de Pau Mas. Seguí "La Voz del Pirineo" que va mantenir-se fins al 1895, data en la qual l'incendi de la impremta va afavorir-ne la modificació.

Va reparèixer com a "La Cerdaña", catalanitzant el seu títol en 1898. Aleshores era impremsa pels fills de Pau Mas, a la plaça Cabrinetty, i canvià a la de Pere Sargatal el 1903. Va mantenir-se fins al 1906. Totes elles eren setmanals.

La "Ceretania", endegada com a continuació de les anteriors i feta a la impremta del mateix nom, havia de ser la que editaria més números de tots

La "Ceretania" ha estat el setmanari que més números ha arribat a publicar.

els temps. El 1931, es declarava com a catalanista republicana. També setmanal, va durar fins a l'agost de 1936, moment en què va ser incautada la impremta per fer-hi el "Sembrador" com a "Órgano de las juventudes libertarias del Ter i Fresser" i que va sortir durant un any.

La "Ceretania" hagué de competir amb la "Gazeta cerdana" i amb el "Crit català",

aquesta del Centre Nacionalista Cerdà i de curta durada ambdues. Sí que li féu front, però, la que aparegué en 1919, que s'anomenà "El Pirineo", catalanitzat el 1932 i que també es va mantenir fins al 1936.

D'aleshores fins al 1977, dins del període franquista, la producció fou força més esporàdica i variada, predominant revistes escolars per damunt d'algunes polítiques, associatives o militars, la majoria de les quals eren multicopiades. En aquest any, amb la democratització, va aparèixer la "Rufaca" com a revista plural i de caràcter general, tot i que fou criticada en un principi com de tendència d'esquerra. S'ha imprès en

Els continguts i la impressió	
CONTINGUT	
Agrícoles	1
Associatives	4
Escolars	13
Esportives	1
Generals	8
Militars	2
Municipals	1
Polític-sindicals	6
Religioses	1
Turístiques	1
Publicitàries	1
TOTAL	39
IMPRESSIÓ	
Impremta de Puigcerdà	12
Impremta forana	9
Mecanografiades	2
Multicopiades	12
Fotocopiades	4
TOTAL	39

diverses impremtes i és la que perdura avui dia conjuntament amb la municipal anomenada "La Vila" tot i que han patit uns mesos de crisi.

El "Sindicato Comarcal de Industria y Comercio de Cerdaña" va editar la revista mensual "Afán" durant el 1959 i 1960.

L'ENSENYAMENT

27

*Escoles Nacionals
quan estaven
ubicades en un pis
del carrer Major.*

66

La primera notícia que es coneix actualment de l'existència d'una escola, data del 10 de novembre de 1433 quan el consolat acordava que la vila havia de tenir un mestre d'escola per a ensenyar els infants. El dia 13 es contractava per un any Jaume de Valmanya com a mestre, amb un sou de deu florins l'any.

Ben aviat, aquesta plaça de mestre es cobria, usualment per un any, mitjançant oposició que constava en la preparació d'una lliçó en llatí d'una hora de durada i d'un tema assenyalat. Els aspirants havien de recitar-la des del púlpit de l'escola. Era usual fer-la sobre una de

les epístoles de Ciceró. Tot seguit, els examinadors es reunien a l'Ajuntament. Ja en el segle XVII els mestres eren dos, un per a minyons, que ensenyava a llegir i a escriure, i, l'altre, el major, de gramàtica.

El 1728, l'ensenyament dels nens passà a mans dels escolapis, els quals el compartiren a partir del segle XIX amb una escola pública. Aquesta, estigué en diversos indrets. El 1871, es trobava en un edifici del carrer Espanya, data en la qual possiblement va canviar a Sant Domènec, on també, durant un temps, s'ubicà la de Belles Arts i la de les nenes. En 1939, va anar al carrer Major fins que es féu

l'edifici de les noves escoles a la rambla Josep M. Martí, inaugurades l'any 1961.

El 1972, s'adquirí l'edifici dels escolapis, que es convertí en l'institut públic Pere Borrell, el qual ha compartit part de l'espai amb l'escola d'EGB. Aquesta, però, haurà de traslladar-se al nou immoble que s'està construint actualment. L'escola de les nenes s'inicià el 1793, gràcies a la fundació de Rosa Àngel de Cruïlles, la qual llegà els seus béns per a tal fi, amb l'ànim que fos gratuït. Degué ser

arran de continuats problemes amb les mestres que es decidí cercar religioses. El bisbe, coneixedor de les carmelites de Balaguer i Ribes, féu d'intermediari, i així es pogué fundar el nou col·legi el 1854. Ara, l'escola acull els cursos de bàsica, és mixta i està subvencionada.

De caràcter privat, cal esmentar l'existència d'una escola francesa el 1900 i una dependent del Centre Obrer el 1913, que s'anunciava com a neutre i bisexual, la qual fou clausurada pel governador civil de la província per funcionar il·legalment. Tanmateix, als anys cinquanta el Sr. Antoni Avellanet va fundar l'Acadèmia Mont-Cerdà que perdurà fins a

Vista interior del Col·legi de Nostra Senyora del Carme de les Germanes Carmelites de la Caritat.

l'any 1976. Era homologada i impartia el batxillerat.

L'any 1979, s'anunciava oficialment la creació d'una secció delegada d'una escola de formació professional, la qual havia de cobrir el primer grau d'administratiu-comercial i de sanitari. En una primera etapa estigué ubicada al convent de Sant Domènec, el qual va deixar l'any 1985 per anar a l'anomenada antiga Acadèmia, al costat de l'estany.

El progressiu increment de l'alumnat ha contribuït a la seva estabilització i a l'ampliació de branques i graus. Avui imparteix primer i segon grau d'administratiu i primer d'electricitat.

El matrimoni Antoni Avellanet i Rosa Ferrer, fundadors i responsables de l'Acadèmia Mont-Cerdà.

EL TERROR DE 1936

Al llarg de la seva història, Puigcerdà ha hagut de patir nombrosíssimes vegades la crueltat d'esdeveniments bèl·lics, però segurament que els primers mesos del període de la guerra civil espanyola varen ser els que més fortament colpejaren la intimitat de la població, podent-se definir com el període de la foscor i del terror. A manera de dietari es repassa els primers mesos de l'experiència anàrquica o, millor dit, la dictadura del terror.

1936

- 20 de juliol - Destitució de l'Ajuntament, a la tarda.
- 21 de juliol - Control absolut de la població per part del grup de la CNT-FAI. Impassibilitat de les forces de seguretat.
- Es donava l'ordre d'haver de lliurar totes les armes que hom tingués.
- A les 8 del matí es va donar un termini de 24 hores a les comunitats religioses per a abandonar els respectius convents.
- 22 de juliol - Saqueig de l'església de Santa Maria. Vers les sis de la tarda es porta a terme la crema de tots els seus objectes, documentació, imatges i vestimenta.
- A la nit es destrueixen les capelles dels Dolors, Gràcia, la Guia, de l'Hospital, Rigolisa, Sant Marc i el Remei.
- 23 de juliol - Registres a tots els convents i habitatges de religiosos i d'alguns particulars, i es cremaren força documentació i llibres.
- 25 de juliol - Profanació de les tombes de Santa Maria, convent de Clausura i Rigolisa.
- Assassinat del notari Ramon Palmés Simó, que portava un mes a la vila.

- Empresonament dels Srs. Volart i Piguillem.

- Toc de queda.

26 i 27 de juliol - Crema dels arxius judicials, notariais i registrals.

- Amb els cotxes confiscats es va anar a cremar diverses esglésies de la comarca.

29 de juliol - Confiscació de 3.700 kg de pernills, propietat del Sr. Ernest Escape, d'Alp.

31 de juliol - Assassinat de l'ex-alcalde i comerciant Bonaventura Vernis i del procurador i ex-alcalde Valentí Gorriz Hostench.

Nit del 31 juliol - Assassinat del tinent de carrabiners Lamiana.

Primers d'agost - Incautació d'establiments: merceria de la vídua Pous, confiteries de Ramon Cosp i d'Albert Bonet, ferreteria de Josep Piguillem i les botigues de les vídues Molins i Lluís.

3 d'agost - Assassinat de Pau Galceran Castella, Pau Galceran Vigué, secretaris judicials i de Josep Galceran Vigué, estudiant de 16 anys, pare i fills, respectivament.

6 d'agost (nit) - Assassinat de Jaume Martí Sanjaume, capellà arxiver municipal i d'Antoni Monsó, capellà, compositor i organista de Santa Maria.

11 d'agost - Assassinat del sacerdot Antoni Tor Gaspar.

12 d'agost - Assassinat del jove pintor Joan Viladomat Domingo.

15 d'agost - Detenció del pare Pompili, rector de l'Escola Pia, que fou alliberat a canvi d'un rescat de 30.000 ptes.

21 d'agost - Assassinat del coronel invàlid Francesc Lassus, mutilat de Cuba.

25 d'agost - Assassinat de Xavier Pons Martí, de Das.

- 27 d'agost - Assassinat de Carles Coll Bech, secretari de l'Ajuntament de Vilajuïga i de Carles Coll Roca, fill de l'anterior.
- 9-10 setembre - A les 12 de la nit hi havia 22 detinguts i a l'1 de la matinada, 21 varen ser portats amb l'irònicament anomenat "cotxe de la salut", al còrrec del Gavatx i allí assassinats. Eren: Baldomero Giménez Manaut, secretari de l'Ajuntament; Josep M. Plana i Plana, dentista; Josep Turiera Puigbó, perit agrícola i agent de duanes; Ramon Peix Junoy, procurador i tresorer de l'Ajuntament; Antoni Estañol Caminal, serraller; Joan Truñó Sirvent, contractista d'obres; Tomàs Estany Clusellas, encarregat d'un magatzem; Joan Diumenge Martí, recaptador de contribucions i arrendatari de tabacs; Joan Casals Cirera, propietari; Antoni Torà Cerdà, sastre; Martí Cerdà Serra, recader; Francesc Martí Vergés, recader; Jacint Carrera Barrera, pagès; Ramon Cosp, alcalde destituït el dia 20; Manel Arró Auger, regidor destituït i empresari; Joan Arró Auger, empresari; Enric Arró Auger; Joan Pallarés Fabra, cuiner; Romà Llanas Maurell, comerciant, Àureo Comamala López de Delpanu, farmacèutic i Bonaventura Caralps Ribas, hotelier.
- Primers d'octubre - Se segellen les joieries Noguera i Delcor.
- S'incauta, entre d'altres, els establiments del Barato, Font, forn Palau i el taller del Palomera.
- 31 d'octubre - Assassinat de Maria Degollada Castanys i Roser Civit Llobet.

D'altres persones assassinades foren Salvador Surroca Barrera, pagès; Francesc Oliu Pujol; Jaume Domènech Margall; Pere Bragulat Duran, capellà; Frederic Sirvent Vidal, capellà; i el preceptor dels germans Moller; a més de moltes altres persones foranes que han restat a l'anonimat.

En aquests mesos també es va portar a terme la incautació dels casinos, fàbriques, comerços, edificis de particulars, vehicles i comptes bancaris de diverses famílies.

Año I - Núm. 20 Puigcerdà, 6 Diciembre 1936 15 cts. ejemplar
C. N. T. F. A. I.

Sembrador

Organo Comarcal de las Juventudes Libertarias del Ter y Freser

La unión de las juventudes es la mejor garantía de la victoria

J.J.L.L.

J.S.U.

Queremos vivir para ser libres o antes morir que ser esclavos!

I A PARTIR DE 1936...

28

Quan encara hi havia reminiscències de la fervorosa festa d'exaltació pels fets carlins i la població s'enorgullia de la seva història i liberalisme, es va caure en el parany de creure que aquella època figuraria com la més cruel de tota la seva existència, no tan sols pels fets ocorreguts, sinó també perquè el que s'engendrà en el seu interior fou dirigit, en un principi, per forans amb la col.laboració de gent del país i atemptà d'arrel les creences i filosofia més íntimes.

El 1936 va succeir allò que ningú no pensava aleshores. Un grup, concretament de la CNT-FAI, al front del qual hi havia Antonio Martín, tristament

Enderrocament de l'església de Santa Maria.

conegut com el "Cojo de Málaga", es féu amb el poder absolut de la vila. La tàctica emprada fou la de la sorpresa i el terror. La primera, perquè va sobtar a tothom la ràpida acció del dia 21 de juliol, la qual va desmantellar qualsevol mena d'autoritat que no pogués estar supeditada, mentre les forces públiques es mantenien impassibles. El dia 20 havia estat destituït l'Ajuntament en pes.

La segona -el terror-, perquè, a partir del mateix dia 21 i al llarg dels subsegüents, va endegar-se tot un seguit d'accions que varen atemorir la població: desarmament sistemàtic, registres, saqueig d'esglésies i crema de les pertinences, incautacions, control de la frontera i bloqueig de comptes bancaris. Tothom va restar paralitzat, en especial a partir del dia 25, en què es va produir el primer de tot un seguit

d'assassinats de persones presumiblement contràries al sistema "anarquista", entre cometes, o a la dictadura oligàrquica, teòricament àcrata.

Amb la mort d'Antonio Martín, greument ferit a la batalla de Bellver del 27 d'abril de 1937, i també la dels seus companys dies després a "la Serradora", va continuar-se amb més tranquil·litat la tasca constructiva d'una societat llibertària tot i que va ser efímera.

També han de destacar-se diversos grups de persones diferents. El més radical era el capitanejat per Antonio Martín on s'inclourien entre d'altres els Josep Bassaganyas, Joan Maranges, Tort Condominas, Casellas i Xoi. L'altre, més nombrós, lluny de les repressions i armes, continuava creant o formant aquell nou model social que

Morts al front

NOM	EDAT	LLOC DE LA MORT	DATA	EXÈRCIT
AGUILAR MARIMON, Joan	30	Front de l'Ebre	25 març 1938	republicà
BALDÍVIA PALOMERA, Joan	27	Biescas (Osca)	12 octubre 1937	"
BERTRAN PALAU, Albert	20	Front de l'Ebre (Monzón)	1938	"
BOSOM REUS, Josep	28	Casp	20 març 1938	"
CANAL, Andreu	—	—	—	"
CASALS VILARDELL, Josep (Peixater)	27	Puigcerdà	10 febrer 1939	"
CLAVERIA SINDREU, Alfons	34	Front de l'Ebre	4 octubre 1938	"
DAFIS LLOVELL, Antoni	36	Terrassa	23 desembre 1938	"
DELCOR CIVIT, Lluís	20	Espinosa de los Monteros	24 desembre 1937	franquista
DELLANO TOLEDO, Francesc	22	Vilanova de la Barca	31 agost 1938	republicà
LLATA EXTREMS, Àngel	17	Front de l'Ebre	10 agost 1938	republicà
MARANGES MEYA, Salvador	—	Front de l'Ebre	—	—
MARGINET CAMPRUBÍ, Emili	20	Front d'Aragó	2 maig 1938	"
MENTRUIT MOLINER, Andreu	31	Banyoles	27 gener 1939	"
MIRÓ, Àngel	—	—	—	"
PRAT DEULOFEU, Antoni	26	Front de l'Ebre	18 octubre 1938	"
SALAMERO LLANAS, Antoni	25	Mora de Rubielos (Terol)	1938	"

Font: M. Teresa Gil i Almuzara.

volia imposar-se mitjançant obres de caràcter social: acolliment de refugiats, construcció d'escoles, portada d'aigües, colònies infantils, etc.

Dos grups i dues maneres de fer que han estat voluntàriament o involuntàriament confoses i que han aixecat moltes polèmiques. Amb tot, han de diferenciar-se. El que sí resta clar, però, és que per a la gent de Puigcerdà i de la comarca aquesta etapa s'ha recordat com un malson que val més oblidar.

En acabar la Guerra Civil es van radicalitzar les tendències vers al franquisme. Joves falangistes a les escales del Casino Ceretà.

TEATRE I CINEMA

29

El teatre, en aquest cas l'infantil, va ser una de les activitats més practicada durant l'època franquista. Final dels anys cinquanta.

72

Sembla molt possible que la tradició teatral s'iniciés en el segle XIX, consolidant-se en el març de 1844, quan l'Ajuntament acordava anomenar el carrer de Llívia, "carrer del Teatre", ja que s'hi havien acabat les obres d'aquest edifici.

D'aquest primer teatre se'n coneix ben poca cosa, a excepció que tenia la seva pròpia comissió i que al seu entorn hi havia una societat d'aficionats que feren diverses representacions, els guanyats de les quals havien d'anar destinats a adquirir un nou rellotge i a l'arranjament de l'orgue. En aquell moment, el mal temps

i el fred varen fer que la recaptació fos molt menor de la prevista i la societat va haver de plegar.

El seu relleu va arribar d'immediat i una nova colla demanava al consistori que li deixés el teatre durant un any.

Aquesta iniciativa va ser recollida poc després, pels dos casinos. Aquests es convertiren en les entitats de més tradició teatral puigcerdanesa, en especial el Casino Ceretà, el qual, després d'haver edificat la seva magnífica seu, féu venir les millors companyies de Barcelona. A més, els seus associats feren força representacions.

La guerra civil va trencar aquest comportament, tot i que es portà a terme alguna representació. Després va costar recuperar d'immediat la dinàmica. Amb tot, vers els anys cinquanta i seixanta i, emparats en organismes reconeguts, s'endegaren diversos grups. Dins de la Creu Roja sorgí el grup que segurament tingué més continuïtat i èxit, el qual féu moltes obres i es desplaçà a diverses poblacions cerdanes, i a Andorra. Moltes d'aquestes representacions es feien en benefici d'alguna cosa puntual.

Un altre grup era l'infantil de la "Peña Mosquito" que estava integrat dins d'Acció Catòlica o bé un col·lectiu que va interpretar diverses sarsueles. Després d'ells, hauria de saltar-se al 1978, amb la creació d'un nou grup vinculat a Amics de Cerdanya. D'aleshores ençà, la tradició ha perdurat a través de diversos grups que han anat apareixent i desapareixent, els quals han estat força condicionats per la manca de locals adients.

El cinema s'endegà a Puigcerdà el dia 1 de juliol de 1900, quan s'inaugurà al "Café España" del Sr. Loras el primer cinematògraf. Tres dies abans s'havien fet les primeres

proves a les quals foren convidades les autoritats vilatanes. El preu de les sessions es va estipular en 25 cèntims.

També, aviat, els casinos incorporaren la idea en la seva programació, i es convertiren en els cinemes vilatans. Sovint, moltes de les sessions anaven acompanyades amb una representació, principalment de revista. Amb tot, però, el cinema va anar guanyant terreny al teatre. El Casino Ceretà va instal·lar-lo en 1908, moment en què va sorgir el "Cine Moderno".

Els cinemes dels casinos varen continuar després de la guerra. El del desaparegut casino de Baix es mantingué com a "Cine Plaza" fins a principi dels anys vuitanta, data en què només va restar el cinema Avinguda que havia estat inaugurat el 1962. De caire més infantil i juvenil era el cinema dels Escolapis i el de mossèn Pere, els quals feien sessions dominicals i de dies festius. La darrera experiència realitzada fou la del cinema al carrer, iniciada l'any 1990 al claustre de l'antic convent de Sant Domènec.

Aviat els dos Casinos varen incorporar el cinema dins de les seves programacions.

TEATRO DEL CÍRCULO
Plaza Mayor - PUIGCERDÀ - Teléfono 21

Domingo, 29 de Septiembre de 1929

Tarde a las 3 Noche a las 10

¡¡ Gran Acontecimiento Cinematográfico !!

EL SEPTIMO CIELO

Inolvidable interpretación de
JANET GAYNOR
y
CHARLES FARRELL

Puigcerdà

TEATRO CASINO CERETANO

COMPANIA CÒMICO-DRAMÀTICA CATALANA Y CASTELLANA DEL TEATRO ROMBA DE BARCELONA

DIRIGIDA POR LOS PRIMEROS ACTORES

ACISCLO SOLER AUGUSTO BARBOSA

Miércoles 31 de Julio de 1907

MODA SELECTA ESCOGIDA FUNCION

4.ª DE ABOÑO

1.ª La bonita comedia catalana, en un acto, de gran forma original de Alfonso Marchuec,

VIACJE DE BODA

Dirigida por el Sr. Daroqui, habilmente secundado por las Sres. Daroqui y Masiera, y los señores Vehil y Sirvent.

2.ª La preciosísima comedia castellana en dos actos y en verso, original de don Miguel Echegaray,

LOS HUGONOTES

Por la señora Parreño y las señoritas Daroqui, Xirgu y Vallés y los señores Daroqui, Barbosa, Mas, Gabuellas, Vehil, Pons y Movera.

3.ª A petición de varios concurrentes, se representará por **ULTIMA** vez la hermosa comedia de costumbres aragonesas, del festivo autor Pablo Paredade,

LAS OLIVAS

HERMOSA JOTA FINAL

NOCHE Á LAS NUEVE EN PUNTO

Precios de costumbre.

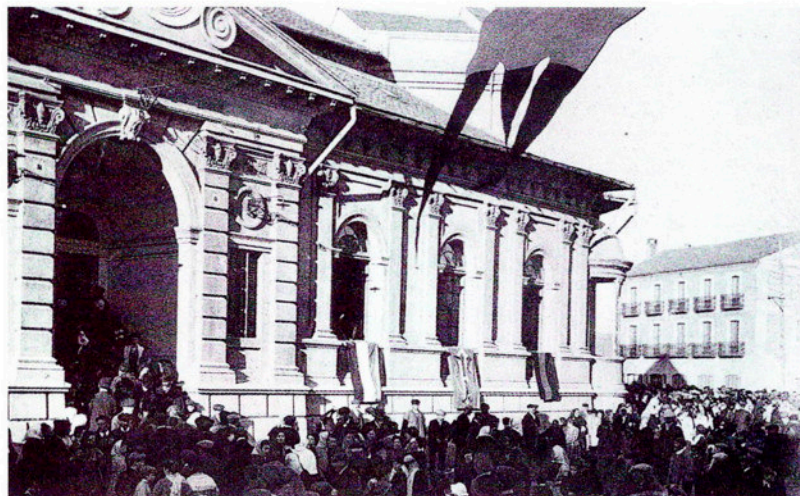
Sigue abierto el abono en la Administración del Teatro. Despucho de localidades al tasquero Juan Bort, Café del Siglo.

Cartell de la fundació de teatre del Casino Ceretà del 31 de juliol de 1907 on destaquen reconeguts actors.

ELS ESPORTS

30

Setmana de l'esport celebrada el 1911.

Independentment d'alguna pràctica esportiva aïllada anterior, l'esport puigcerdanès va néixer de la mà de l'hípica vers el 1886. A partir d'aleshores les curses foren quelcom usual i, poc després, els salts, essent aquests darrers els que varen predominar. Destaquen els dels passats anys seixanta, els quals han estat recuperats recentment. També es jugà algun partit de polo.

Fou, però, a partir del present segle que l'esport prengué un caire més sistemàtic i diversificat. A la primeria, ja existia l'associació de caça i pesca, com també ja era usual el tir de coloms. Per la seva banda, el Centre Excursionista

de Catalunya endegava les seves accions hivernals i, en 1911, el seu president presentava a l'alcalde el programa previst. En aquest mateix any se celebrava la setmana de l'esport.

Ben aviat, el 1920, va aparèixer el Puigcerdà F.C. i ho feren el C.D. Ceres i el Ràpid Català, convertint-se el futbol en l'esport dominant fins fa poc. En aquells anys es jugava on es podia, principalment al camp de les "bicicletes" i contra equips veïns, com ara l'Osseja, Sallagosa, Llívia, Ripoll, la Seu... També sorgiren equips ocasionals com el del Centre Nacionalista de Cerdanya o el de la serradora "La Granota".

El Puigcerdà F.C. aviat va prendre el nom de "Club Deportivo Ceretano" i l'actual equip és el seu hereu. Tingué el seu moment d'esplendor com a entitat els anys quaranta i cinquanta, quan tenia diverses seccions: futbol, cross, tennis, esquí, cinema, balls, teatre i ciclisme. A nivell esportiu va arribar a la Segona Regional i, actualment, es troba a Tercera Regional.

L'afecció al ciclisme també va endegar-se al final del segle passat com ho prova el fet de la inauguració d'un velòdrom el 31 de juliol de 1898, data en la qual es feren partits de polo amb bicicleta, curses de velocitat, de cintes, etc. Als anys vint,

s'organitzaven les voltes a Cerdanya i es feien diversos tipus de curses. Després de la guerra es mantingué cert dinamisme, fins que s'organitzà el Club Ciclista Polisportiu l'any 1978, col·lectiu que, a més de sortides periòdiques, va portar a terme l'organització de la Marxa de les Tres Nacions que enguany, amb una previsió de 800 ciclistes, acomplirà la seva catorzena edició.

*Equip del Club
Deportiu
Puigcerdà el
1942.*

Cal fer un especial esment a l'important impuls donat per l'Escola Pia, la qual, a partir de les classes de gimnàs, va fomentar diversos esports i equips: gimnàstica, atletisme, futbol, bàsquet... i, en especial, l'hoquei sobre rodes i de gel.

El de rodes va permetre formar un equip propi i donar lloc a l'AEP d'antics alumnes, el qual va arribar a jugar a Segona Divisió. També sorgiren els equips Montcerdà, el Club Montañés i el "Club Patín Puigcerdà" de la parròquia.

El 1971, la fundació del Club Esquí Puigcerdà va suposar un revulsiu de cara als esports d'hivern per a una població poc practicant. S'organitzaren curses, tant d'esquí com de patinatge sobre gel, tot aprofitant les instal·lacions de Font-romeu, on també es feren curses de natació.

75

La fita més important, però, fou la creació del polisportiu. Inaugurat el 1977, ha anat integrant diverses infraestructures que han permès la pràctica esportiva de la natació, patinatge sobre gel (hoquei i artístic), petanca, tennis i futbol. Amb la construcció de la pista polisportiva és d'esperar que s'ampliï a d'altres esports.

*Sortida des de la
plaça dels Herois de
la Volta Ciclista a
Cerdanya de 1935.*

ESPORTS DE GEL

31

L'equip d'hoquei sobre rodes va permetre poder fer el d'hoquei sobre gel.

L'any 1956, Puigcerdà s'uní a Núria en la pràctica de l'hoquei, patinatge artístic i curses sobre gel. Els del santuari havien iniciat pocs anys abans aquests esports a nivell estatal. La vila, amb bones condicions climàtiques hivernals, s'hi afegí tot aprofitant els jugadors d'hoquei sobre rodes de l'Escola Pia.

El dia 26 de febrer, més de 3.000 persones varen presenciar, segons un diari esportiu, el primer partit i la primera exhibició de patinatge artístic sobre gel fets en un nucli urbà a Espanya. L'acte tingué lloc damunt dels més de 30 cm del glaç de l'estany.

Els equips enfrontats foren el Club Alpí Núria i el ja referit de l'Escola Pia, i, com és lògic, en aquella ocasió guanyaren els primers per 7 a 2. Els temps de descans s'aprofitaren per al patinatge artístic, tasca que portaren a terme els actuals veïns Il·livencs Magda Casany i Joan Casanovas, parella aquesta que tanmateix destacava sobre rodes.

L'èxit assolit en aquesta primera experiència és degué a l'esforç del rector de l'Escola Pia, Joan Padrós, al pare Sala, encarregat aleshores d'esports, i a Pere Dosta, que havia vingut de Núria per treballar al col·legi. Ells i els pares d'alumnes propugnaren

la construcció d'una pista per tal de no haver d'estar pendents del gruix de glaç del llac. L'Ajuntament va donar suport a la idea i en construí una al costat d'aquell. S'inaugurà el dia 10 de febrer de 1957 amb un altre partit entre els dos equips esmentats, empatant a un. A més, es feren curses i patinatge artístic.

El 1958, se celebrà el primer festival internacional. Creat un comitè organitzador, a principi de gener tot estava bastant preparat. La Federació Catalana de Patinatge s'encarregava de la

qüestió tècnica i només restava ultimar detalls.

El dia 18 s'endegà amb la portada de la torxa olímpica des de Font-romeu per atletes d'un i altre costat de la frontera, essent Llorenç Mira qui la va donar a l'alcalde Ramon Delcor i aquest a August Serra, que encegué la flama. La benedició, els discursos i la desfilada dels esportistes van ser el preàmbul als partits que celebraren l'Escola Pia, el Núria, el Saint Gervais i el Basilea H.C., que va ser el

Equips participants en el Primer Festival Internacional de Gel fet el 1958 a la pista del prat del Sadó.

guanyador. En aquest festival també es feren competicions de les altres especialitats.

S'organitzà un segon festival, però, no se'n feren més i el gel va restar sumit en el silenci fins a principi dels anys setanta, quan emparat pel Centre d'Iniciatives Turístiques de Puigcerdà i Cerdanya i del Club Esquí Puigcerdà, ressorgí un nou equip que s'entrenava i jugava a la pista de Font-romeu.

Aleshores s'endegà amb força l'interès a bastir a Puigcerdà un pavelló de gel. Esforç aquest que es veié compensat amb la seva inauguració oficial pel febrer de 1983, tot assistint-hi els presidents

Pere Dosta recollint la medalla que li atorgà la Federació Catalana de Patinatge. 1958.

de la Generalitat i de la Federació Espanyola d'Esports d'Hivern i l'alcalde Julio Pérez de Rozas.

D'aleshores ençà, l'equip vilatà ha estat un dels capdavanters en les competicions estatals, assolint diverses lligues i copes. Per la seva banda, el patinatge artístic també s'ha anat implantant, des que hi ha pista, i ha assolit importants victòries i representacions, tant estatals com internacionals.

MÚSICA I DIVERSIÓ

32

78

Hi ha notícies de músics de Puigcerdà des d'antic. Aquest capítol, però, se centrarà principalment des del final del segle XIX fins a l'actualitat.

En conjunt, els músics antigament solien participar en molts més actes que no pas avui dia. El seu àmbit d'actuació es va anar limitant quasi totalment a les festes a partir de la primera meitat del segle XX. Anteriorment, es troben en actes religiosos, acompanyant l'Ajuntament en actes oficials o animant festes o balls. En aquest sentit anava la petició feta el 1737 per Bonaventura Vivas i Simó

Nogués, músics de Puigcerdà, a l'Ajuntament de Puigcerdà on demanaven que els ajudessin a comprar un parell de "abuezes" i una corneta, la qual cosa fou acordada favorablement. Saltant el temps, cal dir que a la segona meitat del segle XIX hi havia una orquestra dirigida per Joan Sansa, el qual, a més, feia cursos de solfeig en la seva casa del carrer Espanya.

A la primera meitat del segle XX aparegué l'orquestra Flores, organitzada i dirigida per Miquel Florensa, composta de deu músics, la qual també actuava com a cobla. Va finalitzar als anys vint, i donà

Hesmont i son orquestra la formaven (de dreta a esquerra) l'anomenat "Tarragona", Josep Fabra (dret), Issi Fabra, Jeroni Rodríguez (dret), Montejano, Ramon Clapera (dret), un de Terrassa i Joan Fabra.

pas a la cobla-orquestra Cerdanya com també a la dels "Paulinos" o "Fabra". Les dues degueren fusionar-se. En aquesta primera meitat de segle també tingué un gran auge la coral "La Sardana" vinculada al Casino Ceretà, així com la del Casino de Baix. Era l'època en què N'Antoni Degollada, conegut per "Maxaxa", havia format la seva orquestra.

Cap al principi dels anys trenta, Issi Fabra va posar en marxa i dirigir l'«Hesmont i son orquestra» composta entre vuit i deu músics. Va acabar en 1936. Cal fer esment ací que Miquel Florensa, Issi Fabra, Joan Fabra i Josep Fabra eren els responsables de musicar les pel·lícules mudes al Casino de Dalt. En acabar la Guerra Civil, possiblement el 1940, naixé l'orquestra "Amapola" que va perdurar aproximadament fins a 1954, convertint-se en "Ramon y su conjunto", continuant fins a principi dels seixanta. L'organitzà i dirigí Ramon Samarà, el qual també va formar la coral "La Flor de Neu" vers els anys cinquanta. Cap al 1962 naixé l'orquestra "Melodic", composta de nou músics, alguns provinents d'altres conjunts i altres de nous. Fou l'orquestra per excel·lència del "Salón Guitart", més tard "Rosa". Va finalitzar el 1969 o 1970, moment en què ja compartia la gresca, des de 1966, amb el conjunt "Pumar's" de quatre components en un principi i d'una tendència més modernitzada, el qual assenyalava l'inici de la nova etapa en què va néixer la primera "boîte". Corria el 1965 i s'anomenà "Club 32", que encara perviu. Poc després, el 1969, era la discoteca "Gatzara" la que féu front al popular "32".

Havent plegat els "Pumar's" vers el 1970, el seguiren d'altres conjunts que es caracteritzaren per la joventut dels seus components, i per la curta durada que varen tenir. Els "Relámpagos", inicialment presentats en públic com l'"Acústic Grup", continuaren tot seguit els passos dels seus antecessors vers 1970, actuant fins a 1975. Els "Mutación", "Daver's", aquest amb components de Bellver, o els "Totter's" s'anaren escalonant. Els darrers no actuaren mai en públic. A final dels anys setanta i els vuitanta, van sorgir d'altres discoteques que vingueren a animar, principalment, la nit puigcerdanesa, la qual atrau la

major part del jovent cerdà i d'estiuieg. Així, al costat de "Patrick's" i de "No ho sé", també s'han establert nombrosos "pubs" musicals.

El 1987, l'Ajuntament va organitzar l'Escola de Música, anomenada a partir de 1992 "Issi Fabra", compositor i músic cerdà a qui es féu un homenatge en aquest any acabat d'esmentar. Dins d'aquesta escola va néixer l'orquestra "Ceretana" el 1991, independitzant-se'n d'immediat.

L'orquestra ha donat lloc a una banda de concert que aplega músics de toda la contrada cerdana i que sembla molt possible que s'anomenarà "Orquestra de Cerdanya". Dins del marc de l'escola, el 1992 ha nascut la coral "Cerdanya canta", com també l'infantil "Els petits cantaires". També, el 1993, l'orquestra "Melodyc Groupe". Al Casal Sant Jordi es creà, el 1992, una coral. Dins el mateix any féu aparició el grup anomenat "Els Concupiscents", format per un grup de joves amb una clara tendència musical cap al rock.

Orquestra Flores.

LES CREENCES

33

Saló del Regne dels Testimonis de Jehovà.

80

La primera notícia de la comunitat jueva ens la dóna el llibre notarial de 1260-61 conservat a Puigcerdà i en el qual s'esmenten els jueus en transaccions comercials de préstecs. La poca quantitat contrasta amb la notable freqüència de pocs anys després. El seu assentament degué fer-se a mitjan segle XIII i ben aviat es constituí com un dels col·lectius jueus més importants de Catalunya, el qual tenia el seu barri o call amb sinagoga i cementiri propi. El primer se situava a l'espai comprès entre l'actual cinema i els carrers

Puigpedrós, Pla del Fort i prolongació del Major i se sap que on hi havia la sinagoga fou al refectori del convent de Sant Francesc, el qual s'ubicava, gairebé segur, a l'actual estacionament del carrer de Sant Agustí. Sortosament en les darreres excavacions allí realitzades han aparegut restes del que sembla part del convent com també del call.

El cementiri sembla que se situava prop d'Ix. Foren expulsats en 1493.

El juliol de 1946, Samuel Vila i Ventura, pastor evangèlic domiciliat a Terrassa,

sol·licitava al governador civil de Girona el pertinent permís per a poder celebrar culte evangèlic privat a la casa d'Isidre Fages i Vidal, aleshores habitant a l'avinguda Cerdanya. El permís va ser concedit el 4 d'octubre. El 1949 en Bartomeu Puig i Molas, membre baptista de la vila, va cedir un petit edifici al carrer Higiní de Rivera per tal de constituir-hi la capella evangèlica, essent la que actualment existeix.

Ben aviat, el 3 d'agost de 1950, va ser assaltada tot i que no s'hi causaren danys de gran quantia. La comunitat

d'aleshores aplegava una desena de fidels i d'altres simpatitzants, xifra que augmentà fins a una quarantena, restant, actualment, dos fidels, els quals es troben acompanyats per bastants més els diumenges quan ve el pastor de Granollers, essent notable l'increment a l'estiu. La capella té baptisteri i, en el seu moment, l'Ajuntament els concedí un cementiri propi al costat del principal, on es feren dos enterraments. En l'època més florent, havia tingut dues missioneres.

Dibuix representatiu jueu que es troba al llibre notarial Liber iudeorum de 1286-1287. Arxiu Històric Comarcal.

L'any 1976 es va fundar a Puigcerdà el primer Saló del Regne dels Testimonis de Jehovà. L'indret era l'avinguda del Dr. Piguillem, 4. La xifra era de 39 creients quan es va realitzar el trasllat al carrer Puigmal 4, essent a la primavera de 1991 el darrer canvi que es féu a un espaiós local del carrer Pons i Gasch. En l'actualitat són unes 55 persones, de les quals 30 són predicadores. L'àmbit territorial de la predicació és el de l'anomenada Baixa Cerdanya, i es tracta d'una comunitat força activa.

Església Evangelista.

Maçoneria puigcerdanesa

La Lògia de Puigcerdà formava part del Gran Orient d'Espanya on entrà amb el número d'ordre 215. El 12 de gener de 1895 s'inaugurà oficialment el seu temple.

MAÇONS DE LA LÒGIA CERETANA NÚM 66 DEL 1895

Aguilar Giraut, Salvador:

Manyà. Simbòlic *Garibaldi*. S'inicià el 14 de gener de 1895.

Monet Grisard, Arseni: Pintor. Grau 3r Simbòlic *Lincoln*. Segon Vigilant.

Oriols Palomera, Ramon: Grau 3r Simbòlic *Raur*. Secretari.

Palau Giralt, Pere: Fuster. Grau 1r Simbòlic *Segre*. Guarda temple.

Puig Soler, Tomàs: Grau 3r Simbòlic *Alvarez*. Venerable mestre.

Salvat Palomera, Ramon: Fuster. Grau 3r Simbòlic *Carol (Querol)*. Tresorer i almoïner.

Vaca López, Just: Professor. Grau 3r Simbòlic *J. Huss*. Orador.

Vergés Giralt, Ramon: Comerciant. Grau 3r Simbòlic *Prim*. Primer vigilant.

CLARA, Josep; Els fills de la llum. Els fraçmaçons de les comarques gironines (1811-1987). Figueres, Carles Vallès, editor, 1988, p. 73.

Pel que fa a les eleccions, el comentari més destacat a fer seria el predomini de CiU en el conjunt electoral, si bé amb una baixa espectacular en les darreres municipals, on s'observa una important davallada enfront a la tendència a l'alta del PSC-PSOE i de l'espectacular puja d'ERC, fet que permeté un pacte de govern entre ambdós partits.

Per altra banda, es pot observar un "sí" aplastant als referèndums de la Constitució i de l'Estatut, mentre que en el de l'OTAN hi hagué una notable

aproximació de parers. És d'assenyalar, però, la progressiva abstenció en aquestes consultes populars.

ALCALDES

1979 Josep Turiera-Puigbó i Masana (Independent)
 1981 Julio Pérez de Rozas (UCD)
 1983 Joan Llombart i Padrós (CiU)
 1987 Joan Llombart i Padrós (CiU)
 1991 Francesc Rosell i Blanich (ERC)

LEGISLATIVES (Resultats en percentatges)

	UCD CDS	PDC	PSC	UDC-CC CIU	PSUC	AP/PP	CD	ERC	UN	IC	Ruiz-M.
1977	31,93	17,89	15,39	8,91	8,84	5,75					
1979	27,88		27,32	21,79	9,41		7,52	1,64	1,22		
1982	1,40		31,63	30,08	2,53	21,17		3,36			
1986	3,19		30,28	42,64	2,00	17,32		1,70			
1989			30,16	41,92	12,98	2,59	3,24		1,93		1,68

AUTONÒMIQUES (Resultats en percentatges)

	CDC-UDC	PSC PSOE	PSUC	ERC	PSA	FN	UCD CC	SC	IC	CDS	AP/PP
1980	30,58	22,36	7,10	5,81	1,22	1,62	27,47	1,96			
1984	63,94	19,10	2,73	3,28							8,38
1988	54,47	24,34		6,06					1,77	2,34	5,72
1992	51,06	16,76		10,48					2,25	0,71	6,84

REFERÈNDUMS

	Constitució 1978	Estatut 1979	OTAN 1986
Cens	4367	4412	4601
Votants	2942	2580	2545
Sí	2578 - 87,62 %	2216 - 85,89 %	1115 - 43,81 %
No	186 - 6,32 %	239 - 9,26 %	1237 - 48,61 %
Blancs	159 - 5,40 %	106 - 4,11 %	164 - 6,44 %
Nuls	19 - 0,66 %	19 - 0,74 %	29 - 1,14 %
Participació	77,37 %	58,47 %	55,31 %

*Panfleto electoral
de les eleccions
municipals de
1951.*

MUNICIPALS

	1979	1983	1987	1991
PSC-PSOE	vots regid. 692 3	917 4	935 4	1105 5
Independ.	vots regid. 684 3	237 1		
Entesa	vots regid. 600 3			
UCD	vots. regid. 535 2			
CiU	vots regid. 441 2	1.121 5	1.629 7	1.150 5
AP/PP	vots regid.	810 3	291 1	307 1
	vots		247	503

VOTAR

es un deber de todo
buen español

¡Puigcerdanés!

cumple con tu deber el día 25 de Noviembre
en las Elecciones para Concejales
del tercio Representación Familiar

L'URBANISME

34

El 1966 es va portar a terme la urbanització del carrer Alfons I, aleshores conegut per José Antonio.

84

L'espai físic del territori que ocupava la població estigué, fins a la darrera del segle passat, limitat pel perímetre emmurallat que la circueïa. Aquest, petit i en forma ovalada en un principi, es veié engrandit ben aviat en incloure els convents de Sant Domènec i Sant Francesc. A partir d'aleshores, ja no s'augmentà més, ben al contrari, és reduí.

Dins d'aquell s'hi disposava una estructura de carrers que s'entrecruaven força rectilíniament, tot quadriculant la població i donant una sensació d'ordenació ben programada, malgrat que molt concentrada. Les cases antigues, de dos o tres pisos, solien ser en la seva majoria de

tàpia o pedres amb fang i cobertes amb llosa i, sovint, amb contraforts. Hi havia dos ravals, un al nord que fou el call i un a migdia, fora muralles, conegut per la Baronia i en el qual, almenys en els segles XVI i XVII, hi habitaven majoritàriament pagesos.

Devia ser a partir de 1886, que amb el permís d'enderrocar les muralles, la població devia obrir-se a l'exterior, iniciant-se un canvi en la fisonomia urbanística. Amb tot, haurien de passar molts anys abans de saltar plenament la barrera psicològica de la muralla. Amb l'obertura d'aquesta i la vinguda de famílies benestants barcelonines, s'endegà la urbanització de la plaça

Barcelona vers les rodalies de l'estany. Es començaren a aixecar grans cases d'estiueig, totes dins d'un estil racional integrades en l'eclecticisme i pintades amb un to granatós el fons i cremós en les parts sortints.

Aquesta tendència va perdurar fins als anys trenta, poc després que la família Schierbeck projectés i donés el parc i urbanitzés l'avinguda que porta el seu nom. El 1922, amb l'arribada del tren, es poblà progressivament el nou barri de l'Estació, estenent-se vers la Baronia.

Cap als anys cinquanta, malgrat haver-se portat a terme una tímida expansió, Puigcerdà, a vista d'ocell, continuava semblant aquella població tancada dins les muralles. És en les dues següents dècades que de forma clara tendeix a l'expansió, i s'obren nous carrers i sorgeixen noves zones o barris. La forta crisi que aparegué tot seguit va frenar aquesta tendència.

L'exuberant arrancada de la construcció com a resposta, principalment, de la demanda de segones residències que s'ha donat des de fa uns anys, ha fet que la fisonomia de la població canviés totalment, ja que a més d'enderrocar cases

Amb la creació de la zona de vianants dels carrers Major i Espanya, el centre de la Vila s'ha transformat.

velles i reconstruir-ne d'altres, hi ha hagut un enorme eixamplament de l'àrea urbanitzada, havent-se arribat al màxim d'expansió urbana de tota la història puigcerdanesa.

Heus-ne ací una descripció dels carrers en 1603

“ Las calles son muchas, anchas, buenas y hermosas y tanto que yo he estado en muchas villas y ciudades de Cataluña y, notandolo, en ninguna parte las he visto tan bien puestas, no sacando Igualada que tiene fama de esto. Son cruzadas de modo que de muchas partes, estando el hombre en pie y sin moverse mas que dando una vuelta, puede ver cuatro calles. Y más: he notado una particularidad, que estando de pie y sin moverse más que un paso en cierto crucero, he contado, viendolas todas, treinta y cuatro esquinas de calles y callejones y casi todas de piedra cortada.”

TRIGALL, Joan: *Descripció de Puigcerdà i Cerdanya*. 1603. Còpia manuscrita de Joan Mitjavila de 1768. Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà.

L'enderrocament de les quadres o caserna de cavalleria a tocar el cinemaAVINGUDA, va permetre l'obertura de la població vers el nord.

Festa de l'arbre als anys trenta a la baixada de Bourg-Madame.

86

Tot i que hi ha certes expressions culturals anteriors, és a partir de mitjan segle XIX quan, emmarcat dins la Renaixença catalana, s'endegaren les primeres manifestacions periòdiques. La situació política i la guerra, però, van frenar les temptatives inicials vinculades sobretot a la creació d'un casino. Només els balls i el teatre varen mantenir una constant.

Amb l'acabament de la guerra, l'esperit latent va explotar. Aviat els casinos foren legalitzats i a través d'ells fou canalitzada la cultura. El teatre, els concerts, les tertúlies, les festes i els balls van passar a formar part de la vida social de la població,

en especial de les classes mitjana i alta i també de la colònia estiuenca.

Companyies com les del Talia i Romea varen ser usuals, essent a la darrereria del segle XIX i principi del XX l'època d'esplendor. D'aquell moment cal recordar Margarida Xirgu, Enric Borràs, Pep Vergés, Teresa Malgosa i Pep Santpere, entre d'altres. Era el moment que hi feren estades mossèn Cinto Verdaguier, Rusiñol, Granados, Albéniz, Maragall, Oller, Gaudí...

Apareixeren diverses orquestres com la Flores, Hesmont-Jazz Orquestra o la cobla La Principal de Cerdanya i la coral "La Sardana". Les festes eren

abundants i molt sovintejades, fins al punt que pel Roser s'hi feren dos envelats, un a la plaça Major o Cabrinetty i l'altre a la dels Herois i, fins i tot, en alguna ocasió n'hi hagué un tercer al passeig Deu d'Abril.

En el marc de les lletres, s'iniciaren els Jocs Florals i els primers llibres importants per a la Cerdanya. Els d'Emmanuel Brousse, Albert Salsas i Pau Vila en foren els més representatius. Naixia la premsa local i aquesta s'interpel·lava sobre temes com el Museu o l'Arxiu.

La guerra civil de 1936 va venir a frenar aquest ímpetu que ja

no es recuperaria fins als anys setanta. El període franquista, força esmoreït pel determinisme polític i econòmic, veié sorgir manifestacions més puntuals i esporàdiques, essent la més notable la teatral i el ballet català al marge de les festes tradicionals.

També cal destacar d'aquesta època el grup humorístic "La Col d'Hivern" que nascut en 1947 va perdurar fins al 1951. Cantava caramelles i d'altres composicions pròpies. També sorgiren altres grups de caramelles, els festivals de danses ètniques, els homenatges a la vellesa i els cursos de Cultura Romànica.

Al final dels seixanta s'iniciava una transformació que havia de prendre cos als setanta. Els

certàmens literaris, els concursos de pessebres, la revifalla de les festes a causa del turisme i l'aparició de la primera "boîte", assenyalaven un canvi.

Amb la democràcia es produí una espectacular i lògica revifalla. La societat civil va donar llum a "Amics de Cerdanya" i al "Grup de Recerques Ceretanes" —posteriorment, Institut d'Estudis Ceretans—, sorgiren grups teatrals i es multiplicaren les exposicions, conferències i edicions de llibres. És el moment en què s'inicien els "Col·loquis Internacionals d'Arqueologia" i la revista Rufaca. Amb tot, la població puigcerdanesa, més disposada vers el comerç i el turisme, anirà a redós de la cultura produïda des de l'Ajuntament, la Diputació i la Generalitat, essent les inversions més notables la creació de l'Arxiu Històric Comarcal i de la Biblioteca "Comtat de Cerdanya".

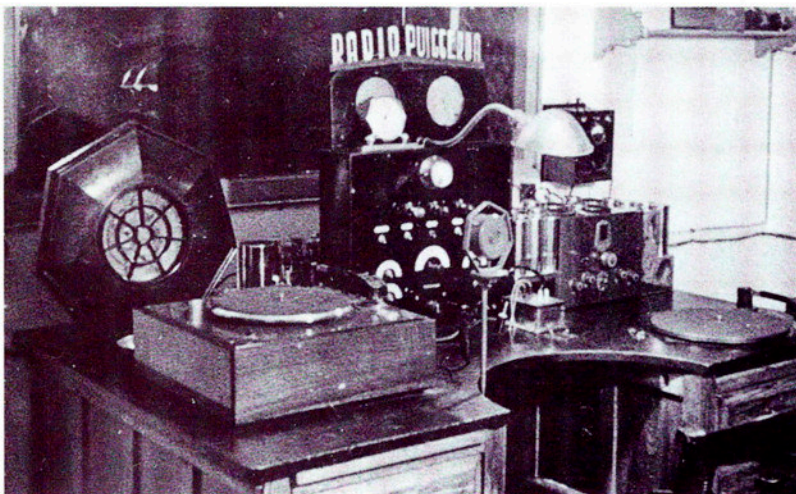
La coral "La Col d'Hivern" només demanava coca i vi per a repartir-ho entre els oients.

El 1961 es portava a terme un homenatge a Joan Maragall. En l'acte es descobrí una placa amb una estrofa del poeta.

LA RÀDIO

36

La primera emissora de ràdio va inaugurar-se el gener de 1937 i estava vinculada a la CNT-FAI.

88

El dia 4 de gener de 1937, s'iniciava la tradició radiofònica a Puigcerdà amb la inauguració de "Ràdio Puigcerdà". Vinculada políticament a la CNT-FAI, en l'acte, un representant de cada organització sindical i política féu un discurs, mentre que un nen i una nena llegiren unes quartilles al·lusives al fet. L'emissió continuà amb música i notícies.

D'ona curta, de longitud 45 m i d'una potència de 125 W fou muntada per J. Reguant. Emitia de 13 a 15 h i de 18 a 21 h, a excepció dels diumenges que tancava a les 20 h. A més, tots els dies laborals, a les 22 h, es feia un programa per als espanyols residents a l'estranger.

Amb data de desembre de 1951, el "Consejo Comarcal de la FET i de las JONS" amb seu a la plaça Cabrinetty, feia una memòria descriptiva on demanava poder establir una emissora de ràdio de 200 wats modulats, amb una ona de treball de 200 m i 1500 kilocicles en ona comú espanyola. El nom adoptat era el de "FET, Radio Puigcerdá" de la "FET y de las JONS al servicio de España y de su Caudillo Franco".

Començà el 12 d'abril de 1952 i es deia que les activitats previstes serien examinades i de caràcter mixt. També que connectaria amb "Radio Nacional de España" per retransmetre "el diario hablado

de la noche, consiguiéndose con ello que la voz oficial de la Patria se reciba en todos los hogares de la Comarca en perfectas condiciones técnicas". El castellà era la llengua emprada.

Inicialment va funcionar amb una emissora de 300 W de potència feta pel tècnic Jaume Reguant. Més endavant, ja consolidada, la REM (Radio Emisores del Movimiento), cadena on estava integrada, li proporcionà un equip MTS d'1 kW. El director era en Josep Vinyet i Estebanell, i els locutors foren Paquita Castells, Montserrat Castillo, Carme Macias, Montserrat Rebés,

Rosina Adam, Annie Sanchís, Josep Fabra, J. A. Rovira, Josep M. Teignier, Ramon Satorra, Josep M. Parera, Emília Abellanet, Pepita i Conxita Segalà, Ramon Samarà i Pierre i Roseta Vilaldach.

El 9 de maig de 1962, una ordre de la REM manava el tancament immediat. Es portà a terme a causa d'una suposada reorganització tècnica motivada per les interferències de les seves antenes a la incipient TV. No va tornar a funcionar.

Pel desembre de 1980 s'iniciaven els tràmits administratius per a instal·lar una nova emissora local que havia de ser catalana, comercial, privada i defensora i promotora dels valors locals.

"Radio Pirineus" ha estat un important revulsiu per a l'informació, culturalització i catalanització de la contrada.

"Ràdio la Cerdanya SA", coneguda per "Ràdio Pirineus", va començar el novembre de 1983 amb un permís provisional, que fou definitiu el 1985. S'integrà a la Cadena 13 i, posteriorment, a la Cadena Nova.

De freqüència modulada, emet en els 89.8 del dial amb una potència de 500 W El centre emissor està a la Tossa d'Alp i els seus estudis al carrer Pla del Fort. La seva programació és totalment mixta. El seu director és des dels inicis en Josep M. Teignier i entre d'altres locutors poden mencionar-se Josep M. Gil, Núria Egozcue, França Aguilar, Francesc Triola, Carme Pascual, Lluís Bofill, Fc. Monzó, Pilar Riba i Xavier Cabanes.

La darrera emissora que ha obtingut llicència és la de "Ràdio Puigcerdà SL". L'emissió de prova s'ha iniciat el 1992 i emet en modulada en el 92.0 amb una potència de 250 W.

Amb el mateix nom de "Ràdio Puigcerdà" el 1952 començà a emetre la ràdio vinculada a la FET-JONS.

DEMOGRAFIA

37

90

Gràcies al gran nombre de privilegis concedits, Puigcerdà fou capaç de repoblar-se molt i ràpidament, de tal manera que a mitjan segle XIV la població era d'entre sis i set mil habitants, essent, demogràficament, la cinquena o sisena població de Catalunya per darrera de Barcelona, Perpinyà, Lleida i Tortosa.

A la darrerria d'aquest segle i principi del XV s'observà una clara disminució. Les pestes i el terratrèmol de 1428 varen

La natalitat ha estat un important factor de l'estabilitat demogràfica de la Vila.

ser motius directes de la davallada, com també ho degué ser l'expulsió de la important comunitat jueva i l'inici d'un llarg període de guerres més o menys freqüents, en el qual Puigcerdà va ser la víctima usual per ostentar la capitalitat de la contrada.

Resta clar en diversos textos que la primera meitat del segle XVI està marcada per l'empobriment demogràfic i econòmic de la vila motivats per les guerres, el bandolerisme i el gran esforç econòmic fet en la defensa, que ocasionà un estancament que no succeí en d'altres comarques. A la segona meitat, sembla haver-hi un lleuger augment que s'estabilitzarà tot seguit, tònica que continuarà al llarg del segle XVII.

Sortosament, el segle XVIII fou una època de recuperació que, tot i ser lenta, marcava un cert desbloquejament. Malgrat això, la persistència de les guerres, no permeteren un creixement tan espectacular com succeí en d'altres nuclis de la Cerdanya.

La recuperació va continuar a la primera del segle XIX i, salvant l'atzucac de la primera guerra carlina, també al llarg de tot el segle.

Evolució demogràfica

ANYS	HABITANTS	ANYS	HABITANTS
1345	Entre 6 o 7 mil	1900	2.572
1365	833*	1910	2.667
1380	654*	1920	2.508
1553	377*	1930	2.542
1595	450*	1940	2.569
1718	1.130	1950	3.356
1787	1.754	1960	4.276
1830	2.046	1970	5.526
1842	1.580	1975	6.011
1857	2.083	1981	5.818
1860	2.151	1991	6.475
1887	2.651		

*Dades expressades en focs

Deixant de costat els segles XII i XIII, ha estat en l'actual segle que s'ha donat el revulsiu demogràfic més espectacular, en especial a partir de la seva meitat. Fins en aquest moment hi hagué un equilibri, tot i la petita tendència a l'alta. Fou, però, a partir dels anys cinquanta i seixanta que una gran immigració del sud d'Espanya féu pujar, sobtadament, el volum demogràfic, el qual anà creixent fins a arribar a la cota dels 5000-6000 habitants, havent-se mantingut més o menys estable amb un lleuger creixement fins avui dia. A aquest augment ha contribuït, tanmateix, la immigració interna de la comarca.

Darrerament, s'ha observat un retorn de famílies cap a la seva terra d'origen, i també una forta immigració transitòria provinent de Galícia a causa de la demanda de mà d'obra per a la construcció.

El cronista Onofre d'Ortodó en el "Dietari de Puigcerdà" insereix un paràgraf ben descriptiu de la situació a finals del segle XVI.

"...i per raó dels terratrèmols, pestilències y guerres la vila ha disminuït i despoblat. Segons els vestigis de les muralles velles(...) devia de ser, sense comparació, molt més poblada..."

Font: Galceran Vigué, Salvador: *Dietari de la fidelíssima Vila de Puigcerdà*. Fundació Vives Casajuana. Barcelona, 1977.

NUCLIS DEL TERME

38

*Pont de Sant Martí
vers els anys trenta.*

92

AGE. Se situa entre els rius Llavenera i el Segre a una altitud de 1.160 m i la seva població actual és de 13 h. Va ser donat pel comte Guifré el Pelós al monestir de Santa Maria de Ripoll, i s'hi establí una pabordia. La seva església romànica va ser molt transformada en el segle XVIII, tot i que conserva restes d'*opus spicatum*.

GUINGUETA o DUANA. Cada cop més integrat al nucli de Puigcerdà, el forma un seguit de cases que s'han anat construint al costat de la duana. Actualment hi viuen 270 h.

PONT DE SANT MARTÍ. Té un total de 221 h. i se situa entre

la via i el riu Querol, a la seva esquerra i al costat del pont del mateix nom, fent de límit municipal amb Guils de Cerdanya. És el típic nucli establert al costat d'una via de comunicació i, en concret, d'un pont on es cobrava el dret de pas.

RIGOLISA. En el segle X pertanyia al monestir de Sant Miquel de Cuixà, del qual depengué fins al segle XVIII. El seu terme s'estenia per tot el puig on s'assenta Puigcerdà, per la qual cosa sembla que el monarca adquirí els terrenys per a la nova població puigcerdanesa. El 1793, els francesos destruïren l'església, que fou restaurada per la

família Guasc. La família Macià i Bonaplata féu construir una nova capella amb fossar. El seu retaule era del pintor Pere Borrell. Va ser saquejada el 1936 i les tombes profanades. S'hi celebrava un important aplec per Sant Jaume, el qual s'ha perdut a les darreres dècades. Avui dia hi resten 20 h.

SANT MARC. Format per 210 h. aquest barri o disseminat és format per noves urbanitzacions situades vora la capella que li dona nom. L'aplec que s'hi celebra el 25 d'abril ha perdut gran part de la seva important tradició.

COLÒNIA SALVADÓ.

És el barri que ocupa l'antiga colònia de la fàbrica tèxtil del mateix nom, que era propietat de Miquel Salvadó.

Es troba a l'esquerra del riu Querol, molt a prop del Pont de Sant Martí.

VENTAJOLA. Aquest antic municipi es troba esmentat el 958 i havia pertangut al monestir de Sant Miquel de Cuixà. Hi destaca la seva església parroquial de Sant Tomàs, del primer estil romànic amb reformes posteriors.

VILALLOBENT.

Cap del municipi que havia format amb Age, té 55 h. i es troba a 1.170 m d'altitud. L'església parroquial està sota la advocació de sant

*Rigolisa el
1960.*

Andreu, conserva traces romàniques tot i les reformes posteriors. La parròquia és esmentada a l'acta de consagració de la catedral d'Urgell.

A més d'aquests nuclis, hi ha un seguit de masos repartits per tot el terme: Torres Gelabert i Roset, masos Bordas, Saluneta, Po, Bombardó, Florença, Cot, Bertranet, Amorettes, Bertran, Mallol, Saló, Cantí, Prat, Coll i la Pedragosa o mas Pallarols.

*L'1 de juny de 1969
es va portar a terme
l'acte oficial
d'agregació d'Age i
Villobent al
municipi de
Puigcerdà.*

Bibliografia

Atès que no hi ha un llibre general de la història de Puigcerdà, cal cercar la informació en treballs i articles monogràfics, en obres generals de la comarca i en la premsa local. A continuació, es detallen aquells que hom creu que poden orientar el lector per a ampliar els coneixements sobre la vila.

BLANCHON, Jean-Louis: *Une expérience libertaire en Cerdagne: Puigcerdà sous le pouvoir des anarchistes (juillet 1936-juin 1937)* en "Annales du Midi", tom 99, núm. 177, pàgs. 87-124. Ed. Privat. Toulouse, gener-març 1987.

BOSOM I ISERN, Sebastià: *La defensa de la vila de Puigcerdà enfront als atacs carlistes (Textos)*. Institut d'Estudis Ceretans. Puigcerdà, 1987.

- *Fires de Puigcerdà. 1182-1988. Esboç històric*. Ajuntament de Puigcerdà. Puigcerdà, 1988.

SOLÉ I IRLA, Martí i BLANCHON, Jean-Louis: *115 anys de mitjans de comunicació escrits a Cerdanya (1875-1990)*. Revistes, butlletins i diaris. Consell Comarcal de Cerdanya, Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà. Puigcerdà, 1990.

BRAGULAT I SIRVENT, Jaume: *Vint-i-cinc anys de vida puigcerdanesa*. Barcelona, 1969.

DELCOR, Maties: *Els jueus de*

Puigcerdà al segle XIII en "Estudis Històrics sobre Cerdanya". Col. Tramuntana vol. 24. Ed. Barcino. Barcelona, 1977.

- *Les ordres mendicants a Puigcerdà en Aspects de la Cerdagne*. Rev. de la SASL, vol. 94. Perpinyà, 1986.

DDAA: *Libro de Honor de Puigcerdà*. Puigcerdà, 1876.

GALCERAN I VIGUÉ, Salvador: *Historial del Cuerpo de Bomberos de Puigcerdà*. Ripoll, 1978.

- *Dietari de la Fidelíssima Vila de Puigcerdà*. Fundació Vives Casajuana. Barcelona, 1977.

- *La indústria i el comerç a Cerdanya. Estudi socio-econòmic i polític segons les Ordinacions Mustassaph*. Fundació Vives Casajuana. Barcelona, 1978.

MARTÍ I SANJAUME, Jaume: *Historia de Puigcerdà* en rev. *Ceretania*. Puigcerdà, 1922.

- *Dietari de Puigcerdà amb sa vegueria de Cerdanya i sotsvegueria de Vall de Ribes*. 2 volums. Ripoll, 1926 i Lleida, 1928.

- *Santa Maria de Puigcerdà, hoy de la Sacristía*. Lleida, 1926.

MERCADER, Joan: *Puigcerdà, capital del departament del Segre*. Col. Episodis de la història, 153. Rafael Dalmau. Barcelona, 1971

POUS I PORTA, Joan i SOLÉ I SABATÉ, Josep M.: *Anarquía i república a la Cerdanya (1936-1939)*. *El "Cojo de Málaga" i els fets de Bellver*. Biblioteca Serra d'Or, 74. Abadía de Montserrat, 1988

Procedència de les fotografies i il·lustracions

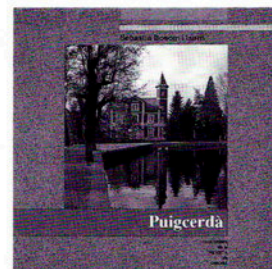
Quasi totes les fotografies i il·lustracions poden consultar-se a l'Arxiu Històric Comarcal, on hi ha còpies o bé originals.

No obstant això, la gran majoria de les que es publiquen en el llibre han estat deixades gentilmente per diversos veïns. Les de les pàgines 7, 8, 9, 12, 14, 16, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 46, 48, 50, 51, 53, 58, 64, 65, 66, 69, 74, 77 (part de baix), 84, 85 (a baix), 87, 89, 90, 92 i 93 són de l'Arxiu Històric Comarcal. A Josep Brunet i Comas pertanyen les de les pàgines 11 i 39, mentre que són de Martí Solé i Irla les de les pàgines 18, 19 (a baix), 30, 33, 40 i 41. Del Sr. Joan Dafis la de la pàgina 17. La de la pàgina 22 és del Sr. Joaquim Maurell. Del fons de la revista *Rufaca* procedeixen les de les pàgines 24 i 90. Són D'Anna i Paquita Boris les de les pàgines 28, 29 i 54. De Josep

Bosom i Soler són les de la pàgina 47, i les de les pàgines 56 i 57 procedeixen del Cos de Bombers de Puigcerdà, mentre que la de la pàgina 59 pertany a Miquel Llanas. De Josep Viladesau són les de les pàgines 63 i 86; de Dolors Ramons, la de la pàgina 67 (a baix), i les de les pàgines 71 i 72 són de M. Àngels Piguillem. Les de les pàgines 75 (a dalt) i 76 procedeixen de Francesc Pubill, avui en mans de Joan Ramon i Maria Pubill. De Pasqual Noguera és la de la pàgina 75 (a baix). De Pere Dosta la de la pàgina 77 (a dalt); de Jeroni Rodríguez la de la pàgina 78, i de Francesc Florensa les de les pàgines 70 i 79. De Venanci Costa la de la pàgina 87 (a baix) i de Jaume Reguant la de la pàgina 88. De l'autor són les de les pàgines 11 (a dalt), 15, 19 (també la de dalt), 21, 26, 33, 59 (a dalt), 60, 67, 85 (a dalt) i 89. Pel que fa a la resta d'il·lustracions, cal dir que el mapa de la pàgina 4 es deu a l'autor; el gravat de la pàgina 9 a Oriol Mercadal i Fernández, i el de la pàgina 20 a l'Arxiu Històric Comarcal, talment com passa amb les reproduccions dels escuts de les pàgines 34 i 35. El plànol de la pàgina 45 ha estat confeccionat per Salvador Oliva. La reproducció del gravat de la pàgina 55 prové de la revista *La Llumanera de Nova York*. Totes les reproduccions documentals corresponen a originals existents a l'Arxiu Històric Comarcal.

Agraïments

Ha estat un repte fer una obra de caràcter general de Puigcerdà, en especial perquè només existien monografies puntuals. Malgrat que és fruit d'una llarga recopilació, no podem deixar d'esmentar l'important ajut d'assessorament que han donat Martí Solé i Salvador Pons, principalment. També M. Àngels Terrones, Oriol Mercadal, Francesc Domingo, Josep Brunet i Marc Valls. Són d'agrair, igualment, les informacions o fotografies facilitades per Josep Viladesau, Carles Sapena, *Punt Diari*, Jeroni Rodríguez, Artur Samarà, Juli Torrent, Ramon Escribano, Joaquim Marín, Joan Dafis, Anna i Paquita Boris, Paquita Clerch, Testimonis Cristians de Jehovà, Enriqueta Campi, M. Àngels Piguillem, Pilar Barnola, Joan Ramon Pubill, Maria Pubill, Josep Bosom, Joaquim Bosom i Soler, Joaquim Bosom i Isern, Comunitat Religiosa del Sant Àngel Custodi, Hospital de Puigcerdà, Cos de Bombers de Puigcerdà, Jaume Reguant, Pasqual Noguera, Joan Arajo, Francesc Florensa, Antoni Brunet, Rafael Pons, Joaquim Maurell, Venanci Costa, Josep Fabra, Miquel Llanas, Bonaventura Tosas i J.M. Castillo, entre moltes altres persones. Finalment, a Teresa Vilaró i Pere Miquel Parés per la seva desinteressada i pacient col·laboració amb mitjans tècnics.

Quaderns de la Revista de Girona és una publicació de periodicitat bimestral dedicada exclusivament a temes de les comarques gironines. S'estructura en dues sèries, que es distingeixen pel color de la portada i per les planes interiors: Guies, en vermell, i Monografies locals, en verd. La primera és dedicada al tractament de qüestions d'abast general relatives a la història, l'economia, la cultura i les tradicions. La segona vol anar oferint una panoràmica sobre el passat i el present de les ciutats i dels pobles gironins, amb especial atenció a l'època contemporània.

Monografies locals

Títols publicats

Cornellà de Terri
per Jaume Portella

La processó de Verges
per Jordi Roca

Anglès
per Pau Lanao

Sant Feliu de Guíxols
per Angel Jimènez

Llagostera
per Dolors Grau

Castelló d'Empúries
per Miquel Planas

Tossa
per Jaume Lleonart i
Mària del Pilar Mundet

Palamós
per Rosa Maria Medir i
Carles Sapena

Besalú
per Joan López

Les Planes d'Hostoles
per J. Campistol, J. Canal i
M. Soler

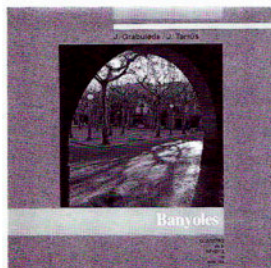
Agullana
per Enric Tubert

Olot
per Jordi Canal i Morell

Llegendes i misteris de Girona
per Carles Vivó

Palafrugell
per Xavier Febrés

La Jonquera
per Albert Compte

La Celler de Ter
per D. Pujol i Ll. Llagostera

Cassà de la Selva
per E. Bagué, O. Gutiérrez,
J. Carreras

Hostalric
per M. Duran, J. Juanhuix i
R. Reyero

Figuères
per Alfons Romero i Joan
Ruiz

Crespià
per Jaume Busquets

Lloret de Mar
per J. Domènech

Banyoles
per J. Grabuleda i J. Tarrús

Puigcerdà
per S. Bosom

Propers títols

Begur
per Lluís Costa

Viladrau
per M. Feliu, I. López,
X. López i Ll. Pagespetit

Guies

Títols publicats

Els jueus a les terres gironines
per Ramon Alberch i
Narcís-Jordi Aragó

Rutes d'art sacre (1939-1985)
per Josep Maria Marquès

Les havaneres, el cant d'un mar
per Xavier Febrés

Els estanys eixuts
per Josep Matas

El món del suro
per S. Hernández i Bagué

El Ter
per J. Boadas,
J. M. Oliveras i X. Sunyer

Trens i carrilets
per Josep Clara

Canvistes i banquers
per Narcís Castells

Màgiques, pors i supersticions
per Carme Vinyoles

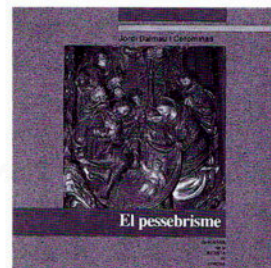
Els volcans
per Josep M. Mallarach

Els indians
per Rosa Maria Gil

Els Pirineus, del Puigpedrós al Puigneulós
per Josep Clara

Cristians de Girona
per Josep M. Marquès

L'estany de Banyoles
per M. Coma i J. Gratacós

Els rellotges de sol
per Miquel Gil

Els maquis
per Josep Clara

Els monuments megalítics
per J. Tarrús i J. Chinchilla

El pessebrisme
per Jordi Dalmau

Propers títols

La ceràmica
per Andreu Bover

La farga
per Jordi Mascarella

Castells Vius
per C. Vinyoles, M. Torns i
P. Lanao

Particularitats com la de ser vila reial, emmurallada, amb un important comerç des del segle XIII, capital de la Cerdanya, fronterera, situada en un lloc de pas i d'estiuieg són segurament les característiques que han anat marcant l'esdevenir històric i la idiosincràsia de la vila de Puigcerdà, malauradament vinculada per la força a nombrosíssims fets bèl·lics. Fer un repàs del conjunt és la pretensió d'aquest llibre, fent ressaltar, però, aquells fets, institucions o col·lectius de més significació i, probablement, restant d'altres al tinter.

Sebastià Bosom i Isern va néixer l'any 1955 al si d'una família cerdana. Es mestre d'EGB, llicenciat en Història per la Universitat de Barcelona i director de l'Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà. Ha publicat diversos llibres i articles referents a Cerdanya i particularment a Puigcerdà. Està vinculat a l'Institut d'Estudis Ceretans, Amics de Cerdanya, revista Rufaca i al Quadern d'estudis cerdans Ceretania.

MONOGRAFIES LOCALS

Diputació
de Girona

Caixa de Girona